

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Petra Hanáková

Život a dílo Antonína Jana Jungmanna

The life and work of Antonín Jan Jungmann

Praha 2021

Vedoucí práce: doc. Mgr. Daniela Tinková, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. Mgr. Daniele Tinkové, Ph.D za všechnu cennou pomoc, rady a inspirativní semináře.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. července 2021

.....

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá životními osudy českého lékaře a porodníka Antonína Jana Jungmanna. Je rozčleněna do tří základních kapitol, z nichž každá sleduje určitou linii Jungmannových aktivit. První kapitola představuje stručný životopis, kde bude nastíněno Jungmannovo dětství, studijní léta, jeho nobilitace a následný odchod na odpočinek. Další dvě kapitoly představují sondy do dvou důležitých oblastí, v nichž Antonín Jungmann působil. Jedná se o jeho roli v oboru porodnictví a v českém národním obrození. Druhá kapitola tedy nastíní okolnosti jeho jmenování profesorem teoretického a praktického porodnictví a následně určité aspekty týkající se jeho metod vyučování na pražské univerzitě. Pozornost bude soustředěna především na výuku porodních bab. Třetí kapitola se věnuje jeho pozici v procesu národního obrození, zde bude připomenuta jeho role v počátečních fázích Sporu o Rukopisy a autorství Česko-německého slovníku, na kterém spolupracoval se svým starším bratrem Josefem Jungmannem. V neposlední řadě budou představeny i Jungmannovy málo známé odborné články, které publikoval v českojazyčných odborných časopisech.

Klíčová slova: Josef Jungmann, české národní obrození, dějiny porodnictví, porodní báby

Abstract

This bachelor thesis deals with the life of the Czech physician and obstetrician Antonín Jan Jungmann. The thesis is divided into three main chapters, each of them focuses on a certain field in which Jungmann has reached considerable importance. The first chapter presents a brief biography, where information about Jungmann's childhood, his studies, ennoblement, and retirement will be portrayed. The two following chapters are case studies concerning two fields of Jungmann's importance, his obstetrics career, and his role in the Czech national revival. The second chapter focuses on his appointment in the position of professor of theoretical and practical obstetrics and related issues concerning his teaching methods. The attention will be paid especially to the educating of midwives. The third chapter deals with Jungmann's position in the process of the Czech national revival. Issues concerning his role in the first debates about the Manuscripts of Dvůr Králové and Zelená Hora and authorship of the Czech—German Dictionary, on which he worked with his older brother Josef Jungmann, will be presented. Finally, Antonín Jungmann's fewer known articles will be researched.

Keywords: Josef Jungmann, Czech national revival, history of obstetrics, midwives

Obsah

Cíle práce	7
Literatura a prameny	8
1. Život Antonína Jungmanna	12
1.1 Rodina a původ	12
1.1.1 Josef Jungmann	13
1.1.2 Jan Jungmann	15
1.2 Studia	16
1.3 Vlastní rodina a pozdější život	20
1.3.1 Nobilitace	21
1.3.2. Konec života	23
2. Jungmann porodník	25
2.1 Počátky lékařské kariéry	25
2.2 Výuka porodních bab	26
2.2.1 Babické učební texty	30
2.3 Jungmannova profesorská kariéra	35
2.3.1 František Mošner	40
2.4 Zapojení do širšího univerzitního dění	42
3. Jungmann obrozenec	45
3.1 Rukopisy	45
3.2 Články otištěné v Kroku a další texty	49
3.2.1 Člověkosloví čili Antropologie, Složení těla lidského čili ústrojnost	49
3.2.2 Kdo činí, kdo trpí křivdu?	53
3.2.3 Veterinární texty	54
3.2.4 Domácí lékař	55
3.3 Slovník česko-německý	56
3.4 Sanskrt	61
Závěr	64
Seznam literatury	66
Seznam příloh	71

Cíle práce

Antonín Jan Jungmann je znám především jako lékař a porodník a mladší bratr předního českého obrozence Josefa Jungmanna. Společně s bratrem se podílel na sestavení česko-německého Slovníku, zasáhl do propagace Rukopisů a do dalších obrozeneckých aktivit jako přispívání do prvních českojazyčných odborných časopisů. Byl také prvním znalcem sanskrtu v českých zemích a celkově se zajímal o orientální kultury, dále také o zvěrolékařství a rodící se obor antropologie. I přes široké pole oborů a aktivit, ve kterých působil, však stále nemá svou vlastní ucelenou biografii, především pravděpodobně z toho důvodu, že po něm nezůstala zachovalá žádná pozůstalost.

Tato bakalářská práce se sice snaží nastínit životopis Antonína Jungmanna v širším kontextu dalších jeho aktivit, ale přesto si neklade za cíl stát se onou velkou biografií, kterou by si tento obrozenec nepochybně zasloužil. Práce se v první kapitole pokusí představit základní linku Jungmannova života, která však (kvůli nedostatečnému množství relevantních pramenů) bude nutně muset zůstat neúplně zachycená. Budou představeny alespoň nárysy Jungmannova rodinného původu, studijních let, jeho vlastní rodiny a staršího věku po odchodu do penze z profesorského místa. Zároveň budou (alespoň velmi stručně) připomenuty nejzákladnější informace o jeho starším bratrovi Josefu Jungmannovi, jelikož Antonín je často připomínán právě prostřednictvím bratrovy osobnosti. Obsah týkající se Josefa Jungmanna nastíní i jeho chápání národa, tak jak na něj bude i dále odkazováno v této práci. Načrtnu také stručnou a jednoduchou linii života Jana, třetího z bratrů Jungmannových, který působil v obrozenecké společnosti (byť na jejím metaforickém i geografickém okraji), zde se opravdu bude jednat jen o připomenutí těch nejzákladnějších informací, jelikož historiografické bádání o jeho životě a působení je zatím velmi minimální.

Jungmannovými aktivními roky se budou zabývat další dvě kapitoly, které postupují tematicky a přibližují specifické oblasti, do kterých Jungmann zasáhl, a ve kterých se více profiloval. Jedná se konkrétně o Jungmannovu kariéru na postu profesora porodnictví, která bude více přiblížena ve druhé kapitole této práce. Zde se zaměřím především na Jungmannovo působení na Univerzitě a v porodnici zhruba v období od jeho nástupu v roce 1808 (1811) do poloviny 20. let 19. století, v této době mu byl přidělen asistent a jeho komunikace s úřady, ze které můžeme snadněji vysledovat problémy, se kterými se při službě potýkal, ustává. V této kapitole bude velký důraz kladen především na výuku porodních bab. Především z toho důvodu, že Jungmannovo autorství českých babických učebních textů je jeho důležitým přínosem pro výuku porodnictví samu o sobě, ale také pro položení základů odborné lékařské terminologie

češtiny. Zároveň vidím další význam výuky porodnictví ve skutečnosti, že se (společně s pastorální teologií) jedná o jeden z prvních oborů, který byl na univerzitě vyučován také v češtině, a především jde také o první obor vůbec, který byl otevřen i ženám.

Třetí kapitola, jak bylo již zmíněno, se věnuje Jungmannovým obrozeneckým aktivitám. Jednotlivé podkapitoly přiblíží roli Antonína Jungmanna v počátečních fázích Sporu o pravost Rukopisů a jeho vlastní autorské práce, které publikoval v nejstarších českojazyčných časopisech. Mezi ně patří i články, ve kterých se zabývá gramatikou sanskrtu a skrze komparativní lingvistické metody z ní odvozuje starobyklý původ slovanské kultury, a tedy i českého jazyka. Tato kapitola přiblíží také roli Antonína Jungmanna při práci na *Česko-německém slovníku*. Pokusím se představit alespoň nejzákladnější část slovní zásoby, pro niž zpracoval slovníková hesla a ukázat ji v kontextu vyvíjející a proměňující se češtiny doby předbřeznové.

Tato bakalářská práce se snaží především poukázat na Antonína Jungmanna jako na samostatnou osobnost, která působila v procesu národního obrozování. Na poli studia národního obrození se práce pokusí zrekonstruovat vlastní národní uvědomění Antonína Jungmanna a jeho chápání pozice v Čechů ve struktuře slovanských, potažmo evropských národů. Na toto bádání navazuje i rekonstrukce pozice Antonína Jungmanna v obrozenecké společnosti. V současné historiografii (přírozeně) stojí ve stínu staršího bratra. Je však možné, dokonce i pravděpodobné, že současníci přiznávali Antonínovi mnohem větší uznání za jeho zásluhy a osobnosti obou bratrů nespojovali tak úzce k sobě jako to činí dnešní bádání.

Literatura a prameny

Osobnosti Antonína Jungmanna bylo v historiografii již věnováno relativně velké množství pozornosti, ale dosavadní bádání o jeho životě a rozmanitých činnostech, kterými se zabýval, stále zůstává torzovité. Jak již bylo zmíněno, je tomu tak pravděpodobně proto, že nemá vlastní zachovalou pozůstalost. Zároveň i např. v archivním fondu jeho staršího bratra Josefa Jungmanna, se kterým bývá často spojován, lze nalézt pouze jeden dopis, který Antonín bratrovi poslal¹.

Práce týkající se Jungmannovy kariéry porodníka (doprovázené zároveň i stručnými životopisy) se poprvé objevují okolo poloviny 20. století². Jejich autoři byli sami často

¹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Josef Jungmann, korespondence- vlastní- přijatá: Antonín Jungmann.

² Např.: Václav RUBEŠKA, *Příspěvky k dějinám porodnictví v Čechách*, in: Československá gynekologie, 1968, s. 234-239, Karel KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, in: Časopis lékařů českých, 1942, s. 1007-1011, Miloslav MATOUŠEK, *Ant. Jungmann*, Praha 1937.

gynekology nebo porodníky a z textů je patrné, že se snaží především poukázat na dějiny vlastního oboru a významu, který pro něj představoval Jungmann. Heslovité zmínky o Jungmannově významu lze pak nalézt ve velkém množství syntéz dějin medicíny³ (popř. porodnictví), je ale zřejmé, že práce takového typu nemohou bádání příliš prohlubovat a přinášet nové poznatky.

Jungmannovou lékařskou činností a jejím významem se více zabývala Ludmila Hlaváčková, pro tuto práci je zásadní především její článek⁴, ve kterém představuje (do té doby) nevyužitou pramennou základnu. V příslušném článku představuje nejvýznamnější informace, které dané archiválie představují pro bádání o stavu porodnice. Na studium těchto fondů⁵ navazuje i tato bakalářská práce, a to především v analýze situace výuky porodních bab v době Jungmannova působení na postu profesora porodnictví. Jungmannovou profesorskou kariérou se zabývá i Daniela Tinková ve své monografii⁶, velmi podrobně zkoumá především Jungmannovo jmenování na příslušné místo a související okolnosti. Dále je Jungmann zmiňován také v kolektivní monografii Mileny Lenderové, Vladana Hanulíka a Daniely Tinkové⁷, která pro tuto práci byla přínosem především v kontextualizaci Jungmannovy lékařské kariéry do dobového medicínského poznání.

Antonín Jungmann bývá dále připomínán v souvislosti se svým bratrem, a tak je možné najít mnoho (avšak jen velmi torzovitých) zmínek také v literatuře, která se týká Josefa Jungmanna, ať už se jedná o souhrnné životopisy⁸, nebo tematické práce, které se zabývají primárně obrozeneckou kulturou⁹. České národní obrození ve své jungmannovské fázi je poměrně dobře popsanou a zrekonstruovanou epochou českých dějin, tato práce byla inspirována především dílem Miroslava Hrocha¹⁰ a Jiřího Štaifa¹¹. Konkrétní problémy české společnosti doby předbřeznové, v nichž se Antonín Jungmann výrazněji angažoval, představuje objevení Rukopisů a počátky boje o jejich pravost a dále spolupráce na Slovníku česko-německém Josefa Jungmanna. První jmenovaný fenomén byl v nedávné době zpracován v knihách Dalibora

³ Např.: Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004, Titíž, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999.

⁴ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Jungmannova klinika ve světle dosud nevyužitých pramenů*, in: Sborník lékařský, č. 2, 1996, s. 249-257.

⁵ Národní archiv České republiky, České gubernium- Publicum, kartony 7523, 7524, 7527.

⁶ Daniela TINKOVÁ, *Tělo – věda – stát, Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010.

⁷ Milena LENDEROVÁ – Daniela TINKOVÁ – Vladan HANULÍK, *Tělo mezi medicínou a disciplínou: Proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*, Červený Kostelec 2014.

⁸ Např.: Robert SAK, *Josef Jungmann*, Praha 2013.

⁹ Např. Jiří ŠTAIF, *Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790–1900, část I.*, Praha 1997., dále i např. práce spíše popularizačního typu- Petr HORA, *Toulky českou minulostí 6: Příběhy a postavy českého národního obrození*, Praha 1997.

¹⁰ Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence: Touha a skutečnost*, Praha 1999.

¹¹ Jiří ŠTAIF, *Modernizace na pokračování. Společnost v českých zemích (1770–1914)*, Praha 2020.

Dobiáše¹², které se sice zaměřují na komplexnější roli Rukopisů v české společnosti, ale přesto nevynechávají ani zmínku o podílu Antonína Jungmanna na jejich propagaci.

Jungmannův *Slovník* je tématem, kterému česká historiografie doposud nevěnovala příliš velké množství pozornosti, určité informace týkající se počátků vzniku díla lze nalézt např. v již zmiňovaném životopise Josefa Jungmanna z pera Roberta Saka. Asi nejvýznamnější výsledky bádání na tomto poli však pravděpodobně představuje práce Vladimíra Macury¹³, ty však *Slovník* zkoumají spíše z pohledu lingvistického a literárněvědného. Dalším zdrojem pro poznání jsou pak dobové zprávy, zachycené především na stránkách *Časopisu českého musea*¹⁴.

Jak tedy bylo již zmíněno a jak ukazuje i tento výčet literatury, Antonín Jungmann není osobností v historiografii zcela neznámou. Tento stav bádání však stále zdaleka nedostačuje významu, který Jungmannovi přisuzovala jeho dobová společnost, a který je možné rekonstruovat z obrozeneckého tisku, především tedy prvních dvou českých vědeckých časopisů, již zmiňovaného „muzejníku“ a z *Kroku*. Antonín Jungmann do obou z těchto periodik přispíval vlastními texty, ale i v člancích ostatních přispěvatelů lze objevit odkazy na Jungmanna a jeho dílo¹⁵, z čehož je mimo jiné patrná i vážnost, která mu náležela v dobové společnosti.

Jak bylo již řečeno, Antonín Jungmann sice nemá zachovalou vlastní pozůstalost a obecně není mnoho archiválií týkajících se jeho soukromého života, ale z doby jeho působení na postu profesora porodnictví se ve fondech Českého gubernia zachovala řada materiálů, které rekonstruují tuto Jungmannovu činnost a fázi života. V první řadě se jedná o archiválie týkající se výuky porodních asistentek¹⁶, kde jsou dohledatelné seznamy posluchaček jeho přednášek z prvních několika semestrů, kdy Jungmann na fakultě působil, zároveň se dochovala i jeho osvědčení, ze kterých lze rekonstruovat průběh zkoušení jednotlivých studentek. Další archiválie¹⁷ týkající se tohoto aspektu Jungmannovy činnosti, přibližují Jungmannovo zapojení do rekonstrukce budovy porodnice a stížnosti na nízký plat. Jungmann-porodník zanechal svou

¹² Dalibor DOBIÁŠ, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění*, Praha 2019, Tentýž, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817-1885)*, Praha 2014.

¹³ Vladimír MACURA, *Znamení zrodu a české sny*, Praha 2015.

¹⁴ František PALACKÝ, *Slovník českoněmecký Jos. Jungmanna*, in: *Časopis českého musea*, Praha 1934, s. 350-351.

¹⁵ Josef ČEJKA, *Sbírka slov a způsobu mluvení ze starých rukopisů lékařských*, in: *Časopis českého musea*, č. 3, 1848, s. 274-305, Věnceslava BECHYŇOVÁ (ed.), *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka s Františkem Palackým*, Praha 1961, s. 66, Vladimír Andrejevič FRANCEV, *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka I. Část, Vzájemné dopisy P. J. Šafaříka s ruskými učiteli (1825—1861)*, Praha 1927, s. 38, 357, Vladimír Andrejevič FRANCEV, *Korespondence Pavla Josefa Šafaříka II. Část, Vzájemné dopisy P. J. Šafaříka s ruskými učiteli (1825—1861)*, Praha 1928, s. 558.

¹⁶ Národní archiv České republiky, České gubernium- Zemský protomedikát, karton č. 11.

¹⁷ Národní archiv České republiky, České gubernium- Publicum, kartony č. 7523, 7524, 7527.

stopu v podobě vysvědčení i v archivním fondu Františka Mošnera¹⁸, svého studenta a prvního asistenta v porodnici.

¹⁸ Archiv Univerzity Palackého v Olomouci, fond František Mošner.

1. Život Antonína Jungmanna

1.1 Rodina a původ

Josef Jungmann, dědeček Antonína Jungmanna, byl hajným v Hudlicích a v listopadu 1745 se snažil se svým pomocníkem vykourit jezevce z nory, jednoho se jim podařilo vytáhnout, ale věděli, že uvnitř stále zbývá ještě další. Vlezli do díry, aby jej dostali ven, ale přitom se oba udusili kouřem. Vdova po Josefovi, Dorota Püntnerová-Jungmannová, se rok po smrti manžela znova provdala za Matěje Jungmanna. V tomto případě se nejedná pouze o shodu jmen, Matěj byl zároveň druhým synovcem jejího prvního manžela. V roce 1763 se pak Matějův mladší bratr Tomáš Šimon oženil se svou nevlastní neteří, Dorotinou dcerou z prvního manželství Kateřinou. Oddáni byli berounským kaplanem Janem Nepomukem Wotavou a za svědky jim šli Jan Helebrandt z nedaleké vesnice Svatá a Anna Kulhánková, která, stejně jako novomanželé, pocházela z Hudlic.¹⁹

Otázkou je, jestli byla taková míra endogamie dána snahou podpořit a upevnit vazby v rámci rodiny, nebo jestli byla dána nedostačujícím počtem vhodných potenciálních (třeba i česky mluvících) partnerů. Druhé vysvětlení se jeví velmi pravděpodobné, podle Ludmily Kárníkové²⁰ poklesl mezi polovinou 50. a 60. let počet obyvatel v Čechách v důsledku sedmileté války, zároveň Robert Sak v životopise Josefa Jungmanna²¹ uvádí, že mezi polovinou 17. a prvními desetiletími 18. století se do okolí Hudlic stěhovalo velké množství německy mluvícího obyvatelstva, především za účelem rozvoje kutání železa.

Tomáš a Kateřina spolu měli celkem deset dětí, Annu, Václava, Josefu, Tomáše, Františka, Josefa, Antonína Jana, Kateřinu, Jana a Lidmilu²². Pět dětí se dožilo dospělosti, kromě tří bratrů Jungmannových, kteří pronikli do obecných dějin ještě jejich bratr Václav a sestra Josefa. Rodina žila v Hudlicích v domě s číslem popisným 43²³. Tomáš Jungmann ve vsi provozoval ševcovské řemeslo a příležitostně vypomáhal jako kostelník.

Děti Jungmannových byly vychovávány v českojazyčném prostředí a ve velké zbožnosti, na čemž měla podíl především Kateřina Jungmannová. Josef ve svých *Zápisích* často vzpomíná, že matka byla velice zbožná²⁴ a jeho vlastní víra mu byla vštípena spíše její výchovou než

¹⁹ Antonín JUNGSMANN, *Rod Jungmannů ze Svaté a z Hudlic*, Praha 1948, s. 2-3.

²⁰ Ludmila KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754—1918*, Praha 1965, s. 20-27.

²¹ Robert SAK, *Josef Jungmann*, s. 17-18.

²² Anna žila v letech 1764—1765, Václav se narodil v roce 1766, Josefa 1768, Tomáš 1770, František žil v letech 1771—1774, Kateřina se narodila 1777 a Lidmila v roce 1780 (A. JUNGSMANN, *Rod Jungmannů*, Praha 1948, příloha-genealogická tabulka, nečísl.

²³ V matričním záznamu Antonína Jana Jungmanna je však chybně uvedeno popisné čís--lo domu 33 (Státní oblastní archiv Praha, Beroun, dostupné online na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/3911/18>)

²⁴ Josef JUNGSMANN, *Zápisky*, Praha 1998, s. 48.

školním vzděláním²⁵. Kateřina si přála, aby se Josef dal na církevní kariéru a díky tomu jako první z dětí Jungmannových získal vyšší než jen triviální vzdělání. Studoval na piaristickém gymnáziu v Berouně, poté pokračoval v Praze, v Panské ulici. Jak je známo, do řádu nakonec nevstoupil. Kateřinino přání se tak mělo realizovat prostřednictvím jejího mladšího syna Antonína Jana. Ten také absolvoval triviální školu v Hudlicích a od roku 1789 nastoupil na pražské piaristické gymnázium. V té době tam jeho starší bratr již studoval, přestoupil na studia z Berouna do Prahy o rok dříve.

Robert Sak uvádí, že o dětství Josefa Jungmanna se nedochovalo mnoho informací²⁶ a podobné tvrzení platí o jeho bratru Antonínovi, pokud je mi známo, tak ten ani nevydal (nebo především nenapsal) své „Zápisky“, ve kterých bychom mohli dojít k jeho reflexím vlastního života.

1.1.1 Josef Jungmann

O starším bratrovi Antonína Jungmanna bylo napsáno již mnohé a nerada bych zbytečně opakovala známé skutečnosti i v této práci. Na druhou stranu, studium poznatků o životě Josefa Jungmanna představovalo podstatnou část výzkumu při shromažďování informací k této práci, jelikož Antonín Jungmann bývá nejčastěji připomínán právě skrze osobnost svého bratra. Ráda bych zde tedy vyzdvihla několik základních poznámek, které se týkají národního vědomí jungmannovské generace a role Josefa Jungmanna v procesu národního obrozování.

Josef Jungmann bývá často připomínán jako produkt postosvícenské společnosti, jelikož jen o několik dekád dříve by osudem syna vesnického ševce bylo převzít otcovo řemeslo, nebo skutečně vstoupit do řádu, jak původně zamýšlela Kateřina Jungmannová. Josef Jungmann ale dosáhl něčeho mnohem většího, stal se ústřední postavou, takřka ikonou a modlou „nového“ národa, kterému poskytl zásadní impulsy a částečně je jimi opravdu zkonstruoval. Zásadní vliv na Jungmanna mělo osvícenské prostředí, do kterého se dostal při svých studiích na univerzitě, byl mimo jiné žákem Stanislava Vydry, Antonína Strnada a Augusta Gottlieba Meissnera. I přesto, že z jeho vlastní perspektivy jej asi více ovlivnil Strnad²⁷, musíme se pozastavit nad vlivem, který mohl mít na mladého Jungmanna Meissner. Prosazování němčiny a německé poezie a kultury (na úkor románské) nepochybně vedlo i k Jungmannovu uvědomění, že podobně

²⁵ Josef JUNGSMANN, *Zápisky*, s. 42.

²⁶ Robert SAK, *Josef Jungmann*, s. 22.

²⁷ Strnad pomohl Jungmannovi získat místo na gymnáziu v Litoměřicích, vyučoval jej fyziku a astronomii, což Jungmann označil za svou oblíbenou vědu, o které rád později přednášel i svým vlastním žákům, i když ti ji údajně tolik nedocenili (J. JUNGSMANN, *Zápisky*, s. 24., R. SAK, *Josef Jungmann*, s. 28-29.)

lze emancipovat češtinu od němčiny. A že právě jazyk je oním distinktivním rysem, kterým lze demonstrovat svou odlišnost.

U několika autorů²⁸ jsem se setkala s tvrzeními, že Jungmannovi dělalo v dětství/ mládí poměrně velký problém osvojit si němčinu, Jungmann se vyjadřuje tak, že když poprvé nastoupil na berounské gymnázium, učil se katechismy z paměti, i když vůbec ničemu z nich nerozuměl, protože to pro něj zkrátka byla stále ta snadnější varianta. To vede k myšlence, že mimo všechny ostatní vlivy, které na počátku 19. století působily na rozvoj národního cítění, mohla být Jungmannovou vnitřní pohnutkou i snaha „vytvořit si“ takový kód, v němž by se dokonale orientoval, protože se z velké části podílel na jeho vzniku.

S tím souvisí i Jungmannova potřeba udělat z češtiny svébytný jazyk a prokazovat jeho „živost“ a komplexnost i tam, kde nebyla zcela na místě, např. Jungmannovy překlady dostávají slovu přeložit, jak ve významu formy, tak částečně i obsahu textu²⁹, zároveň je zřejmá (zdánlivá) zbytečnost překladu např. Miltonova Ztraceného ráje, protože ten, kdo takové dílo dokázal uchopit konceptuálně, musel absolvovat školu, která jej na to připravila, a to samozřejmě v českém kódu zatím nebylo možné. Jde zkrátka o neustálou snahu napodobit německou kulturu ale zároveň potřebu s ní soupeřit a překonat ji³⁰.

Co se týče národně obrozeneckých myšlenek, tak zásadní je také Jungmannovo „plebejské“³¹ pojetí národa a odmítání šlechty jako nositele národní identity, navíc spíše v zemském smyslu (jako například u Balbína³²). Zároveň ale z Jungmannových Zápisků vyplývá, že v řadě aspektů zastával i tradiční hierarchii ve společnosti a dával najevo i mírné pohrdání příslušníky selského stavu, kteří se neuměli správně chovat³³. Jungmann se tedy spíše snaží prosadit „svůj“ stav intelektuála a státního zaměstnance jako novou elitu národa, i když ta se na takovou roli v předbřeznové době teprve připravovala. Zásadní je velmi chabá orientace v politických záležitostech, což bylo samozřejmě zapříčiněno také tím, že v absolutním předbřeznovém státě nebyla žádná politická debata možná a ani žádoucí. Tím, že neexistovala platforma pro vedení politické debaty se „potřeba“ projevit svůj názor v opozici k názoru druhého projevuje na kulturním poli³⁴. Veřejná debata v předbřeznové době je tak charakteristická spory o pravopis, kdy proti sobě krystalizují skupiny jako iotisté a ypsilontisté, jelikož oblast jazyka byla centrální

²⁸ K. KLAUS *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1007, R. SAK, *Josef Jungmann*, s. 25.

²⁹ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 69-72.

³⁰ Tamtéž, s. 44.

³¹ Ve významu měšťanské a neprivilegované

³² Alexandr MYLNIKOV, *Vznik národně osvícenské ideologie v českých zemích 18. století*, Praha 1974, s. 86

³³ J. JUNGSMANN, *Zápisky*, s. 31.

³⁴ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 54.

a necenzurovaná, zároveň představy o budoucnosti českého národa zatím stále nepřesahovaly horizont emancipace kultury³⁵.

I přes tyto kritiky, které musíme reflektovat při nahlížení obrozenecké společnosti, nechci v žádném případě umenšovat význam a zásluhy těchto osob na vytvoření (zatím třeba „pouze“) kulturního světa budoucího českého národa. Ještě pozoruhodnější jsou aktivity obrozenců, když vezmeme v potaz, že komunikace v češtině pro ně byla (alespoň v počátcích jejich snah) tím méně přirozeným komunikačním prostředkem. I když konkrétně pro bratry Jungmannovy byla čeština jejich mateřským jazykem, fungovali stejně většinu svého profesního života v německém kódu a známá historička³⁶, kdy se příbuzní vysmáli Josefu Jungmannovi za jeho nedostatečnou znalost češtiny, demonstruje, že i s jejím dokonalým ovládnutím (navíc později na vyšší vědecké úrovni) mohli mít skutečné problémy. Tito lidé se tedy dobrovolně vzdali svého přirozeného komunikačního kódu, aby si vytvořili nový, a i přes stylistickou chatrnost mnohých z jejich textů je to skutečnost, kterou musíme reflektovat a docenovat.

1.1.2 Jan Jungmann

Jan Jungmann se narodil 23. května 1778 a je třetím z dětí manželů Jungmannových, kterému se podařilo dosáhnout vyššího vzdělání a proniknout díky tomu do „velkých“ dějin. Stejně jako jeho dva starší a slavnější bratři vychodil triviální školu v Hudlicích a poté nastoupil na novoměstské piaristické gymnázium. Jan splnil matčino přání a vstoupil do církve, konkrétně do řádu Křížovníků s červenou hvězdou a dosáhl u nich kněžského svěcení. Od roku 1805 působil na faře v Tursku, obci kousek od Prahy, kde mezi prostými obyvateli farnosti sbíral slovní zásobu, která byla později zakomponována do *Česko-německého slovníku*³⁷. Bohužel nemůžeme rekonstruovat o jaká hesla se konkrétně jednalo, jelikož ani Josef ve své přemluvě neuvádí „obor“, kterého se zpracované pojmy týkají. Zároveň neznáme ani zkratku, kterou by mohla být značena.

Roku 1807 se Jan přesunul do Unhoště a až do roku 1822 zde působil jako kaplan. Roku 1820 napsal na počest padesátiletého výročí působení místního faráře Josefa Pauliho oslavnou báseň *Ohlas lásky osadníků unhošťských*. Báseň pak byla přednesena na pořádané slavnosti a otištěna. Josef Jungmann toto dílo zmiňuje v *Historii literatury české*, i když se jedná o poměrně marginální záležitost³⁸. Po roce 1822 odchází Jan Jungmann z Unhoště, chybí však doklad o

³⁵ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 57.

³⁶ J. JUNGSMANN, *Zápisky*, s. 21.

³⁷ J. JUNGSMANN, *Slovník česko-německý*, Praha 1989, předmluva- nečíslováno.

³⁸ Václav ŠEFCÍK, *Jan Jungmann. K 125. výročí úmrtí*, in: Zprávy Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti, č. 32, 1967, s. 3-6, s. 3.

místě jeho dalšího působení. Každopádně se však roku 1840 vrací zpět a nastupuje na místo faráře, téhož roku také odsloužil mši v Týnském chrámu ku příležitosti jmenování nového rektora Univerzity Josefa Jungmanna, který tento post přebíral po Antonínu Jungmannovi. Tři bratři Jungmannovi, synové hudlického ševce, se tak sešli při slavnostní události na nejstarší střeoevropské univerzitě a byli jejími nejvýznamnějšími aktéry³⁹. Jan Jungmann zemřel 25. prosince 1842 na následky mozkové mrtvice, dva dny na to byl pohřben. Nezachovala se po něm žádná pozůstalost, pouze v archivu unhošťské fary se nachází písemný soupis jeho majetku⁴⁰.

Připomíná se, že Josef Jungmann, ač sám nebyl stoupencem církevní hierarchie a výrazné role náboženství ve veřejném životě, stále počítal s jistou úlohou katolických duchovních pro šíření národního vědomí⁴¹. Můžeme předpokládat, že takovou roli měl sehrávat a sehrával i Jan. Nejen díky jeho podílu na tvoření Slovníku a dalším drobnějším textům (kromě *Ohlasů* je Jan Jungmann považován i za možného autora/editora sbírky *Zpěvy lidu unhošťského*), ale také kvůli vlivu na obyvatele farností, na kterých působil a kvůli českojazyčné komunikaci, kterou s nimi provozoval a ve které je podporoval⁴². Díky svým konexím na staršího bratra však bezpochyby mohl působit jako zprostředkovatel vyšší české kultury prostému lidu. Jeho skutečná role v národním hnutí je však doposud neznámá a její skutečná rekonstrukce bude vyžadovat ještě další výzkum.

1.2 Studia

Jak jsem již zmínila, Antonín Jungmann nejprve vychodil triviální školu v Hudlicích, kde byl jeho učitelem Václav Husák, který, jak píšou pozdější Jungmannovy nekrology, jej naučil alespoň trochu číst a psát česky⁴³. Po ukončení prvního stupně vzdělávání, pokračoval na piaristické gymnázium. Na rozdíl od svého staršího bratra však nastoupil rovnou do Prahy, a ne do Berouna. Gymnaziální studia také započal v pozdějším věku než Josef a ostatně v pozdějším věku než většina jako vrstevníků, při nástupu bylo Antonínu Jungmannovi již čtrnáct let.

Josef Jungmann měl od rodičů povinnost se o mladšího bratra v Praze starat. A když na studia nastoupil i nejmladší Jan, měl Josef na starosti oba. Josef ve svých *Zápisích* vzpomíná na řadu domácností, kde musel pracovat jako domácí učitel, aby mohl sobě a bratrům zajistit základní životní úroveň⁴⁴. Antonín se také živil jako domácí učitel, ale doklad máme až z pozdější doby,

³⁹ A. JUNGSMANN, *Rod Jungmannů*, s. 12.

⁴⁰ V. ŠEFČÍK, *Jan Jungmann*, s. 4.

⁴¹ M. HROCH, *Na prahu národní existence*, s. 196, M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, Praha 2004, s. 139-140.

⁴² V. ŠEFČÍK, *Jan Jungmann*, s. 3.

⁴³ Vilém Rudolf WEITENBERGER, *Nekrolog*, in: *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*, č. 43-44, 1858, s. 11.

⁴⁴ J. JUNGSMANN, *Zápisky*, s. 34.

kdy dokončoval filosofii a začínal studovat medicínu. Tehdy působil po tři roky v rodině Josepha Gottfrieda Mikana⁴⁵ jako domácí učitel.

Mikan byl významným představitelem pražské univerzity této doby, byl profesorem chemie ale díky svým zájmům o botaniku mu bylo dovoleno přednášet i tento předmět, chemii pak přednášel v zimním semestru a botaniku v letním, pro potřeby této výuky dostal od Marie Terezie povolení zřídit v Praze botanickou zahradu⁴⁶. Mikan měl údajně Jungmannovi poskytovat určitou „nadstandardní“ výuku oborů, které vyučoval⁴⁷. Jungmann se s Mikanem ve svém životě setkal ještě při dalších příležitostech. Například při své doktorské promoci v roce 1805, kdy byl Mikan jeho promotorem⁴⁸. Poté ještě během konkurzu na profesora porodnictví v roce 1808. Tehdy, ač se Mikanovi Jungmannův výkon líbil, se stejně rozhodl hlasovat pro Jungmannova konkurenta Adama Michela⁴⁹. Rok po Jungmannově definitivním zvolení profesorem odchází Mikan na odpočinek⁵⁰.

Nicméně dříve, než mohl být Antonín Jungmann promován doktorem a jmenován profesorem, musel samozřejmě ještě dokončit gymnázium. Stalo se tak roku 1797, absolvoval s výborným prospěchem⁵¹. Zásadní osobností z Jungmannových vyučujících, kteří ho na gymnáziu ovlivnili byl Pater Quidon, sice přísný, ale zároveň i velmi ochotný piaristický profesor. Výrazně pomohl Jungmannovi s jeho jazykovými problémy, které měl, když nastoupil a musel absolvovat výuku v německém jazyce⁵². Díky své velké péči, a i díky svému učiteli němčinu nakonec skvěle ovládal a po dvou letech studia už patřil mezi nejlepší žáky⁵³. Krátce po svém absolutoriu vstoupil do řádu piaristů a v listopadu téhož roku odjel vyučovat do moravského Lipníku⁵⁴. Jungmann zde vyučoval aritmetiku (minor), která byla součástí trivia, vyšší gymnázium bylo uzavřeno již v roce 1777 a s ním skončila i výuka aritmetiky maior, v níž se nejstarší studenti připravovali na praktický výkon svého povolání⁵⁵. Kolej v Lipníku fungovala na principu, při němž novicové „suplovali“ výuku za profesory, kteří se díky tomu mohli věnovat dalším vědeckým činnostem. Zároveň vedli novice ke správným způsobům přednášení a vyučování. Noviciát trval dva roky, pak se skládala tzv. profese a po ní následoval „druhý“ noviciát na jiné koleji. Až poté se

⁴⁵ M. MATOUŠEK, *Ant. Jungmann*, s. 3.

⁴⁶ Heslo *Mikan, Gottfried Joseph*, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, XVIII, Vídeň 1868, s. 265-267.

⁴⁷ V. R. WEITENBERGER, *Nekrolog*, s. 11.

⁴⁸ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1007.

⁴⁹ D. TINKOVÁ, *Tělo—věda—stát*, s. 411-412.

⁵⁰ Heslo *Mikan*, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, s. 267

⁵¹ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1007.

⁵² K. V. WEITENBERGER, *Nekrolog*, s. 11.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1007.

⁵⁵ Božena MUSILOVÁ, *Piaristé v Lipníku nad Bečvou*, dostupné online na: <https://info.mesto-lipnik.cz/piariste-v-lipniku-nad-becvou/d-1049>, [22.02.2021].

z uchazeče mohl stát samostatný učitel, ale zatím ne na latinském gymnáziu, pro takovou kvalifikaci museli získat ještě několik let učitelské praxe. Během noviciátu měli uchazeči reflektovat, zda jim vyhovuje přísný řádový život, pokud došli k závěru, že ne, byli podporováni v odchodu z koleje⁵⁶. To byl zjevně i Jungmannův případ, jelikož se již v listopadu 1798 vrátil zpátky do Prahy.

V následujícím akademickém roce 1799/1800 dokončil na pražské filosofické fakultě studia fyziky a metafyziky a na podzim nastoupil na medicínu. Bylo mu již 25 let⁵⁷. Jak již bylo zmíněno výše, v této době působil v domácnosti profesora Mikana a je možné, že lékařskou kariéru si vybral i na jeho popud, tuto myšlenku podporuje právě i fakt, že Mikan jej sám více soukromě vzdělával a celkově Jungmanna velmi ovlivnil⁵⁸.

Jungmannovým vyučujícím porodnictví byl na fakultě profesor Franz Karl Fiedler, který nastoupil na místo profesora teoretického porodnictví po smrti Josepha Ignaze Rutha v roce 1797. Kurzy z porodnictví praktického v té době vedl profesor Johann Melitsch, jeho význam spočívá především ve zřízení vlastního soukromého ústavu. Zde poskytoval zdravotní péči nejchudším vrstvám obyvatel a vedl nadstandardně kvalitní přednášky z praktického porodnictví⁵⁹. Studenti v jeho ústavu měli možnost pozorovat ženské tělo a změny jeho fyziologie ve všech fázích těhotenství, což je aspekt výuky, který se později snažil znovu prosadit i Jungmann.

Melitsch se každopádně konkurzu nezúčastnil, pro Fiedlera by byl nepochybně nejvýznamnějším vyzyvatelem. Fiedler se na inkriminované místo každopádně dostal spíše díky protežování ze strany zemského protomedika Thaddäuse Bayera. Fiedlera později mnoho z jeho studentů a kolegů kritizovalo za špatné pedagogické a lékařské schopnosti. I Jungmann píše ve svých *Skizzierte Geschichte*, že Fiedler spíše jen kumuloval úřady, ale nedokázal je skutečně vykonávat⁶⁰. Tento postřeh není vůbec daleko od pravdy, jelikož předtím, než se Fiedler dostal na post profesora porodnictví, byl i profesorem chirurgie, soudního lékařství a policejní zdravotní péče⁶¹. Jak již bylo zmíněno protomedik Bayer jej prosadil i na toto místo a Melitschovi, i přes jeho nesporné kvality, zbyla jen výuka praktických kurzů. Z Melitschových stížností je patrné, že kvůli nedostatečnému zázemí nemohly přednášky dosahovat dosavadní a potřebné

⁵⁶ Božena MUSILOVÁ, *Piaristé v Lipníku nad Bečvou*, dostupné online na: <https://info.mesto-lipnik.cz/piariste-v-lipniku-nad-becvou/d-1049>, [22.02.2021].

⁵⁷ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1007.

⁵⁸ Heslo *Jungmann, Anton Johann Ritter von*, in: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich*, X, Vídeň 1863, s. 316.

⁵⁹ D. TINKOVÁ, *Tělo—věda—stát*, s. 341-343.

⁶⁰ Antonín Jan JUNGSMANN, *Skizzierte Geschichte der medizinischen Anstalten an der Universität zu Prag*, Vídeň 1840, s. 49.

⁶¹ D. TINKOVÁ, *Tělo—věda—stát*, s. 390.

úrovně⁶². Zároveň byl změněn studijní předpis a pouze jeden profesor mohl hodnotit zkoušky z porodnictví, tato funkce samozřejmě také připadla Fiedlerovi. Melitsch si pak na mnoha místech stěžoval, že takovým zásahem výrazně utrpí úroveň vzdělání absolventů, jelikož Fiedler není dost schopný, aby je správně vyzkoušel, zároveň i jeho výuka měla spočívat jen v přednesení obsahu předepsané učebnice. Melitsch byl nakonec z fakulty v podstatě vyhoštěn roku 1804⁶³, tedy ve stejném době, kdy Jungmann vydává svůj první text, českou učebnici pro porodní báby *Úvod k babení*, o rok později absolvoval.

Jungmann však přesto měl stihnout navštěvovat i praktickou výuku profesora Melitsche, jelikož magisterský titul z porodnictví získal roku 1803, tedy v době, kdy jeho ústav ještě v rámci mezi fungoval a byl tedy také Melitschovým studentem (Melitsch navíc vedl praktickou výuku ještě několik let po zrušení svého ústavu). Zároveň komplikace, které se odehrávaly na pozadí Jungmannova studia by mohly vysvětlit útočné poznámky, ze strany Melitschova žáka a pozdějšího konkurenta Jungmanna v konkurzu na post profesora Adama Michela. Ten po Jungmannově vítězství při volbě profesora zaslal na gubernium stížnost, ve které vyzdvihoval vlastní dovednosti oproti Jungmannovým, které snižuje a vyjadřuje pochyby, že vůbec nějaké praktické schopnosti má⁶⁴. Takto bez kontextu se zpráva jeví jen jako nevhodné snahy poškodit oponenta. Otázkou však opravdu zůstává, jak kvalitní mohla být výuka v době, kdy probíhaly všechny zmíněné spory mezi profesory, které nešťastně vyšly právě na dobu Jungmannova studia?

Jak již bylo zmíněno, Jungmann získal magisterský titul v listopadu 1803, rok na to vydal svou první učebnici *Úvod k babení*. V prosinci 1805 měl Jungmann doktorské promoce, ale ještě, než studia vůbec dokončil si jej protomedik Mattuschka vybral za svého asistenta na klinice. Je otázkou, zda Mattuschka v Jungmannovi viděl velký talent (pravděpodobně větší, než skutečně měl) a proto mu tolik pomáhal (i později při získání profesorského místa), nebo zda ve hře byly i jiné faktory. Mattuschka byl také rodilým Čechem a i přesto, že pocházel z generace, kdy národní cítění nebylo tak identitotvorným faktorem, musel si uvědomovat význam znalosti i druhého zemského jazyka pro lékaře a pro výuku porodních bab, které v mnohých případech němčinu vůbec nemusely ovládat⁶⁵.

⁶² D. TINKOVÁ, *Tělo—věda—stát*, s. 392.

⁶³ Tamtéž, s. 396.

⁶⁴ Tamtéž, s. 419-420.

⁶⁵ Tamtéž, s. 412.

1.3 Vlastní rodina a pozdější život

Jungmann se oženil v roce 1812, hned rok po svém definitivním získání profesorského místa. Je otázkou, do jaké míry byl tento sňatek vynucený i ze strany vyšších pozic na univerzitě, protože se zdálo nevhodné, že by profesor porodnictví, který se denně setkával se ženami ať už v roli pacientek (resp. rodiček), nebo studentek, byl svobodný. Takové situace by nepochybně mohly narušit Jungmannovu mravnost a usedlost, kterou zdůrazňoval zemský protomedikus Ignaz Mattuschka, když doporučoval při konkurzu Jungmanna na místo profesora⁶⁶.

Za svou manželku pojal Marii Holou (někde také uváděna jako Anna Marie Holá), dceru lékaře Antonína Josefa Holého. Ten je znám především díky svému zapojení do kampaně očkování proti neštovicím. Tehdejším protomedikem Thaddäusem Bayerem byl pověřen k šíření osvěty a prevence, zároveň měl také dalším lékařům do regionů distribuovat očkovací lymfu⁶⁷.

Novomanželé byli oddáni 2. února 1812 v kostele svatého Havla na Starém Městě⁶⁸. Marii bylo v době sňatku pravděpodobně 25 let, jelikož v jejím nekrologu (1858) se píše, že zemřela ve věku 71 let. Některé zdroje však uvádějí i tvrzení, že jí v době svatby bylo teprve 20⁶⁹, ale to je spíše méně pravděpodobné, třeba i vzhledem k věku jejího otce. Osobnost Marie Holé zůstává ztracena v historii, jelikož ani její nekrolog nepodává více osobních informací a jen přibližuje jejího dříve zesnulého manžela. Z ostatních stručných zpráv můžeme vyvodit jen, že zemřela 4. března 1858, oznámení o úmrtí vyšlo ve vydání *Bohemie* z neděle 7. března a její smrt datuje k předchozímu čtvrtku, což by vycházelo právě na čtvrtého. Zemřela ve čtyři hodiny odpoledne a její pohřeb se stihl odehrát právě do vydání zmiňovaných novin. Dále můžeme zrekonstruovat, že pohřební průvod procházel Štěpánskou ulicí na Olšany a účast byla velice hojná. Mezi smutečními hosty byla i řada studentů, mnozí významní lékaři a čeští spisovatelé, konkrétně je zde jmenován Antonín Marek, označený za dobrého přítele obou bratrů Jungmannových. Je tedy velmi pravděpodobné, že i Marie sympatizovala s myšlenkami národního hnutí a v rámci svých možností se do něj zapojovala.

Jungmannovi spolu měli celkem tři děti, nejstarším dítětem byla dcera Marie Antonie, o jejím narození pojednává jediný z dopisů, které Antonín Jungmann poslal svému staršímu bratrovi a který se dochoval v jeho pozůstalosti⁷⁰. Jungmannova dcera přišla na svět 12. listopadu 1812 ve tři čtvrtě na sedm večer. Antonín svému bratrovi sděluje i další informace, že jeho žena (o které

⁶⁶ Více k tomuto tématu bude pojednáno níže v oddílu zabývajícím se Jungmannovou profesorskou kariérou.

⁶⁷ Daniela TINKOVÁ, *Zákeřná mepřitis: Zdravotní policie, osvěta a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*, Praha 2012, s. 221-222.

⁶⁸ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1009.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ LA PNP, fond: Josef Jungmann: korespondence, vlastní přijatá- Antonín Jungmann.

v dopise mluví jako o Máni) rodila přes dvacet šest hodin a hodně krvácela. Zároveň měla podle dopisu trpět revmatismem, který průběh porodu ještě zkomplikoval. O dva týdny později, kdy Jungmann píše tento dopis, je už však vše v pořádku a Marie svého švagra dává prostřednictvím dopisu pozdravovat⁷¹.

Ve zbytku psaní ještě Antonín děkuje za mast, kterou mu Josef dříve poslal a vyřizuje pozdravení od Nejedlého, který Josefovi také vzkazuje, že příští rok by chtěl vydat další číslo *Hlasatele*⁷². Jedná se sice o jediný dopis, který si bratři vyměnili a který máme stále k dispozici, ale je patrné, že Antonín hrál už i v této době určitou roli ve vlastenecké české společnosti. Třeba právě tím, že zprostředkoval svému bratrovi do Litoměřic kontakt s pražským prostředím.

Dalším dítětem Marie a Antonína Jungmannových byl syn, který se narodil 12. dubna 1814 a dostal po otci (a po dědečkovi z matčiny strany) jméno Antonín. Studoval medicínu, ale později skončil v blázinci, kde zemřel 7. února 1847. Roku 1821 se narodil ještě nejmladší syn Adolf⁷³.

1.3.1 Nobilitace

Za zmínku stojí i Jungmannova nobilitace a povýšení do rytířského stavu. Josef Jungmann se ve svých „programech“ národního hnutí vyjádřil tak, že šlechta pro něj není tím hlavním nositelem národní kultury také kvůli jejímu poněmčování, které odsuzoval. Tyto Jungmannovy názory nepochybně ovlivnily velkou část jeho současníků (a nástupců), o to zajímavější je, když se na ně podíváme v širším kontextu Jungmannova osobního života. Sice ve svých vzpomínkách udává, že ve šlechtických rodinách, kde pracoval, se setkal s útlakem a bylo mu dáváno najevo, že je méněcenný⁷⁴, přesto však jeho manželka Johanna z Černčic pocházela ze starého šlechtického rodu. A i jeho bratr Antonín byl později během života nobilitován⁷⁵. Naštěstí nebo naneštěstí se toho však už Josef Jungmann nedožil, tak nedokážeme určit, jak by na takovou skutečnost zareagoval, zda by přehodnotil svůj názor a šlechtu do svého „systému“ přijal. Například také proto, že Antonín byl nobilitován za zásluhy, což je stále něco jiného než se do výsadního postavení narodit, zároveň i v dobové mentalitě musel být rozdíl mezi starými šlechtickými rody a nově nobilitovanými osobami hlubší, než se dnes může zdát⁷⁶. Možná by

⁷¹ LA PNP, fond: Josef Jungmann: korespondence, vlastní přijatá- Antonín Jungmann.

⁷² To se nakonec nestalo, časopis vycházel v letech 1806—1808 a poté až v roce 1818.

⁷³ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1009.

⁷⁴ J. JUNGSMANN, *Zápisky*, s. 36.

⁷⁵ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1009.

⁷⁶ J. ŠTAIF, *Modernizace na pokračování*, s. 91, podobně uvádí také M. Hroch, že česká šlechta byla už na počátku 19. století poměrně vnitřně diferencovaná a panovaly značné rozdíly mezi starou rodovou šlechtou, nižší šlechtou, a právě takovými osobami, které byly nobilitovány za své zásluhy (M. HROCH, *Na prahu národní existence*, s. 254).

v Josefově světonázoru Antonínova nobilitace ještě pozvedla myšlenky o malém českém národě, který se však svou pílí a svými schopnosti vypracuje.

Takových informací se však již nikdy nedobereme. Co můžeme každopádně říci s jistotou, je, že Antonín Jungmann obdržel již na počátku 40. let čestný titul císařského rady. Tento titul užíval společně se svým titulem profesora porodnictví, jak nám dokládá například jeho podpis pod článkem informujícím o vyhlášení sbírky na 500. výročí založení Univerzity⁷⁷. Titul c.k. rady mohli dostat zaměstnanci státu za své mimořádně dobré výkony. Na počátku 40. let byl Antonín vyznamenán Leopoldovým řádem, ten ostatně obdržel i Josef Jungmann. Jedná se tady již v podstatě o šlechtický titul, ale musela mu následovat ještě nobilitace, k té v Josefově případě právě nedošlo. Leopoldův řád byl jedním z prvních ocenění, které mohlo být uděleno širšímu okruhu osob, údajně jej měl zavést František I. jako náhradu za tituly, které drželi obyvatelé Haliče. Nový titul měl nahradit ty stávající a přivést jeho držitele k větší hrdosti na přináležitost k rakouskému státu⁷⁸. Řád ale měli dostávat všichni obyvatelé monarchie, kteří se zasloužili o její rozvoj a prokázali své (rakouské) vlastenectví, bez ohledu na rodovou nebo stavovskou příslušnost. Zpětně se nám může zdát úsměvné, že bratři Jungmannovi dostali vyznamenání za to, že byli řádnými poddanými rakouského císaře, na druhou stranu v této době ještě neexistoval žádný skutečný požadavek na státoprávní uspořádání Čech, a i z ostatních textů (Antonína Jungmanna), které budou dále v této práci prezentovány, je zřejmé, že identifikace s Rakouskem byla stále zásadní a slučitelná s přináležitostí k české národní identitě.

Antonín získal 21. června 1849 samotné vyznamenání⁷⁹, ale skutečně nobilitován byl až o půl roku později při svém odchodu do penze, 10. ledna 1850⁸⁰. Získal titul rytíře, což byla čtvrtá a nejnižší kategorie tohoto řádu⁸¹. Zajímavé je, že držitelé Leopoldova řádu mohli být v zásadě všichni povýšeni alespoň do rytířského stavu, ale museli o nobilitaci sami požádat. Takový případ můžeme doložit třeba i u Jana Evangelisty Purkyně, který sice sám o nobilitaci nestál, ale nakonec se nechal přemluvit příbuznými⁸². Jestli se Antonín Jungmann také nechal přemluvit, nebo šlo o jeho vlastní rozhodnutí nemáme nikterak podložené, každopádně přidává na kuriozitě tohoto problému, že Jungmann byl nakonec povýšen do šlechtického stavu na vlastní žádost.

⁷⁷ Antonín Jan JUNGSMANN a kol., *Pozvání k účastenství na nastávající slavnosti pětistiletého založení vysokých škol Pražských*, in: *Časopis českého museum*, č. 3, 1843, s. 443-449, s. 449.

⁷⁸ Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 129.

⁷⁹ Heslo *Jungmann, Anton Johann Ritter von*, in: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich*, X, Vídeň 1863, s. 318.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 130.

⁸² Jana ENGLOVÁ – David TOMÍČEK, *Jan Evangelista Purkyně. Ke 150. výročí úmrtí Jana Evangelisty Purkyně a 65. výročí vysokoškolského vzdělávání v regionu severozápadních Čech*, Ústí nad Labem 2019, s. 51.

Zachoval se i popis Jungmannova šlechtického znaku. Skládal se ze stříbrného pole, ve kterém byl červený svazek holí a v popředí sekera s červeným topůrkem a čepelí „přirozené“⁸³ barvy. Nad svazkem holí (ale stále v poli) je zelený had s nakloněnou hlavou (mohlo by se jednat o odkaz na Aeskulapovu hůl a Jungmannovu lékařskou profesi), jako klenot má znak dvě k sobě obrácené červeno stříbrné turnajové helmy s korunami. Nad korunou na pravé straně erbu stojí dvouocasý korunovaný lev s červeným jazykem a drápy, z levé koruny vycházejí tři pera, dvě krajní jsou červená a mezi nimi je jedno stříbrné⁸⁴.

1.3.2. Konec života

V neposlední řadě je pak samozřejmě potřeba zmínit Jungmannův život po odchodu do penze. Jungmann na odpočinku především překládal dílo německo-švýcarského spisovatele Heinricha Zschokkeho do češtiny, několik přeložených povídek vyšlo v Časopise českého musea⁸⁵. Zároveň byl také členem lékařských společností jako například, C.k. společnosti lékařů ve Vídni a čestné členství měl i ve Spolku ruských lékařů v Petrohradě⁸⁶. Zároveň byl i jedním z členů *Společnosti humanistické v Praze k zachování lidí zdánlivě mrtvých* (v německé verzi nekrologu: *Humanitätsvereines zur Rettung scheinodter Menschen*⁸⁷). Podle nekrologu měl být jedním z jejích původních a nejstarších členů, zde se ale musí jednat o chybu autora, jelikož česká odnož původně britské Humane society, vznikla již na počátku 90. let 18. století⁸⁸ a Jungmann rozhodně nemohl stát při jejím založení.

9. dubna 1854 Antonín Jungmann náhle onemocněl a již následující den zemřel ve svém bytě v domě číslo 749 na Františkánském plácku⁸⁹ tedy dnešním Jungmannově náměstí. Na tomto místě dříve žil (a rovněž zemřel) i jeho starší bratr a dodnes je na domě plaketa, která tuto skutečnost připomíná. Je otázkou, jestli se v případě Antonína však nejedná o omyl, není úplně jasné, proč by se do tohoto bytu Antonín po bratrovi nastěhoval. Po svém jmenování profesorem získal byt v Karolinu, v roce 1827 se pak přestěhoval do Široké ulice a následně do Vodičkovy, nikdy nebydlel přímo v porodnici, jak o tomto tématu pojednám více v jiné části této práce. V době Josefovy smrti tedy žil ve Vodičkově ulici, je možné, že kvůli vyššímu věku pro něj bylo výhodné přestěhovat se do bratrova bytu a o kousek blíže ke Karolinu. Tam stále musel docházet

⁸³ V popisu je doslova napsáno „natürliche Farbe“, jedná se tedy asi o stříbrnou, resp. kov připomínající barvu.

⁸⁴ Heslo *Jungmann, Anton Johann Ritter von*, in: Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich X, Vídeň 1863, s. 318.

⁸⁵ V. R. WEITENBERGER, *Nekrolog*, s. 12.

⁸⁶ V. R. WEITENBERG, *Nástiny životopisů českých přírodoskumců*, in: Živa, č. 12, 1854, s. 379.

⁸⁷ V. R. WEITENBERG, *Nekrolog*, s. 12.

⁸⁸ D. TINKOVÁ, *Zákeřná mefitis*, s. 176.

⁸⁹ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1009.

na teoretické přednášky a stěhováním mohl alespoň kousek cesty ušetřit. Otázkou ještě zůstává nakolik v této době, kdy už disponoval asistentem, docházel do porodnice, u níž si opakovaně stěžoval, že je příliš daleko od města⁹⁰.

Jungmannův pohřeb se konal 13. dubna 1854 a podle autora nekrologu hojná účast příslušníků všech stavů svědčí o vážnosti Jungmanna ve společnosti⁹¹. Byl pohřben do stejného hrobu na Olšanských hřbitovech jako jeho bratr Josef⁹².

⁹⁰ L. HLAVÁČKOVÁ, *Jungmannova klinika ve světle doposud nevyužitých pramenů*, s. 256-257.

⁹¹ Vilém WEITENBERGER, *Nástiny životopisů českých přírodoskumců*, s. 379, české vydání Jungmannova nekrologu je téměř přesným překladem, ale například tato informace v německém vydání chybí.

⁹² K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1009.

2. Jungmann porodník

2.1 Počátky lékařské kariéry

Rok po své doktorské promoci odjel Jungmann do Napajedel, pravděpodobným účelem jeho cesty byla také rekonvalescence po prodělaném tyfu během epidemie, která v Praze proběhla⁹³. V Napajedlech Jungmann pracoval jako domácí lékař ve šlechtické rodině Kobenců. Hrabě Kobencl byl diplomatem, který reprezentoval Rakousko v řadě dalších zemí, nejvýznamnější je zřejmě jeho působení v Rusku, kde pomohl dojednat setkání carevny Kateřiny II. a Josefa II. a jednal např. i při uzavření míru v Campo Formio, později byl jmenován rakouským ministrem zahraničních záležitostí, ale této funkce se vzdal po potvrzení přešpurského míru⁹⁴. Kobencl se na panství pouze přiženil, vzal si jeho dědičku Marii Terezii Monte l'Abbate, její rod původně pocházel z Itálie, ale skrze sňatky s rakouskou šlechtou se dostal na Moravu, Marie Terezie zdědila panství Napajedla od jedné ze svých (rakouských) tet.⁹⁵

Právě v její domácnosti Antonín Jungmann působil, doba jeho setrvání na tomto místě ale byla velice krátká, protože již o zhruba rok později píše dopis lékaři Janu Theobaldu Heldovi do Prahy, jestli by mu nemohl pomoci s nalezením nového pracovního místa. Zůstává otázkou, proč Jungmann odešel po tak krátké době z nepochybně výhodného a prestižního postu. Víme, že Kobenclovi měli čtyři děti, ale všechny zemřely v poměrně mladém věku⁹⁶, nikde se mi nepodařilo dohledat přesné údaje o jejich narozeních (resp. úmrtích), ale vzhledem k tomu, že rok před Jungmannovým nástupem do služeb této rodiny, se hrabě Kobencl vzdal svého mandátu a nějaký čas mohl pobývat u své manželky, není úplně vyloučené, že narození a případná smrt potomka by mohla spadat do této doby. Také podle doporučující zprávy, kterou později napsal zemský protomedik Ignaz Mattuschka Jungmannovi při konkursu na profesora porodnictví, měl Jungmann získat zkušenosti s asistencí u porodu právě v Napajedlech.⁹⁷ Je možné, že pro začínajícího porodníka Jungmanna mohla být smrt dítěte, které pomohl odrodit hodně velkou ránou, popř. rodina Kobenclových pak už nestála o jeho služby. Mimo to se samozřejmě nabízejí i lidštější a jednodušší vysvětlení jako prostý stesk po domově a samota v cizím prostředí, nebo podobně jako jeho staršímu bratrovi mu nemuselo vyhovovat šlechtické prostředí.

Z Napajedel se tedy Jungmann vrátil zpět do Prahy, Held jej „za sebe“ dosadil na místo v nemocnici milosrdných bratří, jelikož on sám v té době působil již ve všeobecné nemocnici.

⁹³ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s.1011

⁹⁴ M. PÍSKOVÁ, *Antonín Jungmann a Napajedla*, s. 80.

⁹⁵ [https://de.wikipedia.org/wiki/Montelabate_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Montelabate_(Adelsgeschlecht))

⁹⁶ Heslo *Cobenzl*, in: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, II, Vídeň 1857, s. 391

⁹⁷ V. RUBEŠKA, *Příspěvky k dějinám porodnictví v Čechách* s. 239.

Krátce po Jungmannově návratu onemocněl profesor porodnictví Franz Karl Fiedler, nejprve za něj měl výuku převzít profesor Josef Potel, tomu ale nakonec nebylo dovoleno suplovat teoretické porodnictví, jelikož neuměl dostatečně dobře česky⁹⁸. Mattuschka navrhl jako suplenta Antonína Jungmanna, kterého znal jako svého někdejšího asistenta⁹⁹. Tento svůj návrh odůvodňoval českou učebnicí *Úvod k babení*, kterou Jungmann napsal již v roce 1804.

Fiedler ale krátce na to zemřel a pouhé suplování už bylo zbytečné, když bylo třeba vybrat přímo nového profesora, v březnu 1808 tedy vypsalo gubernium konkurz. Do něj se přihlásili kromě Jungmanna ještě Adam Michel, který se původně také hlásil na post suplenta, když Fiedler onemocněl, a který své zkušenosti získal na klinice profesora Melitsche. Posledním kandidátem byl Anton Franz, ten měl mít zkušenosti z vídeňské porodnice a s asistencí u porodů na venkově¹⁰⁰. Konkurz nakonec skončil bez výsledku, rozhodlo se, že stolice praktického a teoretického porodnictví se spojovat nebudou a každou zatím povede jiný vyučující. Jungmann získal post profesora teoretického porodnictví, jelikož zatím sám neměl dost zkušeností pro praktickou výuku. Zato měl ale dobrý přednes (i v češtině) a údajně poměrně kvalitní znalosti.

Na srpen 1810 byl vyhlášen další konkurz na profesorské místo a bylo explicitně stanoveno, že uchazeči mají ovládat češtinu. Nakonec se přihlásili pouze dva kandidáti, a to Jungmann a Anton Franz, jejich zkouška spočívala v zodpovězení několika otázek a následném odpřednášení svých výsledků¹⁰¹. Komise nakonec téměř jednohlasně zvolila Jungmanna, přisedící profesori oceňovali jeho přednes a systematickosti přednášeného výkladu. Proces Jungmannova jmenování byl zdržen námitkami Adama Michela, jeho konkurenta z konkurzu roku 1808, který se sice nyní již nepřihlásil, stejně však kritizoval Mattuschku z přílišného protežování, bez kterého by Jungmann konkurz nevyhrál. I přes tyto námitky a jejich další eskalace byl profesorský úřad Antonínu Jungmannovi udělen 1. května 1811¹⁰².

2.2 Výuka porodních bab

Jungmann tedy mezi lety 1808—1811 vyučoval zatím pouze teoretické porodnictví, přednášel pro porodní báby i pro lékaře a ranhojiče. Z této doby se v archivu Zemského protomedikátu¹⁰³ dochovaly seznamy posluchaček babictví, pro které přednášel. Kompletní seznamy se mi podařilo nalézt pro období od letního semestru 1808 do téhož semestru o dva roky později, chybí

⁹⁸ A zároveň měl problémy s pracovní kázní, často přednášel opilý, měl násilně vyhrožovat dalšímu personálu nemocnice a pokusil se znásilnit jednu ze studentek (D.TINKOVÁ, *Tělo—věda—stát*, s. 404-405).

⁹⁹ Tamtéž, s. 406.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 411.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 417-418.

¹⁰² Tamtéž, s. 419-421.

¹⁰³ ČG, ZPM, kart. 11, inv. č. 11.

pouze zimní semestr 1809/ 1810. Seznamy lze nalézt v příloze této práce¹⁰⁴. Pro každý ze sledovaných semestrů se nedochovaly stejné údaje (a u některých semestrů je patrné, že je Jungmann ani nezaznamenával), které by umožnily vytvořit komplexnější obraz. Navíc i tyto dochované informace podávají zprávu o celkem krátkém zachyceném období, takže vytvářet z nich pevné závěry by bylo poměrně redukcionistické. Můžeme dojít ke jménům jednotlivých studentek a jejich místům původu (ta jsou zaznamenána pokaždé), stejně tak i den „příchodu“¹⁰⁵, zde se jedná pravděpodobně o datum konání zkoušky, jelikož jsou vždy pro jednotlivé studentky shodná s dochovanými záznamy o průběhu zkoušení, které se nacházejí ve stejném fondu. Tato data se ovšem pohybují v rozmezí téměř celého semestru, možná že některé z bab, které již měly zkušenosti s porodnictvím, ji mohlo vykonat již krátce po svém příchodu. Také je možné, že se jednalo o studentky, které kurz teoretického porodnictví absolvovaly v předcházejícím semestru, následující semestr (kdy podle studijního plánu navštěvovaly kurzy praktického porodnictví) jim sloužil také jako čas pro vykonání teoretické zkoušky.

U některých semestrů (a u některých studentek) jsou zaznamenána i data „odchodu“, což může značit, že zkoušky vykonaly až na další pokus. U mnohých studentek v průběhu všech semestrů je připsána poznámka, že se nedostavily. Někdy nevyčerpaly ani jeden svůj pokus, v některých případech nepřišly až na opravný termín. Jungmann také zaznamenával, kdo uhradil studentkám školné, resp. poplatek za zkoušku a vystavení diplomu ve výši 34 zlatých a 30 krejcarů¹⁰⁶. Ve většině případů si ženy za vzdělání zaplatily samy, nebo je uhradila vrchnost, popř. městská správa. V jednom případě můžeme doložit, že poplatek byl studentce odpuštěn, protože byla příliš chudá¹⁰⁷. Tuto informaci však Jungmann nezaznamenával v každém semestru, a i z těch, pro které máme tato data dochovaná, nebyl vždy úplně důsledný. Porodních bab, které zkoušku vykonaly bezplatně tak určitě bylo mnohem více, protože fakt, že porodní báby za své zkoušky neplatí, je jedním z předmětů Jungmannových četných stížností¹⁰⁸. Zároveň také určitě existovaly další subjekty, které mohly uhradit poplatek, u jedné z dalších studentek je v seznamu poznamenáno, že za ni zaplatila farnost, ze které pocházela.

¹⁰⁴ Tyto seznamy jsem „počočila“ (mluvit o skutečném překladu by bylo nadnesené, jelikož i Jungmann je píše spíš češtinou podle pravidel německého pravopisu) a přepsala podle pravidel současné normy. V případech, kde by tímto mohlo dojít k záměně tvaru uvádím v závorce i Jungmannem zachycenou variantu. Jména s ženskou koncovkou -in převádím do formy -ová, v případech, kde ji Jungmann nezaznamenal, ponechávám neupravený tvar příjmení.

¹⁰⁵ Kolonka je nadepsána slovem „kam“

¹⁰⁶ Milena LENDEROVÁ, *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky od poloviny 19. století do poloviny 20. století*, Praha 2019, s. 31.

¹⁰⁷ NA- ČG, ZPM, karton č. 11., inv. č. 11.

¹⁰⁸ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7523, dopis Studijnímu direktoriátu ze 4. září 1818.

V letním semestru 1809 Jungmann zaznamenal tyto údaje do předtištěné tabulky (v ostatních letech je pouze sepsal na list papíru). Kolonky kromě klasických údajů jména, místa původu atd. nabízejí i prostor ohodnotit pokrok studentek, jejich píli a mravnost. U těch studentek, které zkoušku vykonaly (a tedy pravděpodobně složily) jsou všechny tyto tři sloupečky pokaždé odškrtnuté ve významu splněné/uznané.

V neposlední řadě je významným aspektem, který můžeme sledovat místo původu jednotlivých studentek. Zde je na první pohled poměrně zajímavé, že mnoho obcí „vyslalo“ třeba dvě své kandidátky během jednoho semestru (popř. v letech krátce následujících po sobě). Např. hned v prvním sledovaném semestru vyslaly obce Soběslav a Sadská po dvou kandidátkách, z nichž jedna má česky a druhá německy znějící jméno. Je tedy pravděpodobné, že městské správy příslušných obcí si uvědomovaly význam dostupnosti zdravotní péče v rodném jazyce.

Zde je poněkud limitující, že nejsou zaznamenány i další údaje, například povolání manžela, které by nám pomohlo rozklíčovat jejich sociální status. Lze však předpokládat, že většina adeptek na profesi porodní báby pocházela spíše z nižších společenských vrstev. Takové tvrzení by odpovídalo Jungmannovým stížnostem na neuhrazování poplatků a také výzkumům Mileny Lenderové¹⁰⁹. Ty se sice vztahují k pozdějšímu období, ovšem u nižších vesnických vrstev lze počítat s určitou mírou statickosti a s méně dynamickým společenským vývojem. Z Jungmannových poznámek zároveň nedokážeme rekonstruovat, zda se jednalo o takové porodní báby, které již měly určitou praxi, nebo zda se jednalo o ženy bez zkušeností. Současně Jungmann nevede zvlášť ani seznam, kde by odlišoval báby navštěvující české a německé přednášky. Národnost můžeme zkusmo odhadnout podle jména nebo místa původu. Jungmann však poněmčuje způsob psaní jednotlivých příjmení a tím i tuto nápovědu velmi komplikuje.

Jungmannovými (teoretickými) přednáškami mělo mezi lety 1808—1823 projít 2912 bab, za 32 semestrů to vychází zhruba 90 posluchaček na jeden. Podle dochovaných soupisů však byl nejvyšší počet studentek za jeden semestr 70. Počty studentek ale pravděpodobně postupně narůstaly, jelikož od akademického roku 1822/ 1823 se otevíralo více kurzů, v jedné zprávě dvorské studijní komisi Jungmann píše, že v roce 1824 měl za semestr dokonce 232 (v jiném dokumentu však udává 310) studentek¹¹⁰.

Jak jsem již zmínila, v některých případech se dochovala i osvědčení o složení teoretické zkoušky. Některé z těchto zpráv o proběhlém zkoušení pouze jsou jen velmi lakonické, zaznamenávají datum, že zkouška proběhla, a že zkoušená může být připuštěna k výuce

¹⁰⁹ M. LENDEROVÁ, *Ženy s kufříkem a nadějí*, s. 201-205.

¹¹⁰ ČG Publicum, kart. 7527, první dokument je dopisem dvorské studijní komisi z 25. září 1824, druhý dokument je dopis adresovaný guberniu z 23. října 1825, je tedy možné, že některé ze studentek nastoupily později, popř. Jungmann počítal pouze jeden semestr.

praktického porodnictví. Například u Barbory Bělohubé, která byla dodatečně zkoušená 11. července 1809 nezmiňuje ani, že je připravená pro praktický kurz. Pravděpodobně zde ono „dodatečně“ znamená, že praktickou výuku již absolvovala, některé z ostatních bab byly totiž zkoušeny až v srpnu a Jungmann jejich zkoušku za „dodatečnou“ neoznačil¹¹¹. Ze zpráv plných stížností na výuku porodních bab, které Jungmann adresoval dvorské studijní komisi a guberniu, je zřejmé, že byl pravděpodobně spíše rád, když se báby ke zkouškám vůbec dostavily, a nakonec nezáleželo tak moc na pořadí, ve kterém je absolvovaly. Docházka studentek musela být v mnoha případech z pochopitelných důvodů dost chabá, a ani přes opatření, které Jungmann uvádí na začátku své příručky¹¹² (například že studentky v době kurzu nepodléhají robotním povinnostem) se nedařilo snižovat absenci.

U jiných bab jsou pak zprávy o něco podrobnější a můžeme zjistit, z čeho konkrétně byly studentky zkoušeny. Například Marie Anna Růžičková dostala otázky týkající se průběhu porodu, dále byla dotazována, jak má správně podvázat pupeční šňůru. Jungmann zdůrazňuje, že na otázky odpověděla průměrně, což dokonce sám podtrhl, ale i tak ji připustil k praktické výuce. Téměř všechny studentky, jejichž zkoušku můžeme alespoň takto rekonstruovat, dostaly otázku týkající se porodu mrtvého dítěte, popřípadě jak poznat zdánlivou smrt novorozence. Z toho je patrné, že se skutečně jednalo o hlavní důvod, který ženy dostal na univerzity, a důkladně se dohlíželo na to, jestli si báby správné postupy osvojily¹¹³.

Další zajímavou zprávou, kterou Jungmann na těchto „vysvědčeních“ zanechal, je poznámka, kterou připsal k potvrzení o průběhu zkoušky Terezie Zichetové z Tábora¹¹⁴. Ta zkoušku z teoretického porodnictví složila a může být připuštěna k praktické výuce. Její výkon u zkoušky zjevně na Jungmanna udělal takový dojem, že připsal, že zkoušená již sama provedla mnoho porodů a vzdělávala se i u krajského chirurga¹¹⁵. To vyvolává otázky, jak Jungmann reagoval na ty ze svých studentek, které nenaplňovaly tradiční představu o nevzdělané pověřivé bábě, která své praktiky zakládá spíše na magických postupech. Nepochybně se za svou profesorskou kariérou musel setkat s řadou takových žen, ale ještě výrazněji jej jejich zkušenosti musely ohromovat (nebo mu alespoň musely docházet) v prvních letech jeho kariéry, kdy můžeme soudit, že on sám zatím tolik zkušeností neměl. Možná určitou obrannou reakcí na pocit méněcennosti, je část předmluvy jeho druhé českojazyčné babické učebnice¹¹⁶, kde explicitně říká, že žádná bába, které je již okolo 50, se nemá přijímat k učení a studentkami by se ideálně

¹¹¹ NA ČR, ČG- ZPM, kart. 11, inv. č. 11.

¹¹² A. J. JUNGSMANN, *Umění porodnické*, s. 4-6.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Ta konkrétně zkoušku složila až 24. srpna a nebylo nijak poukázáno na to, že by to snad bylo příliš pozdě.

¹¹⁵ NA ČR, ČG- ZPM, kart. 11, inv. č. 11.

¹¹⁶ Antonín Jan JUNGSMANN, *Umění porodnické k užítku ženám při porodu obsluhujícím*, Praha 1821.

měly stávat ženy mezi 20 a 30 lety¹¹⁷. Pravděpodobně proto, že mladší ženy ještě neměly tolik vlastních zkušeností a nebyly „zkažené“ pověrami a praxí a nepochybně byly mnohem „tvárnější“ a přizpůsobivější výuce, které se jim dostávalo. Zajímavé je, že báby také musely být vdané a s sebou k nástupu ke studiu měly povinnost přinést osvědčení, že ovládají alespoň základy čtení i psaní a také doklad o své mravní počestnosti¹¹⁸.

Kurzy z teoretického porodnictví mohly sice být pro řadu studentek náročnější než kurzy praktické, ale pro řadu vzdělanějších, inteligentnějších a zkušenějších bab stále muselo být poněkud banální, když jim jejich (mladý¹¹⁹) vyučující přednášel o tématech, se kterými ony samy (i díky porodům svých vlastních dětí) měly již řadu zkušeností. Jungmann zároveň nebyl ani ženatý¹²⁰, o jeho zkušenostech s ženami, mimo „pracovní vztahy“ až do sňatku nic nevíme. Uvážíme-li však, že velkou část svého života počítal s církevní kariérou (a dokonce byl, sice jen krátkou dobu, ale přece, členem řádu), nemůžeme předpokládat, že tyto zkušenosti byly zvlášť velké. Také již bylo zmíněno, že Mattuschka při prosazování Jungmanna jako suplenta porodnictví zdůrazňoval jeho usedlost a počestnost¹²¹. Pro srovnání také Josef Jungmann ve svých Zápiscích udává, že on sám se ženami velké zkušenosti neměl a že se jich vlastně docela bál¹²².

2.2.1 Babické učební texty

Pro potřeby výuky sepsal Jungmann také vlastní texty porodnických učebnic, ta první, *Úvod k babení*, vyšla ještě v době jeho studií, roku 1804. Jednalo se o „originální“ (ve významu, že se učebnice sama neprezentovala jako překlad) učební text. Přesto však jde spíše o do češtiny přeložený kompilát doposud užívaných učebních textů. Od 50. let 18. století, kdy začaly báby navštěvovat kurzy porodnictví, začaly samozřejmě také vycházet příslušné učební materiály. První učebnice přeložená do češtiny pocházela z pera profesora porodnictví ve Vídni Johanna Nepomuka Crantze, jeho studentem byl Josef Ignaz Ruth pozdější první profesor porodnictví na pražské univerzitě¹²³. Ten také přeložil do češtiny příručku Raphaela Johanna Steideleho, která vychází v 70. letech, ovšem tento překlad byl velmi kostrbatý¹²⁴. Tuto učebnici kritizuje i Jungmann ve svém textu, i přesto, že jak dále uvidíme, ani jeho původně česká příručka také nebyla úplně ideální. Za zmínku ještě stojí učebnice od Simona Zellera, profesora praktického

¹¹⁷ A. J. JUNGSMANN, *Umění porodnické*, s. 6.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 4-5.

¹¹⁹ Jungmannovi bylo v době jeho profesorských začátků 33 let.

¹²⁰ Svata s Marií Holou se konala až rok po jeho jmenování profesorem.

¹²¹ D. TINKOVÁ, *Tělo—věda—stát*, s. 408-409.

¹²² J. JUNGSMANN, *Zápisky*, s. 22.

¹²³ D. TINKOVÁ, *Tělo—věda—stát*, s. 135.

¹²⁴ M. LENDEROVÁ—D. TINKOVÁ—V. HANULÍK, *Tělo mezi medicínou a disciplínou*, s. 149.

porodnictví ve vídeňské nemocnici svatého Marka, do češtiny ji přeložil profesor českého jazyka na vídeňské Univerzitě Josef Valentin Zlobický¹²⁵. V habsburské monarchii se neoficiálně užívaly i učební texty z německého prostoru, např. učebnice Georga Wilhelma Steina profesora porodnictví na Univerzitě v Kasselu, Jungmann přiznává ve svém textu, že z této učebnice také vycházel¹²⁶.

Zajímavé je, že Jungmann svou učebnici vydal už během studií, a není vyloučené, že jej k sepsání mohl pobídnout protomedik Mattuschka, jelikož jakožto etnický Čech si dost možná uvědomoval důležitost dostupnosti českojazyčného vzdělání bab. Význam, který on sám učebnici přisuzoval, je také patrný z jeho výrazné podpory Jungmannovi při volbě na post profesora a ze zdůrazňování významu právě této publikace. Jungmann svou práci věnoval hraběnce Alžbětě Fürstenberkové, která v té době vlastnila panství okolo Hudlic.

V této dedikaci uvádí, že ona jakožto matka (mladého pána Karla Egona¹²⁷, zároveň však vzhledem k patrimonialnímu postavení, ve kterém k Jungmannovi byla, představovala i jeho symbolickou matku) si nepochybně uvědomuje význam vzdělaných porodních bab, a hlavně jejich dalšího, a ještě kvalitnějšího vzdělávání. Podle Jungmannových slov český národ velmi trpí tím, že zatím nemá podobnou (kvalitní) příručku a báby se musí vzdělávat buď podle té německé, které nemůžou nijak rozumět a tím pádem i jejich vzdělání dosahuje horší úrovně.

Jungmannova příručka je sice česky, ovšem zůstává otázkou, nakolik byla pro báby srozumitelnější. Slovní zásoba a flexe¹²⁸, kterou Jungmann užívá, je občas poněkud kostrbatá, což je samozřejmě pochopitelné, když v této době zatím neexistovala přesnější kodifikace oborové terminologie a ani Jungmann sám ještě nemusel normovanou češtinu ovládat úplně dokonale. Na druhou stranu z rozvržení práce je patrné, že mu opravdu záleželo na tom, aby přehledně pokryl všechny nejdůležitější oblasti. Práce je vnitřně členěna na teoretickou a spíše praktickou část, takto lze také rekonstruovat výuku, které se bábám dostalo. V první části je popisována anatomie ženského těla, především tedy pohlavních orgánů a změny, kterými projde v době těhotenství a způsoby, jak lze vůbec poznat, že žena je v jiném stavu. Poté se zabývá i anatomii plodu a popisuje jeho vývoj od početí až po narození. Zároveň se snaží vyvracet mýty, které si báby mohly osvojit třeba při praktikování své profese na venkově, např. uvádí, že pouze pomýlení lidé by věřili v magickou moc placenty a rozhodně se nedoporučuje dávat ji dítěti pro

¹²⁵ M. LENDEROVÁ—D. TINKOVÁ—V. HANULÍK, *Tělo mezi medicínou a disciplínou*, s. 149.

¹²⁶ A. J. JUNGSMANN, *Úvod k babení*, s. V.

¹²⁷ Jungmann uvádí tuto „titulaturu“ i ve svém textu, jedná se o Karla Egona II. z Fürstenberga.

¹²⁸ Např. závěr po popisu zákroku při rizikovém porodu: *...roditelkyně se vyříznutí podrobit nechce, dočkati se musí zemření plodu a vyloupenutí mozku se koná* (*Úvod k babení*, s. 14), definice těhotenství: *povolné břichatění pohlaví ženského od rostoucího materníku po zárodném obcování těhotností nazýváme...* (*Úvod k babení*, s. 32), definice pravého těhotenství: *pravá pořádná těhotnost jest, když v materníku jedna nebo více z vaječniku přivábených bublinek jeden nebo více plodů zarodí* (*Úvod k babení*, s. 33).

šťestí¹²⁹. Zabývá se i anatomíí porodu, ale opravdu spíše z teoretického úhlu pohledu. Popisuje stahy dělohy a znaky počínajícího porodu, především zvěstující se bolesti, které dělí do několika stupňů podle intenzity¹³⁰. Tato část textu působí poněkud úsměvně, jelikož báby asi v praxi nic takového skutečně nevyužily. Podobně je tomu s kategorizací porodů na šťastné, nešťastné, přirozené apod. báby si zajisté uvědomovaly rizika, ke kterým může dojít (nebo jim tedy alespoň došla při výuce), otázkou však je nakolik pro ně bylo nutné dokázat tyto typy pojmenovat a zařadit do správné kategorie.

Teoretický oddíl končí popisy jednotlivých z těchto typů porodů a praktický začíná radami, jak správně provést vyšetření ohmatem, aby se dalo poznat, jakým z těchto způsobů se má dítě narodit. Jungmann radí, jak provést otočení, když se dítě začne rodit nohama napřed a co vůbec způsobí otočení plodu v první řadě¹³¹. Jungmann v téměř celém textu používá maskulinum *babič*, i přesto že podle jeho vlastních slov je učebnice určena *bábám*, výrazu *bába* je mnohem častěji užito na místech, kde pojednává o chybách, které se při porodu mohou stát a které může zavinit asistující osoba.

Jedna z kapitol je pak věnována také užívání nástrojů, které jinak ve zbytku textu téměř nezmiňuje. U porodních *bab* se nepředpokládalo, že budou nástroje ve větší míře používat, to bylo vyhrazeno spíše jejich mužským kolegům. Jungmann přesto podává alespoň jednoduchý výklad, ale radí nástroje nevyužívat, pokud to není nezbytně nutné, nebo v případech, kdy je narozené dítě prokazatelně mrtvé, ale je stále potřeba dostat jej z těla matky. Každopádně si má porodník nástroje schovat, aby s nimi zbytečně nevyvolával paniku¹³². Na konci své učebnici se Jungmann zabývá případy, kdy žena s dítětem zemře. Připomíná, že v tom případě má porodník povinnost vyjmout dítě z těla rodičky. Sám však přiznává, že některé ze způsobů, kterými se takový zásah provádí, se mu zdají být nehumánní a odporné, třeba rozřezání těla plodu na malé části, které lze snadněji dostat ven¹³³. Zabývá se i riziky samovolného potratu, které představuje především krvácení v době těhotenství, varuje však, že to není vždy jasný příznak a některé ženy krváčí, i když je vše v pořádku. V tomto případě se podle Jungmanna může jednat i o další ženské nemoci, podobně ani krvácení při porodu nemusí být vždy důvodem k panice¹³⁴. Nakonec se stručně zabývá ještě péčí o novorozence krátce po porodu, *bába* (zde je užito *femininum*) má dítě prohlédnout, ale v případě, že by objevila nějakou vadu na jeho těle, nemá o ní říkat jeho matce,

¹²⁹ A. J. JUNGSMANN, *Úvod k babení*, s. 41.

¹³⁰ Tamtéž, s. 55-64.

¹³¹ A. J. JUNGSMANN, *Úvod k babení*, s. 111-126.

¹³² Tamtéž, s. 159-163.

¹³³ Tamtéž, s. 178.

¹³⁴ Tamtéž, s. 196-202.

protože by ji taková informace příliš zneklidnila, raději by ji měla sdělit jinému rodinnému příslušníkovi. Když bude vše v pořádku, může jej zabalit do zavinovačky a dát matce¹³⁵.

Jungmannova pozdější českojazyčná příručka postupuje podle téměř totožného vzoru a popisuje anatomii „rodidel“, pro ně Jungmann užívá podobně eufemistické výrazy jako u staršího díla¹³⁶, což je sice pochopitelné, když i po více než 20 letech¹³⁷, které dělí vydání obou textů, nebyla tato část těla o nic méně choulostivějším tématem. Na druhou stranu, jak bude zmíněno dále ve vztahu k dalším Jungmannovým textům, je zvláštní, že pro svou profesi se nesnažil vytvořit praktičtější názvosloví.

I přes tyto nedostatky je nutno vyzdvihnout mnohem větší kohezi a srozumitelnost textu. Pravděpodobně díky ustálení i mluvené formy češtiny, dokázal Jungmann napsat text, který neobsahuje tak dlouhá a rozvitá souvětí, a i slovosledy v jednotlivých větách působí přirozeněji. Pro orientaci v textu je tedy tato příručka nepochybně jednodušší (i když takové stanovisko samozřejmě zakládám na své perspektivě nedobového čtenáře). V této příručce se Jungmann také mnohem více než v případě staršího textu, zaměřuje na další rady, jak se správně starat o novorozence. Například nedoporučuje s nimi spát v posteli, protože hrozí zalehnutí, radši by se měli nechat spát ve vlastní kolébce nebo košíku¹³⁸. Podává i návody na správné koupání a obecně dodržování hygieny a stravování novorozenců¹³⁹.

Jungmann pak napsal ještě dva podobné texty v němčině, *Lehrbuch der Geburtshilfe für Hebammen*, který jak už název napovídá, představuje německou variantu učebnice pro báby. Příručka vychází v polovině 20. let, německé báby se do té doby učily podle Steideleho učebnice, která měla sice i český překlad, ale Jungmann jej už v předmluvě své první učebnice označil za nedostačující¹⁴⁰. Tato německá učebnice je v podstatě překladem *Umění porodnického*, struktura a členění práce je téměř totožné, včetně dietetických rad a samozřejmě vědeckých poznatků. Práce s tímto textem v české variantě se tedy při výuce nepochybně osvědčila a pro stanovení jednotného průběhu výuky a sjednocení podmínek pro zkoušky a znalosti bylo jistě také výhodnější vyučovat na základě jednoho učebního materiálu.

Poslední didaktický text, který Jungmann napsal, je učebnice pro adepty porodnictví z řad mediků a ranhojičů *Das technische der Geburtshilfe zum Gebrauche bei Vorlesungen über Operationen für Mediziner und Wundärzte*. Učebnice vychází v několika vydáních okolo

¹³⁵ A. J. JUNGMANN, *Úvod k babení*, s. 220-223.

¹³⁶ Např.: popis počátečních stádií porodu: *Bolesti tyto proklešťují cestu hlavě, tj.: rozvíjí se růže, neb otvírá se zámek, jak báby praví, to jest branka (Umění porodnické, s. 84)*, zejména termíny růže nebo zámek.

¹³⁷ Tento text vyšel poprvé roku 1821 a pak opakovaně v nových vydáních až do 40. let 18. století.

¹³⁸ A. J. JUNGMANN, *Umění porodnické*, s. 149.

¹³⁹ Tamtéž, s. 145, 152-153.

¹⁴⁰ A. J. JUNGMANN, *Úvod k babení*, s. IV.

poloviny 20. let a z úvodu je patrné, že Jungmann ji zamýšlel jako doplněk přednášek¹⁴¹. Od akademického roku 1812/1813 probíhal jeden kurz v češtině, který byl samozřejmě pouze pro báby a jeden kurz v němčině, který navštěvovali mužští studenti a německy hovořící báby dohromady¹⁴². Jungmann tak jako důvod k sepsání učebnice udává fakt, že přednášky nemohou být příliš náročné a není možné v nich obsáhnout vše. A to z toho důvodu, že je navštěvují právě i studentky-ženy a kvůli jejich nižšímu intelektu je pro ně velmi náročné obsah hodiny hned a snadno pochopit. Už vůbec není vhodné je zahlcovat tématy, která jsou opravdu nutná pouze pro *akušéry*¹⁴³. Ti totiž budou mít zkušenost s asistencí při porodu jinou a většinou budou zasahovat, když se situace zkomplikuje a potřebují tedy přirozeně i jinou přípravu¹⁴⁴. Jungmann učebnici pravděpodobně připravoval o několik let dříve, než byla skutečně vydána a začala se používat, jelikož od akademického roku 1822/ 1823 se otevřely dva kurzy pro české báby a dva kurzy v němčině. Jeden byl stále společný pro chirurgy a báby, ten druhý byl však určen pouze mužským posluchačům. Vznikl tak prostor k přednášení látky, která byla určena jen pro ně¹⁴⁵.

Jungmann si však přesto stěžoval na společnou hodinu pro mužské a ženské studující. Studijnímu direktoriátu adresoval dopis, ve kterém navazuje na svůj report o stavu nemocnice z roku 1813, o kterém bude pojednáno dále, a vyjmenovává zde jednotlivosti, které mu komplikují vykonávání jeho úřadu. Zmiňuje zde i tyto německé přednášky, které podle jeho názoru vedou také k horším výsledkům a znalostem německých porodních bab. Ty zjevně nedokážou myšlenkově uchopit komplexnější výklad a správně mu porozumět. Jungmann zároveň ale nemůže oklešťovat přednášky pro lékaře a chirurgy, jelikož na jejich vzdělání také záleží¹⁴⁶. Jungmann ve stejném dopise však lamentuje i nad stavem českých posluchaček, jelikož často neumí číst česky, ale pouze německy, jelikož své vzdělání absolvovaly v němčině, ale za dobu, která uběhla od ukončení jejich školní docházky, již zapoměly němčinu aktivně užívat.

Každopádně, úvod učebnice pro mužské studenty je mnohem méně „paternalistický“ než ten, který je určen posluchačkám babictví. I zde však Jungmann z pozice pedagoga poučuje své studenty (resp. své čtenáře) o významu, ale i o úskalích porodnické profese. Varuje (především posluchače medicíny, kteří museli povinně absolvovat pouze teoretickou výuku), že porody jsou

¹⁴¹ Antonín Jan JUNGMANN, *Das technische der Geburtshilfe zum Gebrauche bei Vorlesungen über Operationen für Mediziner und Wundärzte*, Praha 1824, s. 4.

¹⁴² Milena LENDEROVÁ, *Ženy s kufříkem a nadějí*, s. 37.

¹⁴³ Jungmann sám toto slovo píše kurzivou (resp. latinkou)

¹⁴⁴ A. J. JUNGMANN, *Das technische der Geburtshilfe*, s. 4.

¹⁴⁵ M. LENDEROVÁ, *Ženy s kufříkem a nadějí*, s. 37.

¹⁴⁶ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7523, list dvorské komisi ze 4. září 1818.

opravdu nehezké a často velmi krvavé¹⁴⁷ a práce porodníka se finančně příliš nevyplatí, jelikož ke komplikovaným porodům dochází nejčastěji mezi nejchudšími obyvateli a ti si nemůžou dovolit připlatit něco navíc. Největší odměnou by ale mělo každému asistentovi být, že pomohl zachránit lidský život a ke každému případu, ke kterému je povolán, by měl přistupovat zodpovědně. I když třeba vidí, že porod není tak komplikovaný, jak se zdálo a jeho přítomnost nebyla nezbytně nutná, měl by stejně udělat vše, co je v jeho silách, aby pomohl¹⁴⁸. Ve své profesi by se také měl neustále zdokonalovat, protože jen tak bude moct poskytnout tu nejlepší a nejobornější pomoc.

Z učebnic pro báby a z dalších Jungmannových zmínek¹⁴⁹ je patrné, že o svých ženských posluchačkách a jejich vzdělání neměl dobré mínění ani trochu. I přesto si však uvědomoval a přiznával určité jejich kvality, např. udává, že rodičky bábám spíše věří, protože ženy na sebe navzájem působí přívětivěji¹⁵⁰. Jistě se nejednou setkal se situací (možná v ní několikrát také sám participoval), kdy lékaři nebo chirurgové pohrdali prací bab a své vzdělání a dovednosti brali jako nadřazené. V těchto pasážích se alespoň náznaky snaží vést své studenty k vstřícnějšímu jednání k bábám, už jen kvůli tomu, že jejich pole působnosti je stále trochu odlišné a není důvod se zde srovnávat.

Jungmann v této své příručce představuje i ideálního porodníka, který se samozřejmě také liší od popisu ideální báby, u které je kladen důraz především na stereotypně ženské vlastnosti a dovednosti jako je přívětivost a upřímnost¹⁵¹. Ideální porodník muž má být naproti tomu především zručný a při práci má efektivně využívat každé chvíle, kterou má k dispozici. Měl by být připravený a vždy s sebou brát všechny své nástroje, které by mohl potřebovat, a přesný, aby provedl, co nejexaktnější vyšetření¹⁵².

2.3 Jungmannova profesorská kariéra

Od května 1811 Jungmann zastával posty profesora teoretického a praktického porodnictví a musel řešit také správní otázky týkající se chodu porodnice a její rekonstrukce. Zároveň se snažil si pro sebe vyjednat asistenta, na kterého by mohl delegovat část svých mnohých povinností. Téma rekonstrukce porodnice se otevírá již dva roky po získání místa profesora praktického

¹⁴⁷ A. J. JUGMANN, *Das technische der Geburtshilfe*, s. 7-9, na straně devět přidává ještě poznámku, že krev, která z ženy při porodu vyteče jde z oblečení poměrně snadno odstranit, ale stopy po placentě nikoli a zůstanou po nich nahnědlé fleky.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 10-11.

¹⁴⁹ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7527, v dopise zemskému guberniu z 23. října 1825 píše, že báby nemají žádné vzdělání, umí sotva číst a nedokážou o ničem přemýšlet. Těmito argumenty se snaží podpořit zvýšení svého platu nebo získání asistenta, jelikož výuka porodních bab je tak náročná.

¹⁵⁰ A. J. JUGMANN, *Úvod k babení*, s. VI.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 7-8.

¹⁵² A. J. JUGMANN, *Das technische der Geburtshilfe*, s. 11-15.

porodnictví. Na žádost gubernia měli tehdy totiž univerzitní profesori sepsat své připomínky a návrhy ke zkvalitnění jimi poskytované lékařské péče. Ve své odpovědi Jungmann kritizuje umístění porodnice na kopec, kde silně fouká a personál i rodičky jsou kvůli tomu velmi často nemocní. Je takto také velice těžce dostupná, zejména pro těhotné ženy, a poloha komplikuje i dodávky vody, kterou je nutné dovážet až z Vltavy. Jungmann dále požaduje, aby byla k nemocnici přistavěna zahrada, jelikož těhotné ženy, které porodí až delší dobu po svém příchodu, nemohou trávit čas venku¹⁵³.

Zároveň v budově nebyla místnost pro personál, ani pro řádné konání přednášek. Jungmann také navrhuje, že by kvalitě výuky jistě napomohlo, kdyby studenti mohli pozorovat ženy ve všech stádiích těhotenství a zřídila se tak instituce, kde by to bylo možné (tak jako kdysi v Melitschově ústavu). V porodnici totiž byly ženy jen velmi krátkou dobu před porodem, platící rodičky sice často přišly již o několik týdnů dříve před předpokládaným termínem, ale na těch nesměla být demonstrována výuka. Zároveň se stále nejednalo o dostatečně dlouhou dobu, aby mohli studenti pozorovat výraznější fyziologické změny na těle těhotné ženy. Jungmann měl problém také s personální hierarchií a rozdělením kompetencí mezi zaměstnanci. Kromě Jungmanna na ústavu působila ještě porodní bába a porodník (v době Jungmannova nástupu toto místo zastával muž jménem Antonín Kořínek, jméno báby uvedeno není). Ti obstarávali každodenní chod porodnice v době, kdy se Jungmann musel věnovat výuce a dalším povinnostem. Jungmann zároveň mohl odrodit pouze ty ženy, které byly na neplaceném oddělení, což kompenzovaly právě tím, že své tělo poskytly pro potřeby výuky. Ostatní dva zaměstnanci porodnice však měli oficiálně přístup ke všem rodičkám. Přesto, že mu byli de facto podřízení, de iure byli zaměstnanci přímo nemocnice a univerzitní zaměstnanec Jungmann stál spíše na stejné úrovni jako oni¹⁵⁴. Až roku 1824 se Jungmannovi podařilo dosáhnout jmenování primářem porodnice¹⁵⁵.

V souvislosti s personálním obsazením porodnice vyvstává také otázka, u kolika porodů mohl Jungmann skutečně asistovat v době svého působení. Z pozdějších zpráv guberniu a dvorské studijní komisi se dozvíme, že v době přestávek mezi přednáškami pomáhal při porodech v nemocnici a často přijížděl i pozdě v noci, aby asistoval při nejkomplicovanějších případech. Ve 20. letech v porodnici docházelo zhruba k 1000 porodům ročně¹⁵⁶, takže Jungmann pravděpodobně musel asistovat i u porodů, které třeba nebyly samy o sobě tolik komplikované,

¹⁵³ NA ČR, ČG-Publicum, kart. 5939, L. HLAVÁČKOVÁ, *Jungmannova klinika ve světle dosud nevyužitých pramenů*, s. 251.

¹⁵⁴ L. HLAVÁČKOVÁ, *Jungmannova klinika ve světle dosud nevyužitých pramenů*, s. 252.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 256.

¹⁵⁶ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7527, dopis guberniu z 25. září 1824.

aby vyžadovaly zásah lékaře. Jeho přítomnost však byla nezbytná, jelikož ostatní personál byl zaneprázdněn. Skutečné odpovědi se pravděpodobně nedobereme, jelikož ve všech výkazech o využitosti porodnice je uváděn jen celkový počet porodů v určitém období, Jungmann se však personální podstav snažil dále řešit žádostmi o asistenta a později i o další bábu, která by mohla být vybrána z řad absolventek kurzu¹⁵⁷.

Každopádně, na Jungmannovu zprávu o stavu porodnice nepřišla dlouho žádaná reakce, a tak guberniu posílal další zprávy, ve kterých urgoval řešení těchto problémů a přidával i mnohé další, třeba vyřešení ubytování studentů a studentek, kteří přebývají v nemocnici v době konání kurzu. Z mravnostních důvodů mu přišlo velmi důležité, aby byla postavena oddělená místnost pro ženy a pro muže¹⁵⁸. Jungmann však spíše, než přestavění budovy porodnice požadoval její úplné přestěhování, navrhoval třeba klášter svatého Josefa na Náměstí Republiky nebo klášter v Kateřinkách¹⁵⁹, který byl prázdný po jeho zrušení v josefinské době. Dříve než se zde však stačila přestěhovat porodnice, byl do budovy umístěn ústav pro choromyslné. Přistoupilo se tedy spíše k možnosti přestavby stávající porodnice, která začala roku 1824. Jungmann se do návrhů plánů nové budovy živě zapojoval, v jednom ze svých listů kritizuje některé architektonické návrhy, které jsou podle něj nevhodné. Podle návrhu měl být porodní sál orientován na sever a okna by vedla do ulice, Jungmann však namítá, že takto by do místnosti hodně foukalo, a to by ohrozilo zdraví rodiček. Okna podle něj nemohla být orientována do ulice, jelikož mnoho žen při porodu tolik křičí a sténá, že by tyto zvuky určitě znepokojovaly počestné kolemjdoucí¹⁶⁰. Také kritizuje plánované zmenšení pokojů šestinedělek a snížení počtu jejich lůžek, píše, že taková rekonstrukce by vytvořila porodnici, která by byla ještě „nesmyslnější než ta dosavadní“¹⁶¹.

Dalším Jungmannovým problémem, který v souvislosti s rekonstrukcí řešil, byl pak domek pro profesora porodnictví, který měl být součástí nového komplexu budovy. Je však patrné, že Jungmann se na Karlov stěhovat nechtěl a sepsal guberniu další obšírnou zprávu, kde rozebírá důvody proč. Odvolává se především na svou rodinu, která by vystavena větrným podmínkám, byla často nemocná. Zároveň by z morálních důvodů nebylo vhodné, aby se se třemi malými dětmi (v této době bylo těm starším okolo desíti let) přestěhoval do porodnice. Navíc by určitě celá rodina rušila pacientky, které by v porodnici v té době pobývaly. Jungmann také namítá, že kvůli povinnostem, které se pojí s teoretickou výukou, a které se konají v Karolinu, by pro něj

¹⁵⁷ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7523, list dvorské studijní komisi ze 4. září 1818.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ L. HLAVÁČKOVÁ, *Jungmannova klinika ve světle doposud nevyužitých pramenů*, s. 253.

¹⁶⁰ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7527, Jungmannův list guberniu z 18. května 1824.

¹⁶¹ Tamtéž.

bylo velmi komplikované každý den přejíždět¹⁶². Opět zde zmiňuje duševní zaostalost posluchaček porodnictví, jejichž výuku nesmí vynechávat, protože „jejich paměť a vnímavost jsou tak špatné, že nepravidelnost ve výuce by rozhodila celé jejich vzdělávání“¹⁶³. Dojíždění do Karolina by se také zkomplikovalo, protože do takových končin, kde stojí porodnice, jen velmi málo dojíždějí vozy a přesun by tak byl velice náročný. Jungmann se do tohoto svého domku nakonec nikdy nenastěhoval, jen pro potřeby výuky využíval posluchárnu, která byla umístěna v jeho přízemí¹⁶⁴.

Jungmann se svými nadřízenými úřady komunikoval i kvůli zvýšení svého platu, ten jako u většiny profesorů představoval 1000 zlatých¹⁶⁵. Jungmann však zastával dva profesorské posty, a jak sám mnohokrát připomíná, musel přednášet v češtině i v němčině. Jak bylo zmíněno, výuku porodních bab také považoval za tak namáhavou, že by za ni mělo podle něj náležet vyšší finanční ocenění. Zvýšení platu se mu sice nepodařilo dosáhnout, ale roku 1824 se alespoň připojil k iniciativě dalších profesorů lékařské fakulty (včetně svého tchána Antonína Holého), která se snažila prosadit vdovské důchody manželkám zesnulých profesorů. Při této příležitosti se signatáři žádosti vyjadřují tak, že by gubernium (prostřednictvím dvorské studijní komise) mělo zřídit fond, ze kterého by se vyplácely tyto důchody a také drobné příspěvky pro jednotlivé profesory¹⁶⁶.

V neposlední řadě stojí za zmínku Jungmannovy četné žádosti o přidělení asistenta. Byť se Jungmannovy výčty povinností, které musí plnit a zdůrazňování jejich náročnosti zdají banální a stížnosti na porodní báby krajně nevhodné, je nutno uznat, že nejen v porodnici zastával opravdu velké množství úkolů. Pokud měla být zachována kvalita výuky a zároveň i služby poskytované v porodnici bylo opravdu nutné rozšířit personální základnu. Na počátku roku 1817 vznesl Jungmann poprvé svůj požadavek na vytvoření postu asistenta, který by pomáhal při praktické výuce. Gubernium mu ve své odpovědi přislíbilo vypsání konkurzu a stanovilo i asistentův plat na 240 zlatých a odměnu 150 zlatých, která bude vyplácena jednou za rok. Zároveň ale požadovalo, aby byla tato pozice obsazena někým, kdo je již vystudovaným porodníkem nebo chirurgem¹⁶⁷. Jungmann obratem zaslal svou odpověď, ve které se staví za

¹⁶² Jungmann na více místech v psaních svým nadřízeným argumentuje svou vytížeností a výukou teoretického porodnictví od jedenácti do dvanácti hodin dopoledne v češtině a od tří do čtyř v němčině. Kromě tohoto listu z 29. července 1824 v kartonu 7527 také: kart. 7527, list dvorské studijní komisi z 25. září 1824, list guberniu z 23. října (rok neuveden)

¹⁶³ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7527, list adresovaný guberniu z 29. července 1824.

¹⁶⁴ L. HLAVÁČKOVÁ, *Jungmannova klinika ve světle dosud nevyužitých pramenů*, s. 257.

¹⁶⁵ Jen profesor anatomie, chirurgie a ten, kdo byl zodpovědný za provoz kliniky, dostávali plat 1200 zlatých, jak je patrné z tabulek a přehledů zaměstnanců lékařské fakulty (NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7523).

¹⁶⁶ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7527, dopis profesorů lékařské fakulty guberniu z 15. července 1824.

¹⁶⁷ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7527, dopis gubernia Jungmannovi z 8. dubna 1817.

názor, že není nutné, aby asistent byl již vystudovaný, stačí, aby měl splněny určité zkoušky, které Jungmann považuje za důležité pro tuto profesi¹⁶⁸. Zároveň je Jungmann však ochoten uchazeče osobně přezkoušet, aby poznal, jestli jejich kvality odpovídají požadovaným nárokům¹⁶⁹. Na tuto Jungmannovu zprávu mu zjevně nepřišla žádná odpověď a nebyl ani vyhlášen konkurz. Jungmann tedy v lednu 1818 posílá dopis dvorské studijní komisi, ve kterém se znovu snaží připomenout svůj požadavek a jeho naléhavost¹⁷⁰.

I kdyby byl asistent skutečně vybrán, vyvstal by další problém s jeho ubytováním. Asistenti měli bydlet v budově institutu, ve kterém pracovali, ovšem, jak již byl zmíněno, budova porodnice byla nedostačující pro její samotný provoz, natož pro ubytování dalšího zaměstnance. Až roku 1824 tak byl jmenován první asistent František Jan Mošner, za Jungmannova působení se na tomto postu vystřídal celkem 14 mužů, sedm z nich (včetně Mošnera) se stalo významnými lékaři a profesory. O životě Františka Mošnera bude pro jeho určité paralely s Jungmannem v ohledu českého národního hnutí, pojednáno více v následující podkapitole. Na tomto místě bych ráda jen krátce připomněla další významné lékaře, kteří působili na postu Jungmannových asistentů.

Za zmínku stojí nepochybně František Kiwisch (von Rotterau). Na Jungmannově klinice působil mezi lety 1838 a 1840, poté studoval ještě ve Francii a v Británii. Po návratu do Čech zastával post berounského krajského fyzika, znovu také navázal svou spolupráci s Lékařskou fakultou a zřídil zde gynekologické oddělení, ze kterého se postupně rozvinula gynekologická klinika, v podstatě první ústav tohoto druhu v Evropě. Kiwisch následně přestoupil na Univerzitu ve Würzburgu a poté působil i ve Vídni jako soukromý lékař ve šlechtických rodinách, když odcházel Jungmann na odpočinek v roce 1850, bylo Kiwischovi nabídnuto jeho místo. V této době však byl již hodně nemocný, trpěl tuberkulózou a svalovým revmatismem, zemřel roku 1852 ve věku pouhých 38 let¹⁷¹. Po něm na post profesora porodnictví nastoupil další z Jungmannových absolventů Vilém Lange, který do té doby působil v Innsbrucku, krátce po svém jmenování na pražské univerzitě však přestoupil na Univerzitu do Heidelbergu¹⁷².

Jungmann mimo jiné založil pro své studenty i knihovnu obsahující velké množství lékařských knih, aby nahradil nedostatečné fondy týkající se medicíny v univerzitní knihovně v budově Klementina. Jungmann o poskytnutí fondů na zřízení knihovny žádal již v roce 1817, ale byl

¹⁶⁸ Jungmannův první asistent studium také ještě uzavřené neměl.

¹⁶⁹ NA ČR, GČ- Publicum, kart. 7527, Jungmannova odpověď guberniu z 20. dubna 1817.

¹⁷⁰ Tamtéž, Jungmann dvorské studijní komisi, 27. ledna 1818.

¹⁷¹ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1010.

¹⁷² Tamtéž.

odmítnut, o dva roky později tak založil knihovnu na vlastní náklady, počáteční fond tvořilo několik desítek knih, které věnoval ze své vlastní sbírky¹⁷³.

2.3.1 František Mošner

František Jan Mošner byl prvním Jungmannovým asistentem a jeho pozůstalost je dnes uložena v Archivu Univerzity Palackého v Olomouci. Mošner nastoupil do výkonu své funkce v roce 1824, kdy se Jungmannovi podařilo vyjednat nárok na asistenta, do té doby zastával všechnu práci v porodnici sám, a ještě navíc musel vyučovat¹⁷⁴.

Mošner se narodil roku 1797 v obci Mrač na Benešovsku, rodina byla jazykově česká, ale jeho rodiče si uvědomovali význam znalosti němčiny pro kariérní postup svého syna. Přáli si, aby se mohl stát úředníkem ve vrchnostenské kanceláři, a tak jej poslali studovat na německou normální školu, která sídlila v Praze v Karmelitánské ulici, později zde pokračoval i na gymnázium. Zde se Mošner prostřednictvím svého učitele Františka Jana Svobody stejně dostal k obrozeneckým myšlenkám. Svoboda své studenty seznamoval s významem českých dějin a literatury a na Mošnera hluboce zapůsobil¹⁷⁵. Po absolutoriu nastoupil Mošner na medicínu, zde studoval s výborným prospěchem¹⁷⁶ a v pátém ročníku studia mu Jungmann nabídl, aby se stal jeho asistentem.

Z doby Mošnerova působení u Jungmanna se nedochovaly (kromě Jungmannových zmínek v listech guberniu) žádné zásadnější informace, ale v Mošnerově pozůstalosti můžeme nalézt vysvědčení (dokument je skutečně nadepsán „Zeugnis“), které mu Jungmann napsal jako doporučující dopis. Je datováno srpnem 1826, kdy Mošner odcházel z Prahy. V tomto psaní Jungmann vyzdvihuje Mošnerovu mimořádnou píli, neúnavnost a pořádkumilovnost, kterou Mošner vykazoval doslova ve dne v noci. Jungmann jej označuje za vzdělaného a svědomitého lékaře (a chirurga a porodníka)¹⁷⁷.

Mošner se poté přesunul do Benešova, kde působil jako městský lékař, v roce 1829 pak odchází do Olomouce na místo profesora porodnictví. Olomoucký profesorský sbor byl v počátcích Mošnerova působení zatím velmi malý a Mošner často suploval výuku za své kolegy. Jeho přednes a metody výuky byly oblíbené mezi českými i německými studenty, Mošner zároveň zdůrazňoval význam výuky porodních bab a snažil se je nijak nezanedbávat ve srovnání

¹⁷³ Jitka SÝKOROVÁ, *Jungmannova knihovna*, in: Sborník lékařský, č. 2, 1996, s. 260.

¹⁷⁴ K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1007

¹⁷⁵ Anonym, *Mdr. František J. Mošner*, in: Světozor. Obrázkový týdeník, č. 12, 1876, s. 185.

¹⁷⁶ V Mošnerově fondu se nachází řada jeho potvrzení o vykonaných zkouškách, u všech je připsáno „eminenter“. Na druhou stranu je ale třeba podotknout, že sbírka pravděpodobně není kompletní, chybí především doklad o vykonané atestaci z porodnictví (Archiv Univerzity Palackého v Olomouci, fond František Mošner, kart. 1).

¹⁷⁷ Tamtéž.

se studenty medicíny¹⁷⁸. Jungmann si sice také uvědomoval význam vzdělávání bab, ale stále jimi poněkud pohrdal, naopak Mošner je považoval za rovnocenné jejich mužským kolegům a oba typy výuky se snažil vést co nejlépe.

Mošner kladl velký důraz na kvalitu výuky obecně, jak je patrné z jeho dopisů, které adresoval studijní komisi ke konci 30. let. Požaduje, aby se vyučující orientovali ve všech disciplínách, kterým jsou vyučováni studenti, aby dokázali reflektovat význam vlastního předmětu pro studium celkově. Jako příklad udává, že studenti prvního ročníku musí absolvovat kurzy botaniky, zoologie a anatomie, která je z těchto předmětů nejnáročnější a nejdůležitější pro další studium. Vyučující (např.) botaniky by si měl takovou skutečnost uvědomovat a nezahlcovat studenty poznatky, které jsou pro ně v této fázi studia zbytečné. Efektivnější je podle Mošnera zdůraznit podstatné souvislosti, ty výuku usnadní a také spíše zaujmou studenty než obsáhlé výklady o ničem¹⁷⁹.

Druhý dopis, který Mošner poslal studijní komisi, se týkal významu kvalitního vzdělání vyučujících, trvá na tom, aby měli doktorský titul¹⁸⁰, takto lze předpokládat hlubší porozumění problematice, a tedy orientaci v tom, co je podstatné pro výuku a co není. Univerzita by ale měla dbát na udělování titulů jen těm nejpracovitějším a nejtalentovanějším uchazečům. Mošner poukazuje na celkový postupující úpadek, kdy se stále snižují nároky na adepty studia, a pak se může klidně stát, že se rektorem stane někdo, kdo „ani nedokáže vytvořit oduševnělou větu ve své mateřštině“¹⁸¹. Z takového psaní je patrný Mošnerův zájem o kvalitní vědu a výuku. Svůj post profesora nebral jako privilegium, kterého se mu dostalo, ale jako povinnost, kterou se snažil svou prací neustále naplňovat. Kritika norem je také něco, čím se poměrně odlišuje od Jungmanna, který sice žádal o zvýšení platu a rekonstrukci nemocnice podle svých představ, ale nikdy si skutečně nedovolil vstoupit s autoritami do otevřeného konfliktu.

Dále stojí za zmínku, že Mošner se roku 1834 stal prvním českým rektorem olomoucké univerzity. Stejně jako Jungmann také napsal českou učebnici pro porodní báby¹⁸², která má podtitul: *jež ve prospěch svých krajanek sepsal František J. Mošner*, už jen z tohoto názvu je patrné, že původní pohnutka, která vedla k jejímu sepsání, byla podobná jako pro Jungmanna. Mošnerova učebnice ale na rozdíl od Jungmannových textů působí mnohem čitelněji a srozumitelněji, což je ale samozřejmě dáno spíše rozvojem oborové terminologie, který se stačil odehrát během tří desetiletí, která uběhla od vydání Jungmannova prvního textu.

¹⁷⁸ Archiv Univerzity Palackého v Olomouci, fond František Mošner, kart. 1.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Aby tedy nepřednášeli magistři chirurgie.

¹⁸¹ Archiv Univerzity Palackého v Olomouci, fond František Mošner, kart. 1.

¹⁸² František MOŠNER, *Babictví*, Olomouc 1837.

2.4 Zapojení do širšího univerzitního dění

Antonín Jungmann byl roku 1835 jmenován také historiografem lékařské fakulty, v této pozici vystřídal profesora Rottenberga. Výsledky svého bádání shrnul v publikaci *Skizzierte Geschichte der medizinischen Anstalten an der Universität zu Prag*, která vyšla roku 1840. Krátké přeložené výtahy z tohoto textu publikoval ve dvou článcích v *Časopise českého musea*. V prvním, který se nazývá *Příspěvek k historii pražské univerzity*, přibližuje počátky lékařské fakulty a jmenování jejích prvních profesorů, velmi vyzdvihuje laskavost a moudrost Karla IV. a oceňuje, že se pozitivně vyjadřoval o učitelích a o vzdělání obecně¹⁸³. Dále se zabývá také prostory, ve kterých se vyučovalo v prvních letech po vzniku univerzity a právním zakotvením. Druhý článek *O spojení lékařství se svobodnými naukami* přibližuje situaci běžnou na středověké Univerzitě, kdy se grady získané v medicíně a ve filosofii částečně zaměňovaly, a i vyučující lékařství mohli být členy komise při zkouškách studentů z artistické fakulty. Tito profesori, kteří představovali jakýsi most mezi fakultami, se nesměli ženit, Jungmann však sdílí velké množství anekdotických historek o případech, kdy mnoho z vyučujících na svůj post rezignovalo velmi krátce po jmenování, jelikož se raději chtěli oženit¹⁸⁴.

Roku 1839 byl Antonín Jungmann zvolen rektorem, tato skutečnost bývá velmi často připomínána, jelikož v témže roce post děkana filosofické fakulty zastával Josef Jungmann. Ten byl pak o rok později zvolen rektorem a bratři si tak mezi sebou tento úřad předali. Jak jsem již zmínila, mši doprovázející tento obřad celebroidal jejich třetí bratr Jan. Vzdálený prasynovec bratří Jungmannových o sto let později napsal do své rekonstrukce rodinného životopisu, že třemi nejvýznamnějšími přítomnými na obřadu nejstarší zaalpské univerzity byli synové hudlického ševce¹⁸⁵. Ač se jedná spíše o patetické topos, které bylo v další literatuře o životě Josefa nebo Antonína Jungmannových dále opakováno (často bez zmínky o Janovi)¹⁸⁶, musíme přesto uznat určitou působivost této události, zde se opět demonstruje ona postosvícenská demokratizace a emancipace nižších vrstev, která zrodila osobnosti typu bratří Jungmannových.

Ze své pozice fakulního historiografa se Antonín Jungmann zapojil i do příprav oslavy 500. výročí od založení Univerzity. Oslavy se začínaly připravovat od roku 1842, cílem mělo být zařazení pražské univerzity do evropského vzdělaneckého proudu¹⁸⁷. Roku 1843 vyšel

¹⁸³ Antonín Jan JUNGSMANN, *Příspěvek k historii pražské univerzity*, in: *Časopis českého museum*, č. 2, 1837, s. 204, 207.

¹⁸⁴ Antonín Jan JUNGSMANN, *O spojení lékařství se svobodnými naukami*, in: *Časopis musea českého*, č. 3, 1837, s. 344.

¹⁸⁵ A. JUNGSMANN, *Rod Jungmannů*, s. 12.

¹⁸⁶ R. SAK, *Josef Jungmann*, s. 96-97, K. KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, s. 1008.

¹⁸⁷ Jan HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III. 1802—1918*, Praha 1997, s. 89-90.

v Časopise českého musea překlad pozvánky k účasti na přípravách výročí¹⁸⁸. Mezi pořadateli je podepsán i Antonín Jungmann. V článku autoři vyzývají všechny obyvatele českého království, aby finančně přispěli k pořádání slavností, jelikož je v zájmu každého Čecha, aby Univerzita vzkvétala, protože z jejího vědění prosperuje celý národ¹⁸⁹. Výbor dále v textu představuje, co všechno bude k připomínání výročí zhotoveno, zejména kovová socha Karla IV., kterou bude možné veřejně vystavit, aby každému Čechovi připomínala slavnou minulost jeho země. Dále se mají razit pamětní mince, zajistit stipendium pro vybrané studenty a vytisknout některý z významných dokumentů univerzity a vydat jej¹⁹⁰.

Jungmann a jeho kolegové ve svém článku připomínali význam oslavy 500. výročí, nejen proto, že se jedná o významné kulaté jubileum. Oslava nabývala na významu také proto, že počínaje 100. výročím (a následně každých dalších 100 let) nebyla příznivá (politická) situace pro pořádání majestátní oslavy¹⁹¹. Podle autorů se tak mělo stát až roku 1848, ale i z tohoto plánu nakonec sešlo.

Už na počátku roku 1848 bylo rozhodnuto, že se na poslední chvíli musí zakázat účast hostů z Německa a Itálie, jelikož by mohlo dojít k radikální politizaci celé akce. Takový krok však nakonec nebyl vůbec nutný, jelikož necelý měsíc před začátkem oslav, vypukla revoluce i v Praze. Oficiální oslavy se nakonec přesunuly na podzim, mezi revolučními událostmi však zcela zapadly, 7. dubna si uspořádali připomínkovou akci pouze studenti¹⁹².

Lékařská fakulta byla velmi aktivní ve snaze prosadit revolucí vydobyté reformy¹⁹³. Nemáme ale žádný doklad, o tom, že by se Jungmann do dění také zapojil a okolnosti napovídají, že spíše ne. Reformy, které se snažili prosadit vyučující, spočívaly ve zrušení konkurzů na profesorská místa a zrovnoprávnění (bezplatně přednášejících) docentů s profesory. To už nebyly problémy, které by se Jungmanna týkaly. Navíc dva roky po těchto událostech odchází na odpočinek a již v době revoluce mu bylo 70 let a dává smysl, že neměl potřebu se angažovat. Odpor proti revoluci by vycházel i z apolitičnosti jungmannovské generace, která sice v této době již odcházela, ale její hodnoty mohly u jejích doposud žijících příslušníků stále přetrvávat. V neposlední řadě je argumentem pro Jungmannovu neúčast na revolučním dění jeho vyznamenání Leopoldovým řádem, které přišlo o rok později, navíc v době po rozeznání

¹⁸⁸ Antonín Jan JUNGSMANN a kol., *Pozvání k účastenství na nastávající slavnosti pětistiletého založení vysokých škol Pražských*, in: Časopis českého museum, č. 3, 1843, s. 443-449.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 443-445.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 446-447

¹⁹¹ Tamtéž, s. 443.

¹⁹² J. HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, s. 93.

¹⁹³ Tamtéž.

Kroměřížského sněmu a „ukončení“ revoluce. Reakční režim by určitě raději vyznamenal někoho, kdo se postavil na jeho stranu, nebo se alespoň explicitně k nikomu nepřidal.

3. Jungmann obrozenec

3.1 Rukopisy

Objevení Rukopisů a jejich význam pro českou společnost patří ke známým záležitostem, tak zde jen připomenu nejzákladnější chronologii. Vlna nadšení, která prošla malými národy bez vlastní státoprávnosti po nálezů Ossianových zpěvů, rezonovala samozřejmě i v Čechách. Roku 1816 byl objeven vlastní „český Ossian“, tedy Píseň vyšehradská. Zájem a nadšení však nebyl tak valný, jak by se dalo předpokládat, a tak tento objev poměrně rychle zapadl. Až o rok později byl učiněn nález, který nadchl českou společnost. Václav Hanka našel v kostele svatého Jana Křtitele ve Dvoře Králové nad Labem literární dílo, které bylo po prvních přezkumech datováno zhruba do 13. století. Hanka si tento text nechal věnovat od města Dvůr Králové a následně jej dále daroval Muzeu, kde se stal knihovníkem a kurátorem tohoto rukopisu. O rok později bylo objeveno další torzo starodávného literárního díla, podle obsahu pojmenováno Libušin soud, od roku 1859 nazýváno jako Rukopis zelenohorský. Tento rukopis byl zaslán na gubernium Františku Antonínu Kolovratovi jako dar pro sbírky nově založeného Vlastenského muzea. Velká část české společnosti byla stále nadšena, ale už se začaly objevovat i pochybnosti. Nejznámějším kritikem Rukopisů v tomto období je bezpochyby Josef Dobrovský, který razantně odmítl možnost, že by Libušin soud mohl pocházet z období 9./10. století, do kterého byl datován svými zastánci. Dobrovský Rukopis v soukromé komunikaci označil za falzum již v roce 1818, jelikož odkazoval na řadu vymyšlených konstrukcí, které historická věda již vyloučila, třeba existenci praotce Čecha, v textu také rozpoznal několik svých vlastních teorií o podobě starší češtiny¹⁹⁴. Na základě tohoto stanoviska nebyl Rukopis zařazen mezi muzejní sbírky. Veřejně se spor vyhroutil v roce 1824, kdy Dobrovský publikoval článek, kde Rukopis označil za falzum, kterému uvěřili i čeští, a i polští obrozenci, kteří se jen snažili zopakovat „objevení Ossiana“¹⁹⁵.

V této době proti sobě tedy krystalizuje skupina jungmannovců, která pravost a historičnost Rukopisu zásadně hájí proti těmto tezím. Zde se projevuje ona známá generační rovina Sporu o Rukopisy, jelikož pro osvícence Dobrovského je stále důležitější historická vědecká pravda. Jeho oponenti z mladší romantické generace však již chtějí jakýkoliv důkaz, který sice není možné vědecky podložit, ale který dokazuje starobylost vlastního národa. Jak píše Milan Machovec, Dobrovský kvůli své roli v tomto sporu upadl v nemilost české společnosti a rehabilitován byl až Masarykem, který v pravost Rukopisů také nevěřil¹⁹⁶. Takto se do koncepce „národních

¹⁹⁴ D. DOBIÁŠ, *Rukopisy královodvorský a zelenohorský a česká věda*, s. 37-38.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 10, 45-46.

¹⁹⁶ Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 164-165.

českých“ dějin zapisuje Dobrovský jako někdo, kdo byl ochoten hájit pravdu a věřit jí za každou cenu a skupina okolo Jungmanna se stává nečestnými hlupáky, kteří chtěli za každou cenu uvěřit klamu¹⁹⁷.

Bez ohledu na takové soudy však můžeme konstatovat, že bratři Jungmannovi v pravost Rukopisů skutečně upřímně věřili a bylo by velice ahistorické je za to soudit¹⁹⁸. I z kontextu jejich životního díla a úsilí jasně vyplývá, že se snažili pozvednout českou kulturu na úroveň té německé a ideálně ji ještě překonat. Při zpětném pohledu se tyto snahy sice zdají být spíše naivním pokusem o „překreslení“ všeho německého do českého kódu, ale ani takový soud není skutečně na místě.

Josef a Antonín se podíleli především na propagaci Libušina soudu (resp. Rukopisu zelenohorského). Silná pozice, ze které mohli oponovat (dokonce) Dobrovskému, je dalším důkazem, že oba bratři požívali v obrozenecké společnosti velkou autoritu a nebyl to jen Josef, kdo byl „patriarchou“ jazykově české společnosti.

Bratři společně připravili otištění Rukopisu v časopise Krok¹⁹⁹. Antonín napsal k tomuto vydání předmluvu a Josef Rukopis zeditoval. Ve své části textu se Antonín hrozí nad způsobem, jakým byl Rukopis objeven a doručen do Muzea a kdo jej takovým způsobem odeslal, musí pykat²⁰⁰. Odesílatel a objevitel, stejně jako průběh objevení samotného však zůstanou tajemstvím, nakonec je však ze všeho nejdůležitější, že teď je Rukopis zachráněn²⁰¹. Jungmann připouští, že on sám originál Rukopisu neviděl a podle jeho výpovědi můžeme soudit, že jej ve skutečnosti neviděl ani Josef. Oba se měli dostat jen k faksimile, které vytvořil Antonín Jaroslav Puchmajer a následně jej zaslal Hankovi a (Josefu) Jungmannovi, aby zkusili dílo uspořádat a analyzovat²⁰². Při této příležitosti si jej prohlédl i Antonín Jungmann. Podle jeho slov je totiž tento rukopis velice vzácný a „ať proti takovému tvrzení, kdo chce odporovat sebevíc, jedná se o nejstarší dochovaný doklad české kultury a vzdělanosti“²⁰³. A. Jungmann v textu stručně shrnuje obsah dochované části Rukopisu. Zlomek, který dokládá volbu nového vladyky po smrti

¹⁹⁷ D. DOBIÁŠ, *Rukopisy královodvorský a zelenohorský a česká věda*, s. 11-13.

¹⁹⁸ Dalibor Dobiáš píše, že i my dnes nahlížíme na vstřícnou reakci na Rukopisy jako něco negativního, částečně i kvůli tomu, že autority, které teď bereme jako „správné“, označily Rukopisy takovým citově zabarveným slovem jako je „podvod“, tamtéž, s. 37.

¹⁹⁹ Antonín Jan JUNGSMANN—Josef JUNGSMANN (eds.), *Saud Libušin*, Krok. Veřejný spis všennaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, č. 1, 1822, s. 48-61.

²⁰⁰ Na rozdíl od teze Milady Pískové z jejích článků (Antonín Jungmann a Napajedla, s. 84 a Milada PÍSKOVÁ, *Antonín Jungmann a jeho literární odkaz*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: Sborník z 20. odborné konference Olomouc, 20. - 21. září 2011, Olomouc 2012* s. 23-27, s. 24.) si nemyslím, že Jungmann tím vyjadřuje jakékoliv pochybnosti nálezů, já v textu vidím spíše úlevu nad tím, že objev, ač sebenáhodnější, zachránil Rukopisy před zapomenutím a také pravděpodobně před někým, kdo by s nimi neuměl správně zacházet, tak aby to odpovídalo jejich vzácnosti a starobylosti.

²⁰¹ A. JUNGSMANN – J. JUNGSMANN, *Saud Libušin*, s. 48.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž.

předchozího²⁰⁴. Druhé torzo obsahuje přímo Libušin soud, Jungmann tento úryvek porovnává s Hájkem a podle objeveného textu „opravuje“ nesrovnalosti ve jménech Chrudoše a Staglava a jejich vzájemném vztahu, tedy že se jednalo o bratry. Podle Jungmanna můžeme věřit spíše autorovi Rukopisu, jelikož on byl mnohem blíže době, o které psal, než Hájek, a dokonce tuto dobu možná sám zažil²⁰⁵.

Jungmann zmiňuje i svou komunikaci s polským slavistou Valentinem Skorochoodem-Majevským, kterému opis obou Rukopisů poslal již v roce 1819. V té době už bylo jasné, že alespoň RZ v Čechách nedojde takovému uznání, jaké by si zasloužil, ale v zahraničí by snad mohl být oceněn. Jungmann Majevskému s Rukopisem poslal i svou vlastní knihu *Navedení o koních*²⁰⁶, jakožto ukázkou nově vycházející české literatury. Z článku je patrné, že si mezi sebou oba muži vyměňovali knihy ve slovanských jazycích nebo alespoň takové, které se slovanství týkaly²⁰⁷.

Majevský vydal Rukopis v Polsku, i pro ostatní slovanské národy (zejména tedy právě pro Poláky) představovaly Rukopisy zásadní moment ve vlastní emancipaci, jelikož dokládaly vyspělou slovanskou kulturu dávnověku a také literární tradici²⁰⁸. Na Majevského vydání navázal Ignacy Benedykt Rakowiecki, který vytvářel soubor staroslovanských zákoníků *Ruská pravda*. Zde zakomponoval i prvky, které se vyskytovaly v Libušině soudu²⁰⁹. Na základě této edice se pak Rukopisy dočkaly i svého ruského vydání, které připravil ministr osvěty Alexandr Semjonovič Šiškov, toto vydání z roku 1820 se v Čechách dočkalo velkého ohlasu a znovu zvedlo vlnu nadšení a hrdosti²¹⁰.

Jungmann ve svém článku dále píše, že právě v polštině a ruštině byl Libušin soud otištěn v takovém vydání, které skutečně odpovídá jeho vzácnosti a je velkou ostudou Čechů, že v češtině zatím žádný takový výtisk neexistuje. Proto se bratři rozhodli prozatím vydat Rukopis alespoň takto v Kroku, do budoucna však věří, že Muzeum připraví hodnotnější otisk původního Rukopisu²¹¹.

²⁰⁴ Později byla tato pasáž hodnocena jako důkaz přirozené demokratičnosti Slovanů a doklad jejich vyspělé politické kultury. Zajímavé je, že Jungmann se nad ničím takovým nijak zvlášť nepozastavuje, jelikož pro něj demokracie nebyla žádným ideálem. Popis soudu hodnotí spíše jako pramenný doklad (A. JUNGSMANN – J. JUNGSMANN, *Saud Libušin*, s. 48.)

²⁰⁴ Tamtéž

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 49.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ D. DOBIÁŠ, *Rukopisy... a česká věda*, s. 39-40.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 40.

²¹⁰ Tamtéž, s. 41.

²¹¹ A. JUNGSMANN – J. JUNGSMANN, *Saud Libušin*, s. 49.

Přesvědčení o pravosti Rukopisu mezi touto skupinou obrozenců nebylo nijak zásadněji otřeseno ani po Dobrovského veřejném vystoupení, dva roky po vydání článku bratrů Jungmannových. Hankův přítel Václav Alois Svoboda, který vystoupil proti Dobrovskému, argumentoval tím, že kdyby snad byl Rukopis podvrh ze současnosti, tak by jeho autor stejně měl být oceňován jako talentovaný básník, který dokázal napodobit dávnověký styl²¹². Dále se prosazovalo vydávání nových výtisků Rukopisů a jejich překlady do dalších (zejména slovanských) jazyků. Jednu takovou výzvu otiskl i učitel a básník Jan Pravoslav Koubek v Časopise českého musea²¹³. Uvádí ji se zprávou, že Palacký a Šafařík uznali, že RKZ nejsou podvrhy (v poznámce pod čarou zmiňuje, že se tak stalo i navzdory Dobrovského posudku z roku 1824, ale takovou podlost podle autora ani nestojí za to zmiňovat) a plánují vydat jejich edici²¹⁴. Apeluje na to, aby se pak tato edice přeložila i do jiných (zejména slovanských) jazyků, jelikož jen tak se dostatečně podpoří pocit slovanské sounáležitosti²¹⁵.

V tomto textu vidíme, jaký význam byl přikládán kroku Antonína Jungmanna poslat opisy RKZ do dalších slovanských zemí. Z jednání při propagaci Rukopisů můžeme velmi dobře rekonstruovat, že role Antonína Jungmanna v rodící se české společnosti možná nebyla tak zásadní jako Josefova, ale byla stále velmi uznávaná. Antonín Jungmann si byl vědom své příslušnosti nejen k českému, ale také ke slovanskému etniku a jednal podle takového vědomí. I z jeho ostatních textů, které napsal a převážně otiskl v Kroku, a kterými se budu dále více věnovat, vyplývá, že urážku Slovanů (nebo i přímo Rusů, Poláků atd.) bral stejně vážně jako urážku svého vlastního národa. Zároveň stavěl i německý živel proti tomu slovanskému, takže můžeme konstatovat, že jeho národnostní vědomí šlo zcela s hlavním proudem jeho doby.

Závěrem této části textu stojí za zmínku ještě krátký exkurz ohledně vztahu mezi Dobrovským a Antonínem Jungmannem do vyhocení situace okolo Rukopisů. V Dobrovského pozůstalosti se zachovalo torzo dopisu od Antonína Jungmanna, ve kterém mu posílá soupisy starých tisků a rukopisů s jejich pravděpodobnými datacemi a původci²¹⁶. Dopis pochází z března 1817, tedy z příslovečného předvečera otevření Sporů o Rukopisy. Antonín (a ostatně ani Josef) Jungmann se Dobrovskému v žádném případě nemohli rovnat ve znalostech a schopnostech filologické kritiky a práce s historickým (resp. jazykovým) materiálem²¹⁷. Z tohoto dopisu je však patrné,

²¹² D. DOBIÁŠ, *Rukopisy... a česká věda*, s. 46-47.

²¹³ Jan KOUBEK, *O Královském Rukopisu s obzvláštním ohledem na jinosslovanské překlady jeho*, Časopis českého musea, č. 1, 1838., s. 364-415.

²¹⁴ Tamtéž, s. 364.

²¹⁵ Tamtéž, s. 365-366.

²¹⁶ LA PNP, Josef Dobrovský- korespondence vlastní, přijatá, osoba: Antonín Jungmann.

²¹⁷ Dále v této práci bude například uvedena situace, kdy Antonín Jungmann pracuje s Hájkem jako s relevantním historickým pramenem a jeho pochybnosti ohledně pravdivosti uváděných skutečností se budou odvíjet od jeho

že Antonín byl původně dalším z Dobrovského „neoficiálních“ žáků a obdivovatelů. V dopise mu píše i o arabských a orientálních textech (na které musel narazit při studiu sanskrutu) a sděluje mu své interpretace a ptá se na ty jeho. Dobrovský se zajímal o příbuznost mezi orientálními a slovanskými jazyky²¹⁸, v podstatě prováděl takový výzkum, jaký Jungmann o několik let později odprezentoval v Kroku. Alespoň na tomto poli byli tedy oba muži rovnocennými badateli, kteří se navzájem respektovali a intelektuálně se doplňovali. O to radikálnější se pak jeví zavržení Dobrovského a jeho vyloučení na okraj společnosti, případ Antonína Jungmanna není v tomto směru ojedinělý a podobně proběhl a dopadl Spor o Rukopisy na vztah s Dobrovským u mnoha dalších obrozenců.

3.2 Články otištěné v Kroku a další texty

3.2.1 Člověkosloví čili Antropologie, Složení těla lidského čili ústrojnost

Tento článek²¹⁹ byl původně zamýšlen jako jedna ze studií pro českou encyklopedii, jejíž myšlenka se zrodila mezi skupinou obrozenců okolo Josefa Jungmanna při vzniku Slovníku česko-německého. Ta nakonec nebyla samozřejmě realizována, ale místo ní vznikl právě časopis Krok, který měl sloužit podobnému účelu, tedy prezentovat jazykově českou vědu²²⁰.

Jungmann uvádí svůj text slovy „*Znej sám sebe*“²²¹ a přidává i řeckou variantu napsanou v alfabete. Text je rozdělen na dvě části²²² a Jungmann se v něm zabývá stavbou celého lidského těla, čímž uplatňuje velké množství slovní zásoby, ke které pravděpodobně napsal hesla do Česko-německého slovníku. V první části článku se zabývá čistě lidskou anatomií, začíná jednoduchými popisy rozdílů mezi člověkem a zvířetem, ten podle něj spočívá v tom, že lidé užívají jazyk a mohou něco cítit. Jungmann se jistě v sepsání těchto tezí inspiroval spisem *Anthropologie* od německého lékaře a filosofa Ernsta Platnera, který v úvodních pasážích své práce rozvíjí podobné myšlenky²²³. Platnerův text byl vůbec první, ve kterém se objevilo slovo „Antropologie“ a jedná se v podstatě o zakládající spis oboru. Antropologie podle Platnera původně měla představovat především rozšíření medicíny o filosofickou nadstavbu, jelikož takto

nejistotě, zda se daná skutečnost (porod devaterčat) mohl skutečně stát a zda to již není nemožné z porodnického hlediska- než protože Hájek sám o sobě není spolehlivým pramenem.

²¹⁸ J. ŠTAIF, *Modernizace na pokračování*, s. 55.

²¹⁹ Antonín Jan JUNGSMANN, *Člověkosloví čili Antropologie, Složení lidského těla čili ústrojnost*. Krok. Veřejný spis všennaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, č. 2, 1827, s. 266-312.

²²⁰ R. SAK, *Josef Jungmann*, s. 179-180.

²²¹ A. J. JUNGSMANN, *Člověkosloví*, s. 266

²²² Antonín Jan JUNGSMANN, *Člověkosloví čili Antropologie (dokončení)*, Krok. Veřejný spis všennaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, č. 4, 1831, s. 521-553.

²²³ Tamtéž, s. 4.

budou moct lékaři efektivněji léčit i nemoci duše²²⁴. Jungmann Platnerův text nepochybně znal, ve svém článku přebírá podobnou strukturu a členění jako užívá Platner ve svém díle.

Jungmann se k tématu jazyka a pocitů jakožto znaku lidskosti vrací ještě v druhé části článku²²⁵, kdy se zabývá jednotlivými vývojovými fázemi, kterými člověk prochází během svého života. Píše, že děti se takové věci musí teprve „naučit“, protože miminka po narození pouze křičí, až později začínají plakat. To se děje právě v momentě, kdy novorozenci získají rozum, který Jungmann úzce spojuje s duší.²²⁶ To je opět velice podobné tvrzení jako u Platnera, který také píše, že děti po narození ještě nemají plně vyvinuto to, co ve svém textu označuje jako duši, podle něj to dokazuje i fakt, že si neuvědomují samy sebe²²⁷. Jungmann se dále v článku poněkud odchyluje od Platnerovy struktury a zabývá skutečně detailním popisem anatomie lidského těla, popisuje i tvary kostí a další podrobnosti, asi částečně i proto, že časopis neměl obrazovou přílohu, ale nepochybně také pro předvedení, co všechno „už“ lze v českém jazyce vyjádřit.

Velice lidsky působí i Jungmannovo přiznání faktů, kterým nerozumí nebo které nejsou doposud prozkoumány, podivuje se například nad tím, že tkáně se mohou poměrně snadno obnovovat²²⁸, na jiném místě zase podává poetické vysvětlení, že některé jevy „zůstanou tajemstvím přírody“²²⁹. Druhá část článku začíná v podobném duchu, a to údivem nad tím, jak skvělé jsou mechanismy přírody, když umožňují, aby mohl vzniknout další život. Poté popisuje početí člověka a vývoj plodu v děloze. Termíny, které zde používá pro označení jednotlivých ženských orgánů,²³⁰ jsou hodně eufemistické. Na druhou stranu se neobjevují doslovná a poněkud absurdní pojmenování jako hambyvršek, které vzbuzovaly posměch u jeho porodnických učebnic (a i u dalších různých starších překladů z němčiny). Volba takovéto terminologie by mohla být zapříčiněna citlivostí tématu, které má popisovat, což je pro prudérnost dobové společnosti pochopitelné. Trochu zarážející však je, že ani při zkušenosti ze své porodnické profese Jungmann nepoužil „explicitnější“ variantu²³¹, ostatně stejně tak jako ve svých porodnických textech. Jungmann tato slova vybíral ze starších spisů, např. *Růžová zahrádka žen plodných* od Matouše Walkemberského, tento text pochází z 16. století, ale Jungmann na něj odkazuje i ve svých porodnických textech a jeho slovní zásobu nekriticky

²²⁴ Ernst PLATNER, *Anthropologie für Aerzte und Weltweise*, Lipsko 1772, předmluva, s. IV-VI.

²²⁵ A. JUNGSMANN, *Člověkosloví (dokončení)*, s. 524.

²²⁶ A. JUNGSMANN, *Člověkosloví*, s. 271.

²²⁷ E. PLATNER, *Anthropologie*, s. 56-57.

²²⁸ A. JUNGSMANN, *Člověkosloví*, s. 274.

²²⁹ Zde konkrétně zmiňuje tvorbu spermií ve varlatech, tamtéž, s. 309.

²³⁰ Např. obálka, jahodník, oděničko, košilka; A. JUNGSMANN, *Člověkosloví (dokončení)*, s. 523-524.

²³¹ M. LENDEROVÁ – D. TINKOVÁ – V. HANULÍK, *Tělo mezi medicínou a disciplínou*, s. 150-152.

přijímá. Je skutečně zajímavé, že se Jungmann nesnažil aktualizovat zrovna tu terminologii, se kterou se potýkal na každodenní úrovni²³².

Na druhou stranu Thomas Laqueur udává, že přesnější výrazy pro jednotlivé ženské pohlavní orgány se ve velké části evropských jazyků konstituovaly až na počátku 19. století, kdy už v důsledku nových poznatků nestačily pouze názvy užívané Galénem. Galénova pojmenování zároveň vycházela z jeho představy, že ženské pohlavní ústrojí je pouze dovnitř obrácené mužské, což bylo v průběhu 18. století vyvráceno a s tím potřeba po nových termínech ještě narostla²³³. Tím pádem by se nabízelo vysvětlení, že v ještě ne úplně vyvinuté češtině taková slova nebyla vnímána jako potřebná, když ještě neexistovala ani v dalších rozvinutějších živých jazycích.

Dále v článku navazují již zmíněné „podkapitoly“ zabývající se jednotlivými fázemi lidského života, zde se opět zabývá rozdíly mezi lidmi a dalšími živočichy, mimo jiné zmiňuje, že lidské děti se nejpozději ze všech mláďat osamostatňují. V neposlední řadě vyzdvihuje důležitost vztahu mezi rodiči a dětmi, protože jen skrze vřelý vztah mohou děti prospívat a být vedeny do lidské společnosti²³⁴. Jungmann udává i statistiku kojenecké úmrtnosti podle pohlaví a přesnějšího věkového zařazení, vychází zde z „oficiálních“ údajů, které by dle jeho slov měly pocházet z roku 1816²³⁵. Nijak ji ale třeba nekonfrontuje s čísly, se kterými se setkával on sám během své porodnické práce. Na základě dalších statistik o složení obyvatelstva vysvětluje, že se sice rodí v průměru více chlapců, ale ti také v mnohem větší míře umírají na nemoci, na které jsou náchylní kojenci, takže okolo patnáctého roku života jsou počty vyrovnané, jako důkaz mu slouží romantická myšlenka, že při sňatku na jednoho muže vychází právě jedna žena²³⁶. Následně přidává další demografické údaje ohledně plodnosti a porodnosti, v průměru se podle něj jedním rodičům narodí čtyři děti. Ve městech to ale bývá méně, protože tam je složitější dosáhnout stabilního postavení a z něj plynoucího sociálního zabezpečení, takže obyvatelé měst mohou později uzavírat sňatky a tím se snižuje reprodukční doba jejich manželství²³⁷. Také přidává poznámku, že „zkáza mravů“, která postupuje společností v důsledku válek a kvůli

²³² Daniela TINKOVÁ, *Tschechisch als Karrierevorteil? Die Professionalisierung der Geburtshilfe und das Problem des sprachlichen ‚Utraquismus‘ an der Wende des 18. zum 19. Jahrhundert, in Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, č. 1, 2009, s. 76-95, s. 88.

²³³ Thomas LAQUEUR, *Rozkoš mezi pohlavími: Sexuální diference od antiky po Freuda*, Praha 2017, s. 20.

²³⁴ Zároveň píše, že na novorozencích až do zhruba jejich osmi týdnů věku není pozorovatelná žádná duševní aktivita, ta se projeví až v bodě, kdy se děti začnou usmívat nebo plakat, A. J. JUNGSMANN, *Člověkoslovi (dokončení)*, s. 525-526.

²³⁵ Tamtéž, s. 525.

²³⁶ Tamtéž, s. 529-530.

²³⁷ Tamtéž, s. 531.

sociální nouzi a bídě, vede k nárůstu počtu nemanželských dětí. Na venkově by se mělo jednat o každé šestnácté dítě, ve městech o každé desáté²³⁸.

Tento oddíl uzavírá „kuriozitami“ o četnosti porodů dvojčat (jeden porod dvojčat údajně připadá na každý 70. porod). V tomto případě se jedná o statistiku, která by mohla vycházet z jeho vlastní zkušenosti, protože v učebnici *Das technische der Geburtshilfe* uvádí v tabulce (viz příloha), že za dobu jeho dosavadního působení v porodnici se narodilo 97 dvojčat z celkových 7693 porodů, dvojčata takto vychází na zhruba každý 80. porod, za tři roky mezi vydáním učebnice a tohoto článku mohl poměr trochu klesnout, popřípadě mohl sám Jungmann číslo trochu upravit, jelikož si byl vědom možné nereprezentativnosti svého vzorku. Udává, že se můžou narodit i vícčata (Jungmann se jednou v porodnici setkal s porodem trojčat). Sám má informaci i o porodu osmerčat. Cituje však i Hájka, který udává, že roku 1081 se měla narodit dokonce devaterčata, což Jungmannovi postačuje jako důkaz, že se asi může narodit i více dětí²³⁹.

Jungmann v celém svém článku nijak necituje, což poněkud komplikuje hodnocení jeho závěrů, je velice těžké poznat, co jsou jeho vlastní myšlenky, popř. co si přečetl a upravil. Zároveň nijak nepředstavuje svou „metodologii“, tím pádem nelze ani rekonstruovat, jakou váhu by těmto případným pramenům přikládal. Když cituje Hájka, vyjadřuje, že neví, jestli je takové sdělení pravdivé, ale z jeho argumentace vyplývá jako odůvodnění spíše fakt, že on sám o takovém případě nikdy neslyšel, než že by citoval z nespolehlivého zdroje a informace může být velmi pravděpodobně smyšlená nebo zkreslená.

Poslední „podkapitolu“ nazývá Rozdíl pokolení lidského, zde se zabývá jednotlivými etniky světa, nejprve vyjadřuje sympatický názor, že všichni lidé, i když vypadají rozdílně, tvoří jednu rodinu. Ta pochází z Blízkého východu a lidé tak byli nejprve snědí a jejich barva pleti se změnila pouze podle toho, zda se přesunuli na sever nebo na jih²⁴⁰. Další poznatky, které v článku dále prezentuje, jsou podstatně problematičtější, zabývá se zde „původem“ jednotlivých etnik, ta rozděluje na čtyři skupiny, kromě velice nevhodných poznámek směrem k obyvatelům subsaharské Afriky, píše také o řadě dalších mimoevropských etnik, že „vypadají ohyzdně“²⁴¹ nebo že albinismus je „zvrhlostí“²⁴². Článek uzavírá mocensko-evropským názorem, že mnoho mimoevropských národů žije již po mnoho tisíc let zastavených na stejném stupni vzdělanosti²⁴³.

²³⁸ A. J. JUNGMANN, *Člověkosloví (dokončení)*, s. 531-532.

²³⁹ Tamtéž, s. 532.

²⁴⁰ Sever nazývá půlnočními končinami a jih poledními, tamtéž, s. 534.

²⁴¹ Tamtéž, s. 536-542.

²⁴² Tamtéž, s. 551-552.

²⁴³ Tamtéž, s. 553.

3.2.2 Kdo činí, kdo trpí křivdu?

V tomto článku²⁴⁴ se Jungmann zabývá křivdami, které Němci spáchali Slovanům, polemizuje s různými autory (ovšem uvede vždy pouze jméno dané osoby, ne dílo, ze kterého by tato teze měla vycházet) a kritizuje jejich stanoviska. Především tedy teze, ve kterých vyzdvihují němčinu jako jazyk, jenž přináší monarchii osvětu²⁴⁵. Proti autorům, kteří slovanské jazyky označují za otrocké²⁴⁶, argumentuje tím, kolik knih vyšlo v češtině mezi lety 1801—1805, kolik textů bylo přeloženo a kolik česky přímo sepsáno a kdo byli spisovatelé, kteří se na těchto dílech podíleli. Vyzdvihuje autory šlechtického původu, příslušníky vyššího kléru, lékaře a další intelektuály, pak samozřejmě následuje výsměch, že tohle tedy otroci opravdu nejsou²⁴⁷. Vymezuje se proti tezí, že Slované jsou špinaví, za takové tvrzení obzvlášť ostře kritizuje ty autory, kteří pracovali jako domácí učitelé v rodinách české šlechty (Jungmann neuvádí, o jaké se konkrétně jedná). Jungmann se zde staví zejména proti tomu, že si tyto osoby dovolily urážet své chleboďárce. Také vyjadřuje pochybnosti, že dům šlechtice byl špinavý a že on osobně se teda setkal se špinou i pořádkem jak v domácnostech Čechů, tak Němců²⁴⁸.

Proti „otroctví“ Slovanů argumentuje Jungmann tím, že Slované jsou velice svobodomyšlní, a to na nich měl obdivovat i (dobrý Němec) Herder²⁴⁹. Naopak tím otrockým národem jsou mnohem více Němci (Prusové), což Jungmann odůvodňuje odkazem na slavnou větu Fridricha II., kterou křičel na svou vzdávající se armádu při bitvě u Kolína²⁵⁰. Rakouští poddaní budou podle Jungmanna za svého císaře bojovat rádi, protože se k nim nechová jako k psům/ otrokům, ale jako ke svým milým poddaným. V případě války by císař vyzval svou zemi do boje slovy: „Moje děti, tamto [je] můj nepřítel“²⁵¹ a všechny národy monarchie by za něj šly ochotně bojovat, což podle Jungmanna tedy neukazuje žádné otroctví.

Pro nás takový výrok zase představuje další doklad politické nezralosti a naivity jungmannovské generace obrozenců. Oproti tradiční představě, že jungmannovci se vymezovali spíše proti Němcům v Čechách²⁵², zde krystalizuje i další proud vymezování se vůči Němcům

²⁴⁴ Antonín JUNGSMANN, *Kdo činí, kdo trpí křivdu*, Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu českoslovanského, č. 3, 1822, s. 61-67.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 63

²⁴⁶ Což byl na druhou stranu poměrně častý slovní obrat (Jungmann se s nimi potýká i ve svém článku *O Samskritu* (viz níže), lexém pro slovo „otrok“ má také v západoevropských jazycích základ pocházející ze Slovan (Sklave, slave, esclave), což byl zřejmě prvotní podnět k takové asociaci. (V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 40).

²⁴⁷ A. JUNGSMANN, *Kdo činí, kdo trpí křivdu*, s. 63-64.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 65.

²⁴⁹ Herder konkrétně měl uvést příklad Poláků, kteří si své svobody vážili natolik, že přímo před zraky těch, kteří je porazili, postavili pomník Tadeáši Kosciuszskovi, tamtéž, s. 65-66.

²⁵⁰ „Hunde, wollt ihr ewig leben?“, tamtéž, s. 66.

²⁵¹ A. JUNGSMANN, *Kdo činí, kdo trpí křivdu*, s. 66.

²⁵² Josef JUNGSMANN, *Boj o obrození národa: výbor z díla Josefa Jungmanna*, Praha 1948., M. HROCH, *Na prahu národní existence*, Praha 1999, s. 246.

za hranicemi monarchie. Tady Jungmann v podstatě následuje oficiální politickou linii františkovského Rakouska a jeho boje proti německému (všenněmeckému) nacionalismu. Ten byl v předbřeznové době samozřejmě chápán jako mnohem větší riziko než program české emancipace, která stále výrazněji nepřekračovala snahu o obrození kultury²⁵³ a nepředstavovala tedy ohrožení pro státoprávní uspořádání monarchie a její jednotu. Loajalita státních zaměstnanců tak mohla (nevědomky) dosahovat až takových mezí. Za zmínku také stojí, že zrovna v případě Antonína Jungmanna je poněkud paradoxní, že se připojuje k litaniím o utlačovaném českém národě, když on konkrétně získal svůj profesorský post díky znalostem češtiny.

3.2.3. Veterinární texty

Antonín Jungmann bývá připomínán i jako popularizátor zvěrolékařství v našich zemích, jeho první text týkající se tohoto oboru vyšel již v roce 1818 pod názvem *Navedení o koních*, v roce 1825 byl znova přetištěn do dalšího vydání pod názvem *Koňský lékař aneb Potřebné navedení o koních*. Jungmann na tento svůj text musel být nepochybně velmi hrdý, jelikož jej spolu s Libušiným soudem zaslal Majevskému. Zároveň zmiňuje toto své dílo i v jednom z četných psaní dvorské studijní komisi jako příklad vlastní osvětové činnosti pro lidové vrstvy, za kterou si zaslouží zvýšení platu²⁵⁴.

Jungmann byl na dílo nejen hrdý, ale podle jeho vlastních slov se jednalo o téma, které jeho samotného upřímně zajímalo. V předmluvě k textu přiznává, že se k péči o koně dostal již jako mladík (pravděpodobně tedy již v Hudlicích, možná ale i v Napajedlech) a že je rád, že se s českým národem může podělit i o tuto část svých znalostí, která má podle něj zásadní význam. Přidává také úvahu, že velká část Čechů pravděpodobně pracuje s koňmi nebo se o ně stará, a tak mu přijde vhodné osvětlit určité záležitosti a přiblížit správné zacházení. Zajímavá je poznámka téměř na konci předmluvy, podle které mají poněmčení Češi pro překlad použít Slovník, který zrovna připravuje jeho bratr Josef²⁵⁵. Jungmann zde jako zdroje své práce uvádí stejné prameny, jaké použil pro práci na Slovníku (nebo alespoň jejich nejčastěji zmiňovanou část). Jsou jimi spisy středověkých lékařů Guglielma (Wilhelma) ze Saliceta a Rogera Frugardiho²⁵⁶, staročeské překlady těchto děl posloužily jako vzor dobového medicínského slovníku. Jak však naznačuje rada využít Slovník pro překlad, byl tento text koproduktem

²⁵³ M. HROCH, *Na prahu národní existence*, s. 177.

²⁵⁴ NA ČR, ČG- Publicum, kart. 7523, dopis dvorské studijní komisi 4. září 1818

²⁵⁵ Antonín Jan JUNGSMANN, *Navedení o koních*, Praha 1818, předmluva- číslováno VI.

²⁵⁶ Lékař a pozdější poslanec na Říšském sněmu Josef Čejka napsal článek o významu Jungmannova zpracování lékařských pojmů; Josef ČEJKA, *Sbírka slov a způsobu mluvení ze starých rukopisů lékařských*, in: Časopis českého museum, č. 3, 1848, s. 274-305.

Slovníku v mnohem širším významu než jen ve využití pramenů. Jestli Jungmann píše v předmluvě, že Češi pracují s koňmi, prezentuje ve svém textu tohoto Čecha-adresáta především jako velkého sedláka. Text začíná radami, jak správně vybavit hřebčín, radí, za co je vhodné připlatit a jaké úkoly svěřovat, kterému ze svých čeledínů²⁵⁷. Není samozřejmě vyloučené, že i mezi českým obyvatelstvem, byly osoby v takové pozici, ale jednalo se rozhodně o méně reprezentativní vzorek populace. Oním koproduktem Slovníku by bylo nabyté sebevědomí z faktu, že právě „byl započat“ proces, při kterém se čeština skutečně stává velkým evropským kodifikovaným jazykem. Národ, který ji užívá, potřebuje i rady pro správný obchod s koňmi, záležitost, která je vyhrazena vyšším vrstvám.

V roce 1826 pak vydal Jungmann ještě jeden text, který se týká péče o zvířata²⁵⁸, knihu označuje za pokračování a podává informace ohledně péče o další hospodářská zvířata jako je hovězí dobytek, ovce, prasata, kozy ale také psy a kočky²⁵⁹.

3.2.4 Domácí lékař

V tomto případě se nejedná o Jungmannův originální text, pouze o překlad²⁶⁰ série německých příruček lékaře Felixe Paulického *Anleitung für Landesleute zu einer vernünftigen Gesundheitspflege*, které vycházely na počátku 19. století. Ač dílo není původně české, jeho vydání bylo v obrozenecké společnosti velmi očekávané, jak dokládá například článek lékaře Josefa Čejky v Časopise českého musea²⁶¹. Vyzdvihuje především význam vzdělávání prostého lidu ve zdravotně a záslužnost překládání knih z tohoto oboru, které se obracejí právě na prostší čtenáře. Takovou práci velmi chválí a tvrdí, že není v žádném případě méněcennější než psaní či překládání textů pro vzdělance²⁶². Z Jungmannovy předmluvy však není nijak patrné, že by tento macurovský „sen o chaloupce“ sdílel a že by z vydání byl také tak nadšený.

Sice uznává význam, který přeložení a tím pádem zvýšení dostupnosti takové publikace představuje pro zdravotní prevenci venkovského obyvatelstva. Ovšem on sám ve svém úvodu píše, že příručka má sloužit především pro faráře²⁶³, kteří dále budou tyto informace šířit mezi venkovany. Uvědomuje si, že text je tedy stále určen spíše pro jakousi elitu venkovského lidu a

²⁵⁷ J. ČEJKA, *Sbírka slov*, s. 72-75.

²⁵⁸ Antonín Jan JUNGSMANN, *O sedmeru dobytka domácího, jeho chování a nemocech*, Praha 1826.

²⁵⁹ Sedmým dobytkem z názvu, tak mají být velice pravděpodobně koně, i když o nich není pojednáno přímo v této knize.

²⁶⁰ Antonín Jan JUNGSMANN, *Dr. Gind. Felix Paulického Domácí lékař aneb Kniha o šetření zdraví zvláště pro lid venkovský, v níž se ukazuje, jak obyčejné nemoci snadně a lehkými léky léčeny býti mohou k užtku duchovních, ranhojičů a lékařů*, Praha 1833.

²⁶¹ Josef ČEJKA, *Několik slov před vyjitím „Domácího lékaře“ od Paulického*, in: Časopis českého museum, č. 2, 1850, s. 269-285.

²⁶² Tamtéž, s. 269-270.

²⁶³ A. J. JUNGSMANN, *Domácí lékař*, s. předmluva II.

zdaleka ne pro každého a jeho dopad nebude tak revoluční, jak se mohlo zdát mnohým dalším (obrozencům). Jungmann se s realitou zdravotní péče na venkově setkával skrze své studentky a není pochyb, že tak přišel do styku s případy venkovanů (venkovanek) s nízkou úrovní gramotnosti, a zároveň špatnými hygienickými návyky. Kvůli písemné kodifikaci příručky však bylo zřejmé, že zlepšení životní úrovně se touto cestou tak snadno nedosáhne.

V předmluvě dále uvádí, že tento spis je již dlouho dostupný a překladu se měl ujmout už dávno někdo jiný, takto práce zbyla na něj, i když on má řadu dalších povinností²⁶⁴. Jungmann si ale musel být vědom toho, že je stále jedním z lékařů, kteří nejlépe ovládají češtinu a jeho překlad bude bezpochyby kvalitnější a srozumitelnější i pro prostý lid, ať už byl v jeho očích adresátem kdokoliv. Jungmann také u žádného jiného ze svých spisů nevyjadřuje, že by pro něj představoval nějakou zásadní zátěž navíc. I přesto, že například v době, kdy vycházel *Libušin soud*, ještě neměl v porodnici asistenta a alespoň v tomto ohledu tedy musel být více zaneprázdněn. Podobně jako jeho staršímu bratrovi mu šlo tedy spíše o rozvoj českého jazyka na poli vzdělanecké kultury, povznesení venkova bylo jen případným vedlejším produktem a také pouze za podmínek, že lid dokáže nabízené informace zpracovat. Taková myšlenka by mohla navazovat i na Jungmannovy texty týkající se péče o zvířata, jelikož jestli je Jungmann zamýšlel spíše pro zámožnější venkovany, muselo také jít o vyšší/ vzdělanější část obyvatelstva, ne o plebejce, jejichž osvěta je „další zatěžující povinností“.

Význam samotného textu, vzhledem k tomu, že se nejedná o originál, má pro přiblížení Jungmannových názorů menší význam. Spíše může sloužit jako další z pramenů pro poznání medicinského diskursu počátku 19. století (kdy vychází německá verze) a jeho přístupy k venkovskému obyvatelstvu. Zmiňuje především léčbu fyzických onemocnění a úrazů, ke kterým může ve venkovském prostředí nejčastěji dojít, ale zabývá se i léčením duševních onemocnění a typologiemi mentálních problémů²⁶⁵. Na těchto kapitolách je patrné nejen zasazení zdraví do systému hodnot vesnické populace, ale i převládající pověřivost, která pronikala i do „odborného“ diskursu na venkově.

3.3 Slovník česko-německý

V neposlední řadě stojí za zmínku Jungmannova práce na bratrově Slovníku. V důsledku zbrzdění rozvoje češtiny, a především češtiny jakožto jazyka vědy a kultury, došlo přirozeně také k zastavení vývoje slovní zásoby. Josef Jungmann se s tímto problémem osobně potýkal (jako ostatně asi většina obrozenců), ale zpočátku si jej vysvětloval jen tak, že jeho vlastní znalosti

²⁶⁴ A. J. JUNGSMANN, *Domácí lékař*, předmluva III.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 315-321.

češtiny jsou nedostatečné²⁶⁶. Zároveň potřeba napsání slovníku nebo vytvoření nové slovní zásoby, vyvstávala na povrch i při dalších obrozeneckých plánech, jaké představuje například sepsání české encyklopedie, o které Jungmann začal přemýšlet ještě během svého působení v Litoměřicích²⁶⁷.

Po příchodu do Prahy kolem sebe Jungmann začal vytvářet síť českých vlasteneckých vzdělavců z jednotlivých vědních oborů, v první řadě se obrátil na svého přítele Antonína Marka, který již napsal práci o logice a teď měl názvosloví rozvést pro veškerý obor filosofie. Zajímavé je, že se Jungmann ale stavěl proti zbytečným neologismům a u mnoha cizích výrazů, nechtěl vytvořit čistě český umělý ekvivalent, na úkor obecné srozumitelnosti²⁶⁸. Dalším zásadním impulzem pro aktivizaci práce na Slovníku bylo Jungmannova seznámení s Janem Svatoplukem Preslem. Ten přednášel na pražské univerzitě botaniku a zoologii a pro tyto obory také vypracoval českojazyčnou terminologii, včetně třeba dodnes platných pravidel pro odvozování chemického názvosloví²⁶⁹. Jungmann byl z Preslových návrhů nadšený a věřil, že tohle by mohl být počátek zamýšleného díla.

Práce tedy započaly ke konci druhého desetiletí 19. století. Nešlo však o pouhé výpisky z knih a dohledávání významů. Antonín a Josef Jungmannovi často navštěvovali Presla v jeho domě U Zlatého orla na Malém náměstí a společně tam diskutovali o nejvhodnějších variantách pro jednotlivé termíny²⁷⁰, okruh nejbližších spolupracovníků se pak postupně rozšiřoval. Vidíme však, že Antonín byl pro bratra jasnou volbou již od počátku. Ostatně Antonín byl také jediným odborníkem z oblasti medicíny, který se musel vědecky vyjadřovat také v českém jazyce, jelikož na jiných oborech výuka samozřejmě probíhala v němčině.

Spolu s rozvíjením Slovníku se rodily i další nápady na vědecké projekty, třeba česká encyklopedie²⁷¹, o které Josef Jungmann přemýšlel již dříve. Nápad se zpočátku mezi obrozenci uchytíl a Antonín pro ni i napsal již zmíněný článek, ale nakonec se ukázalo, že takový projekt je stále příliš ambiciózní. Oficiálně byl návrh na sepsání souhrnu vědeckých poznatků v českém jazyce²⁷² předložen prezidentu gubernia Karlu hraběti Chotkovi v roce 1829. Na to navázal plán založit fond, ze kterého by bylo možné pokrýt náklady na tisk české literatury, a o dva roky

²⁶⁶ M. HROCH, *Na prahu národní existence*, s. 138.

²⁶⁷ R. SAK, *Josef Jungmann*, s. 176.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 177.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 178-179.

²⁷¹ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 487.

²⁷² V této chvíli ještě nebylo definitivně rozhodnuto, zda bude vydán „pouze“ Slovník nebo celá všeobecná encyklopedie (V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 486-487).

později byla založena Matice česká. Přípravy Slovníku poté nabraly na intenzitě, Josef Jungmann se totiž také bál, že než dílo stihne/stihnou dokončit, umře²⁷³.

Roku 1834 byl první díl již hotový a v Časopise českého musea vyšel článek Františka Palackého, ve kterém upozorňuje, že již ke konci září bude vytištěn a vydán jeho první svazek²⁷⁴. Zakládající členové Matice české měli Slovník za dva zlaté a předplatitelé za jeden, jelikož druhá polovina ceny byla kompenzována z jejich příspěvků. Slovník vycházel ve svazcích od září roku 1834 až do roku 1839. Kromě již zmíněného prvního dílu, vycházely ostatní vždy čtvrtletně v lednu, dubnu, červenci a říjnu²⁷⁵.

V předmluvě ke Slovníku přibližuje Josef Jungmann okolnosti vzniku díla a další vlastní reflexe. Hned na počátku textu zmiňuje, že si uvědomuje, že Slovník není dokonalý, ale to je zapříčiněno tím, že živý a dynamicky se rozvíjející jazyk jako je čeština nelze komplexně zachytit ve slovníku. Je vlastně rád, že Slovník není perfektní, protože to opět jen dokládá živost češtiny²⁷⁶. Jungmann připomíná některé ze svých pohnutek, které ho vedly k sepsání takového díla, především tedy potřebu mít nějaký učební materiál pro výuku již na litoměřickém gymnáziu. Následně popisuje již zmíněné utváření sítě přispěvatelů. Jungmann zmiňuje i Dobrovského, který mu sice také poskytl několik hesel, ale jinak byl zaměstnán příliš mnoha dalšími úkoly a zároveň neměl ve svých poznámkách pořádek, čímž celkově zdržoval pracovní postup²⁷⁷. Dobrovský byl v té době již několik let mrtvý, ale zjevně se v tomto okruhu osob stále nehodilo přikládat mu jakékoliv zásluhy za jeho činnosti v rozvoji češtiny.

Jungmann oproti Dobrovskému vyzdvihuje řadu dalších osob mimo okruh svých nejbližších spolupracovníků, tyto osoby označuje za „výborné vlastence“²⁷⁸, zejména tedy Václava Matěje Krameria, jelikož slova, která sesbíral během svého života, zaslal jeho syn Jungmannovi. Dále zmiňuje své přátele, kteří mu zásadně pomohli, i když nebyli aktivními spoluautory, především tedy Václav Hanka, Jan Kollár a další. Zmiňuje i obětavou pomoc svých bratrů a srdečně jim děkuje. Antonínovi patřilo poděkování za výtahy ze starých lékařských knih, zde se má jednat o již zmíněné staročeské překlady Guglielma ze Saliceta a Rogera Frugardiho a za poznámky ze středověkých přednášek na pražské univerzitě, se kterými pracoval²⁷⁹. Janovi je pak děkováno za sbírání slov užívaných v okolí jeho farnosti v Tursku²⁸⁰.

²⁷³ R. SAK, *Josef Jungmann*, 183-186.

²⁷⁴ František PALACKÝ, *Slovník českoněmecký Jos. Jungmanna*, s. 350

²⁷⁵ Miloš HECL, *Kdy opravdu vycházel Jungmannův Slovník česko-německý?*, in: Naše řeč, č. 7-8, 1959, s. 239.

²⁷⁶ Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý, díl I. A-J*, Praha 1990, předmluva číslováno III.

²⁷⁷ Tamtéž, předmluva IV-V.

²⁷⁸ Tamtéž, předmluva VI.

²⁷⁹ Josef ČEJKA, *Sbírka slov a způsobu mluvení ze starých rukopisů lékařských*, s. 274-275.

²⁸⁰ Tamtéž.

Problém při identifikaci autorů hesel spočívá v tom, že ne všechna jsou „podepsaná“, například slova pocházející z Krameriovy sbírky lze rozpoznat pomocí poznámky *Kramerii excerpta*, což Jungmann uvádí již v předmluvě. Některé další zkratky je možné nalézt na neočíslované straně na začátku prvního dílu. Po předmluvě zde následuje vložená tabulka s vysvětlivkami a podpisy některých z Jungmannových spolupracovníků. Je ale zjevné, že není úplně kompletní, chybí třeba i Jan Jungmann.

Zkratka Antonína Jungmanna byla JA (Josef Jungmann měl zase J), ve zmíněné tabulce jsou vypsané vědní disciplíny, k nimž napsal autor hesla, u Antonína Jungmanna je uvedeno „o dobytku, o koních, o babení atd.“²⁸¹. Zde je opět patrný jeho upřímný zájem o zvěrolékařství. Podle signatur přímo v textu Slovníku je však zřejmé, že Jungmann napsal i další hesla z jiných oborů. Z hlediska (lidské) medicíny se neomezil pouze na „babení“, ale jeho signatury lze nalézt u velkého množství anatomické slovní zásoby obecně. Jak bylo již poukázáno, A. Jungmann byl v podstatě jediným možným adeptem, který mohl lékařskou terminologii kodifikovat v češtině, jelikož jako jediný z profesorů lékařské fakulty tento jazyk užíval při výuce a výkonu své profese (ostatně i v poznámce u vysvětlení signatury je uvedeno, že se jedná o lékaře a profesora)²⁸².

Velké množství hesel, u nichž je možné najít Antonínovu signaturu, pochází ze slovní zásoby, která se objevuje v jeho již zmíněném článku *Antropologie*. Jak již bylo řečeno, určité části článku opravdu jsou spíše jen předvedením českojazyčné anatomické terminologie. U příslušných hesel ve Slovníku je pak často odkazováno právě na tento text, jelikož se asi opravdu jednalo o jedno z mála dosavadních užití takových slov. Také je u nich (sice poměrně nedůsledně, ale přece) uplatňována podpisová značka JA.

Například u hesla KREV (v originálním textu pravopis KREW) je nejprve uvedena definice z medicínského slovního pole: „krev samotná se dělí na krevní vodu a krevní kru“²⁸³ a poté je citováno příslušné číslo Kroku. Dále následují obrazná použití lexému, za kterými jsou však již jiné zkratky, jelikož spíše spadaly do gesce dalších z tvůrců textu²⁸⁴. Podobný postup můžeme vidět i např. u výrazu OPONA, které Jungmann ve svých lékařských textech používal ve významu bránice. Zde se naopak nejdříve nachází zjevnější význam, který přetrval do současnosti a poté až následuje druhý, medicínský význam. U hesla je přidáno i synonymum bránice, které se ale např. v článku *Antropologie* (ještě) neobjevuje. Článek je tady pro výraz opona opět uveden jako zdroj, spolu s dalším Jungmannovým textem *Navedení o koních*. Jungmann přidává ještě jeden význam hesla, a to z oboru gynekologie. Zde se velmi

²⁸¹ J. JUNGMANN, *Slovník česko-německý I. A-J*, Praha 1990, příloha- nečíslováno.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Heslo: *Krev*, in: *Slovník česko-německý II. K-O*, 1990, s. 183.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 183-184.

pravděpodobně jedná o jeho vlastní neologismus, jelikož není uveden žádný zdroj, opona v tomto případě znamená prolaps dělohy²⁸⁵.

Na těchto příkladech lze dobře demonstrovat určitou snahu o interdisciplinární spolupráci a o celistvější zachycení slovní zásoby, včetně obrazných výrazů. Rozšíření referenční funkce jazyka za hranice skutečného žitého světa, představovalo další krok v „dohánění“ německé kultury²⁸⁶. Čeština se takto měla zařadit mezi velké evropské jazyky, kterými je možné vytvářet vědeckou a vysokou uměleckou produkci, popisovat pocity a abstrakta.

Odkazy na Jungmannovy texty můžeme najít i u nepodepsaných hesel, tendence k podpisování se do určité míry liší svazek od svazku, zároveň je třeba si uvědomit rozsah slovníkového díla a složitost realizace projektu, zapomenutý podpis rozhodně nemohl být tím největším problémem, kterému autoři čelili. Podepsaná hesla každopádně ukazují, že Jungmann vytvořil i několik hesel týkajících se starověkých kultur, tyto výklady jsou ale často o něco stručnější, pravděpodobně i proto, že se většinou jedná o vlastní jména měst a států starověkých civilizací²⁸⁷.

Jungmann ve Slovníku musel také (definitivně) kodifikovat slovní zásobu týkající se ženských pohlavních orgánů, se kterou, jak jsme již viděli, bojoval ve svých dřívějších textech. Mezi uváděnými hesly se již neobjevují (z dnešního pohledu) nejabsurdnější výrazy jako hambyvršek nebo hambykosti, i když v Jungmannově pozdější učebnici, (která vycházela až do roku 1842) jsou stále používány. Stále se však objevuje větší množství termínů pro jednu skutečnost, třeba slov pro dělohu je uvedeno hned několik, kromě dnešní užívané varianty také třeba materník, matka nebo latinský výraz uterus. Zároveň jsou ale popsány i další části ženského pohlavního ústrojí a mají samostatné heslo, což třeba u pozdějších výkladových slovníků již neplatí (např. *Riegrův slovník a Ottův slovník naučný* uvádějí jen souhrnné heslo „rodidla“)²⁸⁸.

V případě Jungmannova slovníku šlo především o zachycení, co možná největšího počtu lexémů a jejich významů, proto se objevuje i řada archaismů. Zajímavým příkladem je zde například slovo „život“, které je v první řadě definováno v moderním užití²⁸⁹ a poté i v archaickém významu odpovídajícímu břichu (jako v dnešní ruštině), resp. tělu²⁹⁰ (podobně jako německé slovo *Leib*, jehož archaičtějším významem je zase život). Tento exkurz má význam přímo pro dílo Antonína Jungmanna, jelikož v jeho první učebnici *Úvod k babení* je slovo život

²⁸⁵ Jungmann uvádí jako výklad slova: *přepadání pochvy mezi záklopy (Scheidenvorfall)*, heslo: *Opona*, in: *Slovník česko-německý II. K-O*, 1990, s. 957-958.

²⁸⁶ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 46.

²⁸⁷ Např. Heslo Kréta (J. JUNGSMANN, *Slovník česko-německý II. K-O*, Praha 1990, s. 182.

²⁸⁸ M. LENDEROVÁ—D. TINKOVÁ—V. HANULÍK, *Tělo mezi medicínou*, s. 150-152.

²⁸⁹ ...stav toho, co živo jest, opak smrti (J. JUNGSMANN, *Slovník česko-německý V. díl V-Ž*, Praha 1990, s. 856).

²⁹⁰ ...díle těla od hlavy až do zadku ((J. JUNGSMANN, *Slovník česko-německý V. díl V-Ž*, Praha 1990, s. 857).,

užíváno velmi běžně právě v onom (již) zastaralém významu²⁹¹. Heslo život není podepsané, takže nemůžeme vědět, jestli (alespoň třeba onu anatomickou část) nenapsal právě on. Každopádně na Jungmannových textech a na textech na nichž se výrazně podílel je možno téměř takto v „živém přenosu“ sledovat změny, které se v českém jazyce odehrály. Nejen na poli lexikologie, jak je patrné na tomto příkladu, ale například i v oblasti syntaxe, jak naznačují jeho porodnické spisy.

3.4 Sanskrt

Kromě všech již zmíněných aktivit je Jungmann také prvním znalcem sanskrtu v českých zemích, což je ostatně fakt, který je připomínán v mnoha jeho dosavadních stručných životopisech²⁹². Samskrt byl pro Evropany objeven britským lingvistou Williamem Jonesem v roce 1789. Jones zároveň poukázal na zásadní podobnosti mezi živými evropskými jazyky a sanskrtem, které byly ještě umocněny pevnou gramatickou strukturou, na které šlo snadno zkoumat podobnosti. Pro německé filology představoval tento nález možnost legitimizovat starobylost němčiny (ale i slovanských jazyků) ve srovnání s románskými jazyky. Ty se sice více podobají latině, jelikož v nich neproběhly hláskové posuny klasické pro germánské jazyky, ale sanskrt byl zase „nejpodobnější“ němčině. Na přelomu 18. a 19. století a v době rodícího se německého nacionalismu představoval pro německý jazyk a kulturu argument proti doposud dominantní italštině a francouzštině²⁹³.

Ve svém článku *O Samskritu*²⁹⁴, navazuje Jungmann na tuto legitimizaci germánských jazyků a po vzoru dobové lingvistiky k nim přidává i jazyky slovanské. Jungmann odkazuje i na Williama Jonese a cituje: „[sanskrt] jest dokonalejší než řecká, bohatější nežli latinská [řeč], a výtečnější/ozdobnější nežli obě“²⁹⁵. Představa sanskrtu jakožto ještě staršího jazyka, než je latina a řečtina mohla opět o něco více zdůraznit i starobylost češtiny. Ta doposud byla srovnávána kvůli určitým podobnostem ve flektivnosti a nepevném slovosledu právě s latinou a řečtinou, respektive byla brána jako jazyk, který se z nich vyvinul²⁹⁶. Samskrt však slovanským jazykům nabízel ještě starší zasazení a vnímat češtinu jako jeho přímého následovníka, nabízelo možnost

²⁹¹ Např. na straně 69 je uveden seznam příznaků, že se dítě narodí mrtvé, některými z nich jsou i: *Když život, jak brzy matka na tu neb onu stranu lehne, nepodobně přepadává nebo: Když život studenější býti se nalézá.*

²⁹² Např.: M. MATOUŠEK, *Ant. Jungmann*, s. 14, M. PÍSKOVÁ, *Antonín Jungmann a Napajedla*, s. 84.

²⁹³ George YULE, *The study of language*, Cambridge 2019, s. 226-237.

²⁹⁴ Antonín Jan JUNGSMANN, *O Samskritu*, Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, č. 1, 1821, s. 65-81

²⁹⁵ Tamtéž, str. 65; srov. s anglickým originálem: „*The Sanskrit language, whatever be its antiquity, is of a wonderful structure; more perfect than the Greek, more copious than the Latin, and more exquisitely refined than either, yet bearing to both of them a stronger affinity, both in the roots of verbs and in the forms of grammar than could possibly have been produced by accident*” (George YULE, *The study of language*, s. 225).

²⁹⁶ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 48.

postavit se skutečně na stejnou úroveň, na jaké byly antické jazyky²⁹⁷. Možná také proto Jungmann už více nezmiňuje zbytek původního Jonesova citátu (v poznámce č. 253), který naznačuje, že sanskrt, latina a řečtina jsou velmi podobné a také zřejmě příbuzné, čeština by takto jako následovník sanskrtu zase byla na novější (a tedy nižší) úrovni.

Ve zbytku svého textu se odkazuje především na dílo Friedricha Schlegela *Über die Sprache und Weisheit der Indien* a na texty Franze Boppa, významného lingvisty, jednoho z prvních, který se zabýval komparativní diachronní lingvistikou. Německé autory přímo cituje, tak se zdá být pravděpodobnější, že sanskrt studoval spíše skrze jejich texty než Jonesův anglický originál.

Jungmann v souladu s německými autory odkazuje původ germánských jazyků k sanskrtu a samozřejmě vehementně podporuje jejich teze, které naznačují, že i slovanské jazyky by mohly mít stejný původ, jen se pro starší období nedochovalo dostatečné množství památek. Také se v textu odvolává na teze ohledně krásy slovanského jazyka, která zdaleka přesahuje i latinu a řečtinu²⁹⁸ a vymezuje se proti těm autorům, kteří slovanské jazyky hanobí²⁹⁹. V klasickém duchu jungmannovské generace národního obrození uvádí, že hanobení jazyka znamená hanobení celého národa. V rozporu se silným národním cítěním, které se této generaci přisuzuje, je ale zajímavé, že Jungmann přiznává, že všechny jazyky (uplatněním jeho vlastní argumentace tedy i národy) mají svou krásu a všechny jsou ušlechtilé³⁰⁰.

V podstatné části článku Jungmann metodou triangulace porovnává česká slova a gramatické struktury s jejich německými a hindskými překlady. Zde se velmi pravděpodobně z velké části jedná o jeho vlastní výzkum, když byl jediným mluvčím češtiny, který zároveň ovládal i sanskrt. V kontextu ostatní Jungmannovy problematické práce s prameny (viz kritický přístup k Hájkovi, necitování autorů a zdrojů myšlenek v textech a celkový odklon od Dobrovského vzoru) však nemůžeme úplně vyloučit, že spíše (jen) nahradil slova z třetího jazyka (tedy jiného výzkumu) výrazy českými. Alespoň nějaký podíl však na této práci nepopíratelně má.

Hlavním účelem této části textu také bezpochyby není rekonstrukce způsobů, kterými můžeme poznat, že čeština (a ostatně i další slovanské jazyky nebo němčina) vychází ze sanskrtu. Spíše chce jen dokázat, že čeština je rovnocenná s němčinou, protože obě vzešly ze stejného původu a česká slova jsou stejně tak svébytná a autentická jako ta německá. Indický původ Slovanů

²⁹⁷ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 52.

²⁹⁸ Jungmann v tomto případě odkazuje na Josepha Görrese a italského slavistu Appendiniho, A. J. JUNGSMANN, *O Samskritu*, s. 67-68.

²⁹⁹ Jungmann zde cituje historika a politologa Karla von Rottecka, který v citovaném textu uvádí, že řecký jazyk je vhodný k básnění, latinský pro práva, francouzský ke schůzkám, italština (vlašská řeč) je vhodná pro vyjádření lásky, němčina a angličtina jsou jazyky zralého rozumu a ruština (jakožto jediný zmíněný reprezentant ze skupiny slovanských jazyků) je řeč otroků. (Tamtéž, s. 68).

³⁰⁰ Tamtéž, s. 68

odkazuje i k tomu, že jména slovanských bohů jsou velice podobná těm hindským, a i určité tradice (např. upalování žen s mrtvým manželem) byly v obou kulturách totožné³⁰¹.

V druhém čísle Kroku z roku 1821 publikoval Antonín Jungmann článek nazvaný *O Hindích*³⁰², zde přibližuje kulturní a přírodní realie Indie. Informace předkládané v článku působí velice subjektivně (např. zmínky o indické pohostinnosti)³⁰³, ale Jungmann, alespoň podle všech dochovaných zpráv, Indii nikdy nenavštívil, zároveň však ani v tomto případě neuvádí zdroje, ze kterých takové (zavádějící) informace čerpá. Zde se samozřejmě nejedná o zpětnou kritiku jeho vědeckého díla, spíše jen o povzdech nad omezením a ztížením dalších badatelských postupů.

Jungmann v textu mimo jiné letmo zmiňuje kolonizaci Indie a z lakonických poznámek lze usoudit, že ji hodnotí spíše negativně. Tuto část textu lze parafrázovat tak, že Britové v jeho očích dokonali dílo Portugalců a celou zemi zničili jako kobylinky.³⁰⁴ Zde by se nabízelo možné srovnání, které by situaci panující v Indii aktualizovalo pro dobové české publikum. Indie se v Jungmannově podání velmi přibližuje slovanskému světu právě historickou příbuzností. Také má vyspělou kulturu, která se však nemůže dostatečně rozvíjet, jelikož země je v podřízeném postavení zemi, která kvalitnějšímu rozvoji brání. Jungmann v článku také nezmiňuje žádné aspekty politického uspořádání (kromě koloniální vazby na Británii a ani tu příliš nespecifikuje) a zabývá se jen ryze kulturními, potažmo jazykovými otázkami, což je prostor, ve kterém se pohybovalo i dobové české národní hnutí. Jeho příslušníci se takto mohli s indickou kulturou a vzájemnou příbuzností jazyků lépe ztotožnit, jelikož obě země v jejich očích řešily podobné problémy.

³⁰¹ A. J. JUNGMANN, *O Samskritu*, s. 70-72.

³⁰² Antonín Jan JUNGMANN, *O Hindích*, Krok. Veřejný spis všennaučný pro vzdělance národu českoslovanského, č. 2, 1821, s. 35-47.

³⁰³ Tamtéž, s. 36.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 37-38.

Závěr

Osud Josefa Jungmanna, dědečka Antonína a Josefa Jungmannových, který zahynul při oné nešťastné likvidaci jezevců, se nám zdá tolik nepodobný s životem jeho vnuka (resp. vnuků), který umírá o sto let později jako nobilitovaný rytíř, profesor a uznávaný člen společnosti, na jejímž založení (a vytvoření jejího komunikačního kódu) se sám zásadně podílel. Na takovém posunu lze dokonale demonstrovat emancipaci, kterou přineslo osvícenství nižším vrstvám. Josef Jungmann bývá uváděn³⁰⁵ jako příklad nové nastupující postosvícenské generace intelektuálů, který by se nemohl prosadit bez předchozího dynamického období, které ho osvobodilo a umožnilo mu přístup ke vzdělání. Stejně tvrzení můžeme nepochybně vztáhnout i na jeho mladšího bratra.

Ač Antonín Jungmann není osobností zcela neznámou a zapomenutou, určitě se mu nedostalo v historiografii dostatečné pozornosti. Ostatně ani tato práce zdaleka nevyčerpala všechna témata, v rámci nichž lze Jungmannův odkaz zkoumat. Životopisná studie Antonína Jungmanna bude pravděpodobně vždy limitovaná nedostatečným množstvím pramenů, které je zapříčiněno chybějící pozůstalostí. Další fragmentární otázky jako vztah mezi dvěma bratry Jungmannovými je omezen i nedostatečnou pramennou základnou ve fondu Josefovy pozůstalosti.

V této práci byla každopádně načrtnuta alespoň základní linie života Antonína Jungmanna a poté zdůrazněny dvě (dle mého soudu) nejdůležitější pole, ve kterých se pohyboval. Je jimi jeho kariéra v oboru porodnictví, především výuka porodních bab a role v procesu národního obrození. V této práci byly nastíněny okolnosti, za jakých byl Jungmann uveden na post profesora a představeny problémy, se kterými se potýkal při vyučování adeptek babictví. Pramennou základnu představovaly samotné seznamy posluchaček a dochovaná potvrzení o jejich vykonaných zkouškách a také dopisy (především stížnosti) adresované guberniu a dvorské studijní komisi. Pro doplnění komplexnějšího obrazu náplně výuky, byly využity i poznatky z jeho vlastních prací, učebnic pro porodní báby, které byly přímo využívány pro potřeby kurzů. Zároveň byly i komparovány s učebnicemi, které byly určeny mužům, kteří v rámci studia medicíny a ranhojičství navštěvovali stejné kurzy. Z této komparace (ale i z dalších Jungmannových zpráv) je patrné, že o intelektu porodních bab neměl příliš valného mínění. Jejich vzdělávání sice považoval za důležité, zároveň se mu ale zdálo velmi frustrující. V tom se liší od svého studenta a prvního asistenta Františka Mošnera, který přikládal posluchačkám babictví a jejich výuce stejný význam jako vzdělání, kterému se dostávalo jejich mužským kolegům.

³⁰⁵ M. HROCH, *Na prahu národní existence*, s. 51-52.

Druhá kapitola dále přibližuje ještě ostatní iniciativy, do nichž se Jungmann zapojil během svého působení na lékařské fakultě. Především tedy vyjednávání o rekonstrukci porodnice, snahy získat pro sebe asistenta a dosáhnout zvýšení platu. Jungmann se zapojoval i do radostnějšího univerzitního dění, podílel se třeba na přípravách oslav 500. výročí založení a také působil jako historiograf lékařské fakulty.

Ve třetí kapitole byla nastíněna Jungmannova role v jeho dobové obrozenecké generaci. Ze zkoumaného materiálu vyplývá závěr, že Jungmannovo národní vědomí a uvědomění zapadalo do kontextu dobové obrozenecké společnosti. Cítil se být Čechem a tuto příslušnost odvozoval od skutečnosti, že jeho mateřským jazykem je čeština. Zároveň cítil určitou sounáležitost s ostatními slovanskými národy, zejména Poláky a Rusy, tyto národy byl ochoten bránit před útoky ze strany Němců. Na druhou stranu, jeho texty, které se zabývaly obhajobou slovanských záležitostí (úvodník k otištění Rukopisu zelenohorského v Kroku, článek *Kdo činí, kdo trpí křivdu*, do jisté míry i texty zabývající se sanskrtem), byly napsány a vyšly pouze v češtině. Komunikační potenciál s německými oponenty tak byl velmi nízký, ne-li úplně nulový, a i Jungmannovy obhajoby představují spíše jen způsob sebe-ujistění nebo sebe-přesvědčení.

I přes tuto pacifistickou výbojnost, s jakou byl Jungmann ochoten hájit zájmy svého národa a jazyka, neměl žádné vize státoprávního uspořádání českých zemí, které by byly spojené s rozkladem rakouského státu. Zároveň se cítil být i věrným poddaným císaře a věřil, že i císař je přítelem Čechů, který jim poskytuje ochranu před německým živlem. Jungmann si pak samozřejmě neuvědomuje, že Františkova podpora českého programu vycházela z pragmatické snahy domluvit se i s nižšími (méně vzdělanými) vrstvami obyvatel. A boj proti německému nacionalismu směřoval zase spíše na území bývalé Říše a snažil se brzdit infiltraci do prostředí rakouských Němců.

Další aspekt, ve kterém Jungmann následuje linii svých současníků, je jeho pozice v počáteční fázi Sporů o Rukopisy. Oba bratři Jungmannovi v pravost Rukopisů věřili a hájili ji. Prostřednictvím Antonínova angažování můžeme také rekonstruovat jeho pozici v obrozenecké společnosti. Přirozeně už jen kvůli tomu, kdo byl jeho bratrem, bylo zřejmé, že i Antonín bude v české společnosti respektovanou osobou. Antonín se však stále profiloval i sám, nezávisle na bratrovi, např. ze své iniciativy poslal opisy Rukopisů polskému lingvistovi Majejskému, čímž se zasadil o jejich větší propagaci ve slovanském světě.

V této kapitole byly přiblíženy i Jungmannovy autorské odborné texty. Zde bych znovu poukázala na význam např. článku *Antropologie* pro kodifikaci odborné češtiny. Význam Antonína Jungmanna zde zdánlivě přesahuje i Josefa Jungmanna, jelikož Antonín dosáhl

odborné komunikace za rovinou metajazykové funkce³⁰⁶, resp. jako jeden z prvních učenců své doby použil češtinu pro odborné vyjádření něčeho jiného než popisu samotného jazyka.

S tímto textem pak úzce souvisí i podíl Antonína Jungmanna na vydávání *Česko-německého slovníku*, jelikož, jak jsme viděli, množství hesel, které zpracoval, vycházelo právě ze slovní zásoby užití ve zmíněném článku. Zároveň byly představeny i nejzákladnější souvislosti vzniku celého projektu Slovníku v obrozenecké společnosti, pro úplnější zpracování tohoto tématu nemám dostačující bohemistické vzdělání, tak tento výzkum zůstává spíše torzovitým náčrtem. Téma *Česko-německého slovníku* je každopádně jen velmi málo zpracované a zasloužilo by si hlubší (interdisciplinární) výzkum, potažmo vlastní monografii.

Poslední podkapitola třetí kapitoly práce se věnuje Jungmannovým článkům pojednávajícím o sanskrtu. V dobové lingvistice mělo toto bádání velký význam a Jungmann by s ním byl českou jazykovědu mohl zařadit do proudu evropské (nebo alespoň středoevropské, jelikož tento výzkum byl zejména významný v německých zemích) lingvistiky. Poněkud ironickou je skutečnost, že Jungmannovy texty musely nutně zapadnout kvůli provincialismu češtiny, ve které byly napsány, i přesto, že jejich obsah vyzdvihuje její význam ve srovnání s ostatními evropskými jazyky.

³⁰⁶ Roman JAKOBSON, *Lingvistika a poetika*, in: Vladimír MACURA, Alice JEDLIČKOVÁ (eds.), *Průvodce po světové literární teorii 20. století*, Brno 2012, s. 371.

Seznam literatury

Archivní prameny

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Josef Jungmann, korespondence- vlastní, přijatá: Antonín Jungmann

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Josef Dobrovský, korespondence- vlastní, přijatá: Antonín Jungmann

Národní archiv České republiky, České gubernium- Publicum, kartony 7523, 7524, 7527.

Národní archiv České republiky, České gubernium- Zemský protomedikát, karton 11.

Archiv Univerzity Palackého v Olomouci, fond: František Mošner, karton 1.

Literatura

Josef ČEJKA, *Několik slov před vyjitím „Domácího lékaře“ od Paulického*, in: Časopis českého museum, č. 2, 1850, s. 269-285.

Josef ČEJKA, *Sbírka slov a způsobu mluvení ze starých rukopisů lékařských*, in: Časopis českého museum, č. 3, 1848, s. 274-305.

Dalibor DOBIÁŠ, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817-1885)*, Praha

Dalibor DOBIÁŠ, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění*, Praha 2019.

2014.

Jana ENGLOVÁ – David TOMÍČEK, *Jan Evangelista Purkyně. Ke 150. výročí úmrtí Jana Evangelisty Purkyně a 65. výročí vysokoškolského vzdělávání v regionu severozápadních Čech*, Ústí nad Labem 2019.

Jan HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III. 1802—1918*, Praha 1997.

Miloš HECL, *Kdy opravdu vycházel Jungmannův Slovník česko-německý?*, in: Naše řeč, č. 7-8, 1959, s. 239.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Jungmannova klinika ve světle dosud nevyužitých pramenů*, in: Sborník lékařský, č. 2, 1996, s. 249-257.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999.

Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence: Touha a skutečnost*, Praha 1999.

Roman JAKOBSON, *Lingvistika a poetika*, in: Vladimír MACURA, Alice JEDLIČKOVÁ (eds.), *Průvodce po světové literární teorii 20. století*, Brno 2012.

Antonín JUNGSMANN, *Rod Jungmannů ze Svaté a z Hudlic*, Praha 1948.

- Antonín Jan JUNGSMANN, *Člověkosloví čili Antropologie (dokončení)*, in: Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, 1831, č. 4, s. 521-553.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *Člověkosloví čili Antropologie, Složení lidského těla čili ústrojnost*, in: Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, 1827, č. 2, s. 266-312.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *Das technische der Geburtshilfe zum Gebrauche bei Vorlesungen über Operationen für Mediziner und Wundärzte*, Praha 1824.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *Dr. Gind. Felixo Paulického Domáci lékař aneb Kniha o šetření zdraví zvláště pro lid venkovský, v níž se ukazuje, jak obyčejné nemoci snadně a lehkými léky léčeny býti mohou k užitku duchovních, ranhojičů a lékařů*, Praha 1833.
- Antonín JUNGSMANN, *Kdo činí, kdo trpí křivdu*, in: Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, 1822, č. 3, s. 61-67.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *Navedení o koních*, Praha 1818.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *O Hindích*, in: Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, 1821, č. 2, s. 35-47.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *O Samskritu*, Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, 1821, č. 1, s. 65-81.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *O sedmeru dobytka domácího, jeho chování a nemocech*, Praha 1826.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *O spojení lékařství se svobodnými naukami*, in: Časopis musea českého, č. 3, 1837.
- Antonín Jan JUNGSMANN a kol., *Pozvání k účastenství na nastávající slavnosti pětistyletého založení vysokých škol Pražských*, in: Časopis českého museum, č. 3, 1843, s. 443-449.
- Antonín Jan JUNGSMANN—Josef JUNGSMANN (eds.), *Saud Libušin*, in: Krok. Veřejný spis všenaučný pro vzdělance národu česko-slovanského, 1822, roč. 2., č.1, s. 48-61.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *Skizzierte Geschichte der medizinischen Anstalten an der Universität zu Prag*, Vídeň 1840.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *Umění porodnické k užitku ženám při porodu obsluhujícím*, Praha 1821.
- Antonín Jan JUNGSMANN, *Úvod k babení*, Praha 1804.
- Josef JUNGSMANN, *Boj o obrození národa: výbor z díla Josefa Jungmanna*, Praha 1948.
- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý I. díl, A-J*, Praha 1989.
- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý II. díl, K-O*, 1990.
- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý V. díl V-Ž*, Praha 1990

- Josef JUNGMANN, *Zápisky*, Praha 1998.
- Ludmila KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754—1918*, Praha 1965.
- Karel KLAUS, *Antonín Jungmann a jeho škola*, in: *Časopis lékařů českých*, 1942, s. 1007-1011.
- Jan KOUBEK, *O Královodvorském Rukopisu s obzvláštním ohledem na jinoslovanské překlady jeho*, *Časopis českého museum*, č. 1, 1838, s. 364-415.
- Thomas LAQUEUR, *Rozkoš mezi pohlavími: Sexuální diference od antiky po Freuda*, Praha 2017.
- Milena LENDEROVÁ – Daniela TINKOVÁ – Vladan HANULÍK, *Tělo mezi medicinou a disciplínou: Proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*, Červený Kostelec 2014.
- Milena LENDEROVÁ, *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. století do poloviny 20. století*, Praha 2019.
- Vladimír MACURA, *Znamení zrodu a české sny*, Praha 2015.
- Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, Praha 2004.
- Miloslav MATOUŠEK, *Ant. Jungmann*, Praha 1937.
- Alexandr MYLNIKOV, *Vznik národně osvícenské ideologie v českých zemích 18. století*, Praha 1974.
- František PALACKÝ, *Slovník českoněmecký Jos. Jungmanna*, in: *Časopis českého museum*, 1834, s. 350-351.
- Milada PÍSKOVÁ, *Antonín Jungmann a jeho literární odkaz*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: Sborník z 20. odborné konference Olomouc, 20. - 21. září 2011, Olomouc 2012 s. 23-27.*
- Milada PÍSKOVÁ, *Antonín Jungmann a Napajedla*, in: *Acta musealia : Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně Zlín : Muzeum jihovýchodní Moravy*, č. 1-2, 2011-2012, s. 83-85.
- Ernst PLATNER, *Anthropologie für Aerzte und Weltweise*, Lipsko 1772.
- Václav RUBEŠKA, *Příspěvky k dějinám porodnictví v Čechách*, in: *Československá gynekologie*, 1968, s. 234-239.
- Robert SAK, *Josef Jungmann*, Praha 2013.
- Jitka SÝKOROVÁ, *Jungmannova knihovna*, in: *Sborník lékařský*, č. 2, 1996.
- Václav ŠEFČÍK, *Jan Jungmann. K 125. výročí úmrtí*, in: *Zprávy Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti*, 1967, s. 3-6.
- Jiří ŠTAIF, *Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790—1900, část I.*, Praha 1997.

Jiří ŠTAIF, *Modernizace na pokračování. Společnost v českých zemích (1770—1914)*, Praha 2020.

Daniela TINKOVÁ, *Tělo – věda – stát, Zrození porodnice v osvícenské Evropě*, Praha 2010.

Daniela TINKOVÁ, *Tschechisch als Karrierevorteil? Die Professionalisierung der Geburtshilfe und das Problem des sprachlichen ‚Utraquismus‘ an der Wende des 18. zum 19. Jahrhundert*, in: *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder*, 2009, č. 1, s. 76-95.

Daniela TINKOVÁ, *Zákeřná mefitis: Zdravotní policie, osvěta a veřejná hygiena v pozdně osvícenských Čechách*, Praha 2012.

Vilém Rudolf WEITENBERG, *Nástiny životopisů českých přírodoskumců*, in: *Živa*, č. 12, 1854.

Vilém Rudolf WEITENBERGER, *Nekrolog*, in: *Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde*, č. 43, 1858, s. 11-13.

Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, II.*, Vídeň 1857, s. 391

Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich, X*, Vídeň 1863.

Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, XVIII.*, Vídeň 1868.

George YULE, *The study of language*, Cambridge 2019.

Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

Internetové zdroje

Božena MUSILOVÁ, *Piaristé v Lipniku nad Bečvou*, dostupné online na: <https://info.mesto-lipnik.cz/piariste-v-lipniku-nad-becvou/d-1049>, [22.02.2021].

[https://de.wikipedia.org/wiki/Montelabate_\(Adelsgeschlecht\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Montelabate_(Adelsgeschlecht)).

Státní oblastní archiv Praha, Beroun, dostupné online na: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/3911/18>.

Seznam příloh

1. Posluchačky porodnictví v letním semestru 1808, NA ČR- České gubernium, Zemský protomedikát- karta 11, inv. č. 11

	Jméno	Místo původu	Příchod (termín zkoušky)
1	Anton Aloisie	Wegstadt (farnost v rámci Zubrnice) (Boleslavský kraj)	20. května
2	Bratková (Bratkin) Theresia	Žatec (Žatecký kraj)	22. dubna
3	Breitová (Breitin) Elisabeth	Valy (Boleslavský kraj)	30. dubna
4	Fenzlová (Fenzlin) Josepha	Vysoká (Prácheňský kraj)	20. dubna
5	Filková (Filek) Katharina	Soběslav (Budějovický kraj)	10. června
6	Hälbig Katharina	Jiřetín pod Jedlovou (Litoměřický kraj)	20. dubna
7	Hezerin Anna	Kláštorec nad Ohří (Žatecký kraj)	12. května
8	Hermann Maria	Soběslav (Budějovický kraj)	8. června
9	Hrabalová Helena	Humpolec (Čáslavský kraj)	nedostavila se
10	Janderová Johanna	Kaplice (Budějovický kraj)	16. dubna
11	Kaplanová Maria	Lípa (Boleslavský kraj)	19. dubna
12	Karasová Anna	Jirčany (Kouřimský kraj)	17. června
13	Kochladin (Kochladová) Katharin	Kosov (u Tachova) (Žatecký kraj)	30. června
14	Křížová (Krziz) Katharina	Sadská (Bydžovský kraj)	12. května
15	Mayer Johanna	Praha	20. května
16	Pardusová (Pardusin) Rosalie	Mnichovo Hradiště (Boleslavský kraj)	27. dubna
17	Rachová (Rachin) Ludmila	Praha	28. května
18	Sádlová (Sadlin) Veronika	Kutná Hora (Kouřimský kraj)	20. dubna
19	Schaftyl Franziska	Bechyně (Táborský kraj)	9. dubna
20	Schlechta Ruthar	Sadská (Bydžovský kraj)	12. května
21	Vínohorská Maria	Beroun (Berounský kraj)	4. června
22	Voráčková (Voraczkin) Dorothea	Švihov u Klatov (Klatovský kraj)	20. května
23	Zoglar Elisabeth	Klatovy (Klatovský kraj)	23. května
24	Vaníčková (Wanieczek) Anna	Praha	20. dubna
25	Ness Marianna	Třeboň (Budějovický kraj)	27. května
26	Blümel Katharina	Lípa (Boleslavský kraj)	26. května
27	Wagner Anna	Kadaň (Loketský kraj)	20. dubna
28	Zichet Theresia	Tábor (Táborský kraj)	24. srpna

2. Posluchačky porodnictví v zimním semestru 1808, NA ČR- České gubernium, Zemský protomedikát- karta 11, inv. č. 11

	Jméno	Místo původu	Příchod (termín zkoušky)	Pozn.
1	Elisabeth Hauska	Praha	8. listopadu, byla nemocná	
2	Schulzová (Schulzin) Johanna	Praha	7. listopadu	
3	Zendrai Barbara	Praha	7. listopadu	
4	Durdilová (Durdilin) Nepomucena	Dobříš (Berounský kraj)	6. listopadu	
5	Egem Rosina	Libomyšl (Berounský kraj)	10. ledna	
6	Fialová (Fialin) Anna	Tetín (Berounský kraj)	1. prosince	
7	Humlová (Humlowa) Dorothea	Hořovice (Berounský kraj)	nedostavila se	
8	Puchmelter Magdalena	Hvozdec (Berounský kraj)	nedostavila se	
9	Sander Maria	Hořovice (Berounský kraj)	1. ledna	
10	Schinková (Schinkin) Anna	Tachlovice (Berounský kraj)	1. ledna	
11	Sojková (Soykin) Veronika	Hořovice (Berounský kraj)	nedostavila se	
12	Vejrová (Wairin) Ludmilla	Vížina (Berounský kraj)	nedostavila se	
13	Landfeld Anna	Nová paka (Bydžovský kraj)	7. listopadu	
14	Gregerová (Gregerin) Elisabeth	Vitín (Budějovický kraj)	1. prosince	
15	Parhansel Anna	Budějovice (Budějovický kraj)	1. prosince	
16	Bayl Elisabeth	Kuřívody (Boleslavský kraj)	nedostavila se	
17	Schreyerová Catharina	Šidlov (Boleslavský kraj)	nedostavila se	
18	Hromádková Anna	Hrochův Týnec (Chrudimský kraj)	27. ledna	
19	Greifinger Anna	Heřmanův Městec (Chrudimský kraj)	23. prosince	
20	Pražinová Dorothea	Toužim (Čáslavský kraj)	pouze zkoušená	
21	Schmiedová Elisabeth	Vršovice (Kouřimský kraj)	7. listopadu	absolvovala kurzy, ale zkoušku už nesložila
22	Chytrá Catharina	Kobylisy (Kouřimský kraj)	nedostavila se	
23	Kostlivová (Kostliwin) Maria	Domažlice (Klatovský kraj)	8. listopadu	město uhradilo poplatek
24	Hrušková Barbara	Chlumeck (Hradecký kraj)	11. listopadu	město uhradilo poplatek

25	Hess/ Hessová (Hessin) Johanna	Litoměřice (Litoměřický kraj)	pouze zkoušená	
26	Zimmermann Rosalie	Krásný Buk (Litoměřický kraj)	7. listopadu	nedostavila se
27	Bräuer/ Bräuerová (Bräuerin) Franziska	Volyně (Prácheňský kraj)	nedostavila se	
28	Stanková (Stankin) Barbara	Velká Chmelištná (Rakovnický kraj)	28. listopadu	zaplatila vrchnost
29	Štorek Catharina	Malé Přítočno (Rakovnický kraj)	1. prosince	zaplatila vrchnost
30	Dobicerová (Dobicerin) Elisabeth	Louny (Žatecký kraj)	28. října	
31	Rozhamová Catharina	Blšany (Žatecký kraj)	24. ledna	

3. Posluchačky teoretického porodnictví v letním semestru 1809, NA ČR- České gubernium,
Zemský protomedikát, karton č. 11, inv. č

Jméno	Místo původu	Příchod (termín zkoušky)	Poplatek za zkoušku	Datum ukončení
Balzar Anna	Poděbrady (Bydžovský kraj)	6. dubna		
Barsch Dorothea	Vitiněves (Bydžovský kraj)	18. dubna	vrchnost	nedostavila se
Bielohuba Barbara	Dačice (Chrudimský kraj)	10. dubna	vrchnost	nedostavila se
Čejsová (Czeysin) Anna	Sušice (Plzeňský kraj)	10. dubna	město	
Fiselová (Fiselin) Johanna	Libochovice (Litoměřický kraj)	7. dubna	vrchnost	
Formanková (Formankin) Anna	Polabec (Bydžovský kraj)	6. dubna		
Franková (Frankin) Anna	Nová Víska (Žatecký kraj)	8. dubna		
Hantschilová Maria	Přibyslav (Bydžovský kraj)	9. dubna	farnost	nedostavila se
Hlaváčková Barbara	Milešovice (Bydžovský kraj)	19. dubna	vrchnost	
Hermannová Agnes	Kuřívody (Boleslavský kraj)	9. dubna		
Hoffmann Johanna	Louny (Žatecký kraj)	10. dubna		
Hollankin (Holánková) Katharina	Vysoké Chvojno (Chrudimský kraj)	10. dubna		
Holly Aloisie	Praha	6. dubna	vlastní náklady	
Huňatá Anna	Svítkov (Chrudimský kraj)	10. dubna		
Junkin (Junková) Anna	Holé Vrchy (Bydžovský kraj)	10. dubna	město	
Kindlin (Kindlová) Maria	Citolíby (Žatecký kraj)	16. dubna	vlastní náklady	
Kubiczkin (Kubíčková) Maria	Budeč (Budějovický kraj)	6. dubna		
Lansky (Lanská) Maria	Lukovec (Bydžovský kraj)	10. dubna	vrchnost	
Laubin (Laubová) Anna	Kralovice (Plzeňský kraj)	9. dubna		
Lenzin (Lenzová) Maria	Loket (Loketský kraj)	3. března		
Morwitz Katharina	Praha	6. dubna	vlastní náklady	
Naprawnink (Nápravníková) Barbara	Jičín (Bydžovský kraj)	17. dubna		
Niemezkin (Němečková) Anna	Budenice (Bydžovský kraj)	6. dubna		nedostavila se
Renczin (Renčová) Ludmila	Dačice (Chrudimský kraj)	9. dubna		
Rudtelbach Maria	Praha	10. dubna		

Saubek (Saubková) Eva	Klatovy (Klatovský kraj)	17. dubna	vrchnost	
Schmiedin (Schmiedová/ Šmídová) Maria	Kolín (Kouřimský kraj)	11. dubna		
Schulzin (Schulzová) Anna	Kouřim (Kouřimský kraj)	20. dubna	vlastní náklady	nedostavila se
Slawikin (Slavíková) Katharina	Bydžov (Bydžovský kraj)	9. dubna		
Svobodová Rosalie	Praha	11. dubna		
Wozkin (Vozková) Johanna	Růžová (Žatecký kraj)	10. dubna		
Wrbenská (Vrbenská) Maria	Řepeč (Bydžovský kraj)	6. dubna		
Fialová Eva	Budějovice (Budějovický kraj)	není zaznamenáno	vlastní náklady	

4. Posluchačky porodnictví v letním semestru 1810, NA ČR- České gubernium, Zemský protomedikát- karton 11, inv. č. 11

	Jméno	Místo původu	Datum příchodu (termín zk.)	Odchod
1	Bartoničková (Bartoniczek) Josephina	Dobřichovice (Berounský kraj)	10. května	
2	Bakitská Josepha	Mnichovo Hradiště (Boleslavský kraj)	15. května	19. července
3	Benešová (Benesch) Magdalena	Dačice (Chrudimský kraj)	15. června	
4	Breichová (Breichin) Marie Anna	Loket (Loketský kraj)	15. května	21. května
5	Beüs Julianna	Jindřichův Hradec (Budějovický kraj)	7. května	
6	Burmová (Burmin) Elisabeth	Černá (Bydžovský kraj)	21. června	4. července
7	Budková (Butka) Josepha	Praha	9. dubna	
8	Charvátová (Charwatin) Maria	Praha	13. června	
9	Čapková (Czapek) Anna	Liberec (Boleslavský kraj)	11. dubna	
10	Danielová (Danielin) Anna	Smiřice (Klatovský kraj)	5. dubna	
11	Dušková (Duschkin) Franziska	Hradec Králové (Hradecký kraj)	10. května	
12	Dup Maria	Budějovice (Budějovický kraj)	16. května	21. května nedostavila se
13	Ersáková (Ersakin) Elisabeth	Praha	13. dubna	nedostavila se
14	Fridová (Fridin) Veronika	Sředokluky (Rakovnický kraj)	26. dubna	nedostavila se
15	Fryšová (Frischin) Franziska	Praha	10. května	
16	Frošová (Frosch) Anna	Dalkovice (Kouřimský kraj)	3. května	
17	Fuderová (Fuderin) Josepha	Praha	3. května	
18	Jirsová (Girsin) Barbara	Trnovany (Bydžovský kraj)	29. dubna	
19	Gruber Anna	Brandýs (Kouřimský kraj)	2. května	
20	Hadrová Rosalie	Přelouč (Chrudimský kraj)	3. května	21. června
21	Hayek Rosalia	Mírovice (Prácheňský kraj)	19. července	
22	Heisler Josepha	Praha	13. dubna	
23	Henčlová (Hentschlin) Veronika	Nové Pavlovice (Boleslavský kraj)	8. května	
24	Holubová (Holubin) Ludmila	Habry (Čáslavský kraj)	13. dubna	
25	Holzer(ová) Anna	Rothenbaum (vesnice zanikla v 50. letech 20.st.) (Klatovský kraj)	1. července	1. července
26	Judin Anna	Příbram (Berounský kraj)	2.května	9. července
27	Karlová (Karlin) Maria	Krásná Lípa (Loketský kraj)	26. března	28. června
28	Klemen Katharina	Škrle (Žatecký kraj)	27. dubna	19. července
29	Kmičánková (Kmiczankin) Ludmila	Živanice (Chrudimský kraj)	13. dubna	2. června
30	Kochnamová (Kochnamin) Katharina	Tursko (Rakovnický kraj)	26. dubna	nedostavila se
31	Krupková (Krupkin) Maria	Veselice (Boleslavský kraj)	5. května	
32	Kulhánková (Kulhankin) Magdaléna	Klecany (Kouřimský kraj)	15. května	
33	Kučerová (Kutscherin) Elisabeth	Praha	17. dubna	
34	Lacher Louise	Praha	4. června	
35	Lančová (Lanczin) Magdaléna	Starý Harcov (Boleslavský kraj)	5. května	
36	Lauterová (Lauterin) Franziska	Praha	2. dubna	
37	Lenochová Anna	Litomyšl (Chrudimský kraj)	15. května	1. července
38	Ludvíková (Ludvikin) Rosina	Hole (část Průhonice) (Rakovnický kraj)	26. dubna	nedostavila se

39	Machková (Machkin) Anna	Folmava (Klatovský kraj)	7. dubna	16. června
40	Michlová (Michlin) Elisabeth	Praha	27. dubna	5. července
41	Mitterberger Anna	Nový Bydžov (Bydžovský kraj)	29. června	
42	MüllerAnna	Babí (obec zanikla po vyhnání Němců po r. 1945) (Chrudimský kraj)	15. května	
43	Nejdová Markéta	Holkov (Klatovský kraj)	3. května	
44	Nývltová (Nieweltin) Josepha	Strážkovice (Hradecký kraj)	10. května	
45	Petzlerová (Petzlerin) Theresie	Praha	13. dubna	
46	Pivoňková (Piwonkin) Theresie	Klacov (Kouřimský kraj)	15. května	
47	Porketová (Porketin) Anna	Proseč (Bydžovský kraj)	21. května	4. dubna
48	Proskočilová (Proskoczilin) Barbara	Zboží (předměstí Dvůr Králové nad Labem) (Hradecký kraj)	13. května	
49	Prskavčová (Prskawetz) Maria	Lomnice (Bydžov)	2. května	20. června
50	Puntschuh Elisabeth	Dvůr Králové nad Labem (Hradecký kraj)	1. května	
51	Rödlerová (Rödlerin) Theresie	Šluknov (Litoměřický kraj)	28. dubna	
52	Rasam Katharina	Blšany (Žatecký kraj)	27. dubna	nemocná nedostavila se
53	Součková (Sauckin) Magdalena	Bílkovice (Rakovnický kraj)	26. dubna	se
54	Schatzlin (Schatzlová) Anna	Lanškroun (Chrudimský kraj)	5. dubna	
55	Schwachová (Schwacherin) Eva	Srby (Klatovský kraj)	5. dubna	
56	Síbová (Sibin) Dorothea	Hospozín (Rakovnický kraj)	27. dubna	nedostavila se
57	Skarlická (Skarlitzky) Anna	Sopotnice (Hradecký kraj)	21. května	
58	Skříhanová (Skrzihan) Theresie	Moldava (Budějovický kraj)	29. dubna	16. června
59	Slavíková (Slawikin) Eva	Obytce (Klatovský kraj)	3. dubna	nedostavila se
60	Svobodová (Swobodin) Anna	Doubravice (Boleslavský kraj)	2. května	1. července
61	Teisová (Teisin) Anna	Byškovice (Klatovský kraj)	28. března	
62	Vágnerová (Wagnerin) Anna	Mukov (Klatovský kraj)	5. dubna	nedostavila se
63	Wayner Margareta	Praha	5. dubna	14. července
64	Vacovská (Wacovsky) Barbara	Hořice (Bydžovský kraj)	9. května	
65	Weiß Elisabeth	Mezouň (Berounský kraj)	26. dubna	20. června
66	Vlachová (Wlachin) Katharina	Malá Víska (Klatovský kraj)	4. dubna	
67	Zejdová (Zeyda) Maria	Čakovice (Kouřimský kraj)	3. května	
68	Zemanová Magdaléna	Litomyšl (Chrudimský kraj)	5. května	16. července
69	Zemanská (Zemansky) Maria	Praha	15. května	14. července
70	Zidková/ Židková (Zidkin) Katharina	Sulovice (Chrudimský kraj)	15. května	2. července

5. Posluchačky porodnictví v zimním semestru, NA ČR- České gubernium, Zemský protomedikát- karton 11, inv. č. 11

	Jméno	Místo původu	Datum příchodu (termín zk.)	Poplatek za zkoušku	Datum odchodu
1	Demuth Maria	Praha	5. listopadu	vlastní náklady	
2	Dřihová (Drzih) Theresie	Vlastislav (Litoměřický kraj)	6. listopadu	vrchnost	
3	Frintová (Frinta) Franziska	Nové Město nad Metují (Hradecký kraj)	5. listopadu	město	
4	Funková (Funkin) Anna	Náchod (Hradecký kraj)	3. listopadu	město	12. ledna
5	Jermařová (Germarzin) Johanna	Louny (Žatecký kraj)	12. listopadu	vlastní náklady	
6	Helzet Gertrud	Mnichov u Poběžovic (Klatovský kraj)	17. listopadu	město	2. ledna
7	Hoffmann Anna	Lomnice nad Popelkou (Bydžovský kraj)	2. listopadu	odpuštěno, protože je příliš chudá	8. ledna
8	Homoláčová (Homolaczin) Elisabeth	Chrudim (Chrudimský kraj)	18. listopadu	město	4. ledna
9	Kašparová (Kasparin) Maria	Mírovce (Prácheňský kraj)	9. listopadu	město	21. ledna
10	Kaubová/ Koubová (Kaubin) Viktorie	Citolíby (Boleslavský kraj)	6. listopadu	kraj	
11	Kluger Magdalena	Červené Poříčí (Klatovský kraj)	26. listopadu		nedostavila se
12	Kolčeková (Kollczek) Franziska	Praha (Staré Město)	5. listopadu		
13	Libertová (Libertin) Maria	Volyň (Prácheňský kraj)	29. listopadu		25. prosince
14	Marholtová (Marholtin) Elisabeth	Nový Knín (Berounský kraj)	10. listopadu		
15	Mauermann Magdalena	Mladá Boleslav (Boleslavský kraj)	4. listopadu		
16	Pokorná (Pokorny) Anna	Praha	5. listopadu		
17	Prchalová (Prchalin) Anna	Habry (Čáslavský kraj)	7. listopadu	město	15. ledna
18	Sacherin (Sacherová) Theresie	Valeč (Loketský kraj)	9. listopadu	město	
19	Schuczer Ludmila	Habry (Čáslavský kraj)	7. listopadu	město	15. ledna
20	Stieber Dorothea	Praha (Staré Město)	10. listopadu		nedostavila se
21	Welzebachová (Welzebachin) Anna	Lobendava (Litoměřický kraj)	10. listopadu	vlastní náklady	
22	Vesálková (Wesalkin) Elisabeth	Nový Knín (Berounský kraj)	3. prosince	město	

6. Počty porodů v porodnici za Jungmannova působení mezi lety 1811-1823 (Antonín Jan Jungmann, *Das Technische der Geburtshilfe, zum Gebrauche bei Vorlesungen über Operationen für Mediciner und Wundärzte*, Praha 1824, s. 5)

Rok	Počet
1811	424
1812	360
1813	415
1814	444
1815	540
1816	336
1817	435
1818	492
1819	755
1820	814
1821	879
1822	888
1823	911
celkem:	7693

7. Způsoby, jakými proběhly porody mezi lety 1811—1823 (Antonín Jan Jungmann, *Das Technische der Geburtshilfe, zum Gebrauche bei Vorlesungen über Operationen für Mediciner und Wundärzte*, Praha 1824, s. 6)

Nakřivo	43
Obličejem napřed	71
Bradou napřed	2
Hýžděmi napřed	152
Nohama napřed	43
Přetočení směrem nohama napřed těsně před porodem	43
Přetočení směrem hlavou napřed těsně před porodem	1
Užití kleští	45
Nejprve došlo k vyloučení placenty	5
Nedošlo k přirozenému vyloučení placenty	107
Protržení	2
Dítě se narodilo mrtvé	258
Dvojčata	97
Trojčata	1
Obrácení dělohy	3
Hlavičkou napřed	7252
Hlavičkou napřed (ale pomalejší deflexe)	49

8. Počet studentů mezi 1808—1823 (Antonín Jan Jungmann, *Das Technische der Geburtshülfe, zum Gebrauche bei Vorlesungen über Operationen für Mediciner und Wundärzte*, Praha 1824, s. 7)

Medici	112
Ranhojiči	581
Báby	2912
Celkem	3605